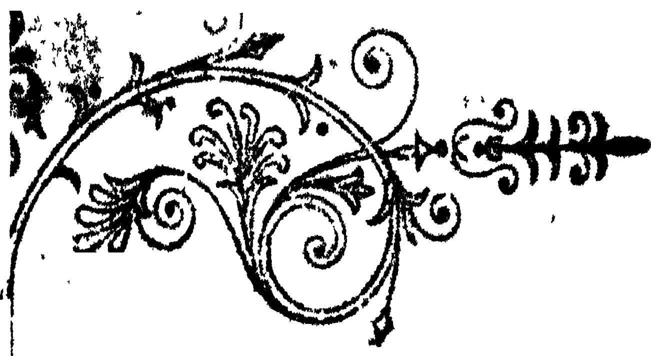

લાલની લીલા

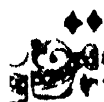
અને

બુઢ્ઢાનો બળાપો.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

જેશીંગભાઈ મોતીલાલ શાહ.

રીચીરોડ-અમદાવાદ.

.તાલાલ શાહ.

રીચીરોડ–અમદાવાદ.

અમદાવાદમાં

ધી રત્નસાગર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. અમરતલાલ
જેશીંગભાઇએ છાપ્યું.

આવૃત્તિ બીજી   પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૬૮   સને ૧૯૧૨

કીમત આઠ આના.

વૃદ્ધવિદ

તના જંગલી

દીન વધારો. સંપ કરો ...

આપણા દેશમાં થોડે ઘણે અંશે વિદ્યા,
જાય છે, તોપણ બીજા દેશો કરતાં આપણા દેશ

તો મિત્રો આ લઘુ પુસ્તકમાંથી હંસ પક્ષીની પેઠે ...ણ
લેખકને સહાય આપશોજી. જો કે આ પ્રથમ પ્રયાસ છે તો તે
અનેક ભુલો સ્વભાવિક રીતે હશે તોપણ આપ સુગ્ન બાંધવો
તરફ દૃષ્ટિ નહીં કરતાં લેખકનો મુળ ઉદેશ શું છે તે સમજશો
જે ભુલો લાગે તે સુધારવાને સુચના કરશો તો આ સેવક અ...
સુધારશે. મિત્રો, આ સંસાર-સમુદ્રમાં દરેક પામર પ્રાણી ગો
ખાય છે. અને જે પોતાનું નથી તેને પોતાનું માની ખાલી મે
જાળમાં ફસાય છે, પણ જ્યારે તેને અનેક રીતે ઠોકરો વાગે
ત્યારેજ તે સુધરે છે. તેનીજ રીતે આ પુસ્તકમાં લખવામાં આવેલું
છે. છેવટે આપ સુગ્ન બાંધવો, આ લઘુ પુસ્તક સ્વીકારીને લેખકને
સહાય આપશો, એવી આશા રાખું છું.

રચનાર.

એ. વી. શાહ. શાહપુરવાળા.
જૈન શ્વે. કો. ઉપદેશક.

સંક્ષિપ્ત સાર.

દુહા.

રાજનગર રળિયામણું, વિધવિધનાં વ્યાપાર;
વસે વણિક એક વ્હાલથી, મગનલાલ સાહુકાર. ૧
પાંચ વર્ષની પુત્રી એક, સોળ વર્ષનો સૂત;
બાલ લલિતા નામ ને, રંગ રૂપ અદ્‌ભૂત. ૨
ફેન્સી કાપડ સોપમ, રહે છે શાણો સૂત;
મીત્ર થયા ત્રણ તેહને, કામ સ્વાર્થ ને ધુર્ત. ૩
ધુર્તે ચોરી શીખવી, ધન મેળવવા ધ્યાન;
સ્વારથિયે હોટેલમાં, કર્યા ઘણા ગુલતાન. ૪
કામે કામ વિહ્વળ કર્યો, ફર્યો લંપટીલાલ;
દુકાનેથી દૂર થયો, હજુ થશે બેહાલ. ૫
રીચીરોડની સડકપર, જબ્બર જેચંદ શેઠ;
ત્રીજિ વાર કરવી ત્રિયા, વર્ષ પૂરા પાંસેઠ. ૬
ગોરે સ્વારથ સાધવા, કહ્યું શેઠને ખાસ;
વિણ પરણ્યેથી વૃદ્ધ વયે, કુણ કરશે બરદાસ. ૭
પુત્ર પ્રૌઢ પરણેલ છે, પુત્રી પરાયું ધન;
નવી નેહથી શેઠજી, કરશે જાતે જતન. ૮
શેઠે હા કહી હોંશથી, ગજવું ભરવા ગોર;
ગામડિયણ એક ગોતિને, લાવ્યો એજ બપોર. ૯
નાત જાત નવ નીરખી, નિરખ્યું કન્યા રૂપ;
ભણતર પણ ભાળી ભલું, પડયો શેઠજી કુપ. ૧૦
સુંદર કન્યાનાં કર્યા, પુરા પાંચ હજાર;
ભર્યું ગોરનું ગજવું, લગ્ન કર્યા નિરધાર. ૧૧
નવીએ નીચ વૃત્તિ થકી, કહ્યું શેઠને કાન;
ઘરમાં બીક લાગે ઘણી, પુત્ર કરે તોફાન. ૧૨
શેઠ વચનથી સુત શિર, આવ્યું ઘડિમાં આળ;
સુખ સુગે જુદો થયો, બે લ :

ામાં નવી, બામ બગીચે જાય;
લીધા મજી, લાલચથી લલચાય. ૧૪
નવિને નવિન ખરીદમાં, મળ્યો લંપટી લાલ;
નવિન જાળમાં ગુંથીને, ખુબ મેળવ્યો માલ. ૧૫
લાલ નવી શુણુકા ચૂકે, મોજ માણવા જાય;
દુષ્ટ મિત્રોની દોસ્તિથી, સરાબ પણ પીવાય. ૧૬
એક દિન દારૂ અધિકથી, ઘેનમાંહિ ઘેરાય;
બાળ મિત્ર કુન્દન થકી, સહેજે સુધરી જાય. ૧૭
લાલ પિતાએ વ્હાલથી, સોંપ્યો ઘરનો ભાર;
કુન્દનના કહેવા થકી, પરણ્યો શાન્તા નાર. ૧૮
દુષ્ટ મિત્રોએ દુષ્ટતા, કીધી અપરંપાર;
ચોરી કરતાં મિત્ર ત્રણ, દોરાયા દરબાર. ૧૯
છુટયા કુન્દન કેઁણુથી, સુધર્યા કુન્દન પાસ;
એ ઠ ગુણ ઉપર ગુણ ક..., લાલ તને સાબાસ. ૨૦
નવિના પ્રત્યુત્તર વિષે, કર્યો બહુ વિધ બોધ;
પણ નવિને તવ નવ ગમ્યો, વધ્યો અતિશય ક્રોધ.૨૧
કાન્તી શાન્તા કુન્દન ને, શાણી સુભદ્રા સાર;
જુગલ જોડે સુરત જઇ, કરે વિવિધ વ્યાપાર. ૨૨
જેચંદ મરતાં સહુ સગાં, રોયા તાણી રાગ;
નવિને વૈધવ્ય વેષથી, વર્યો અધિક વૈરાગ્ય. ૨૩
સુરત જઇને લાલની, માગી બહુ વિધ માફ;
આવ્યા અમદાવાદમાં, વ્યાપારે દિલ સાફ. ૨૪
મગનલાલ માંદા હતા, કીધો વૈકુંઠ વાસ;
શાન્તાને સુત સાંપડયો, સુન્દિર શાન્તિદાસ. ૨૫
કલ્પિત વાત વિચારીને, લખી લેખણે હાલ;
લલનાની લઘુતા તજો, આ શિષ્ય અમૃતલાલ. ૨૬

લાલની લીલા.

અને

બુઢ્ઢાનો બળાપો.

પ્રકરણ ૧ લું.

રીચીરોડની સડક.

સાયંકાળના સમયમાં સૂર્ય રક્તવર્ણયુક્ત થઈ સૃષ્ટિ ઉપરથી છપાઈ જવાની તૈયારીમાં છે; પક્ષીઓ કીલ કીલ કરતાં પોતાના માળા ભણી જાય છે; મીલના મજુરો આખા દિવસની મજુરીથી થાકેલા હોવાથી ઘર તરફ વિદાગ થાય છે શોખીન યુવાન સ્ત્રીપુરૂષો બાગમાં ફરવા જવાને માટે પોતાનો ડ્રેસ સજી નીકળી પડ્યાં છે અને નિશાદેવી પોતાનો અમલ હળવે હળવે પ્રસરાવતી જાય છે. આ વખતે રીચીરોડનો દેખાવ મનને આનંદ પમાડી આશ્ચર્યચકિત કરે તેવો લાગે છે. ઠેકાણે ઠેકાણે ગ્યાસના દિવાઓ થઈ રહ્યા છે. દીવસ કરતાં રાત્રે માણસની ભીડ વધારે માલુમ પડે છે. આ વખતે પાનવાળાની દુકાને ગ્રાહકોની તડામાર ચાલતી જોવામાં આવે છે. રીચીરોડ ઉપર આવેલી આનંદભુવન,

શાંતિભુવન, વિશ્રામભુવન આદિ હોટલોનો દેખાવ તો આ વખતે ઘણો રમણિય થઇ પડયો છે. કારણ કે આ વખતે દરેક શોખીન પુરૂષો પોતાના મિત્રમંડળ સહિત ત્યાં બેઠલા નજરે પડે છે. શોખીનોના વિચારો તથા ગોઠવણો અહીંજ થતાં હોય તેવું માલુમ પડે છે. (બિચારી નિરાધાર બાળાઓની મશ્કરી કરવા તથા લાગ ફાવે તો કાંકરીયા ઉપર હવા ખાવાને લઇ જવા કેટલાક શોખીન યુવાનો ચુકે નહીં.) આ વખતે આસરે રાત્રીના સાડાઆઠ વાગ્યાનો સમય થયો હતો તે અરસામાં ચાર પાંચ યુવાન મિત્રોની બનેલી એક છાકટી ટોળી એક હોટલમાં ગઇ. હોટલવાળાને શીખંડ, પુરી, ભજીયાં, ચાહ, કોફી, દુધ ને સોડા લાવવાનો હુકમ કરી તેઓએ પોતાની વાત શરૂ કરી.

આ ટોળીમાં સૌથી અગ્રેસર ગણાતા યુવાન તરફ આપ દ્રષ્ટિ નાંખશો તો સહેજ માલુમ પડશે કે તે કોઇ ગૃહસ્થનો પુત્ર હોય તેવું લાગતું હતું, ને બીજાઓ તો જાણે મફતીઆ ભાઇબંધ હોય તેવો ભાસ થતો હતો. આ વખતે ખાખણીઆ દલાલમાંના એકે પોતાની વાત શરૂ કરી.

ધુર્તલાલ (પોતાના અગ્રેસર સામું જોઇ)—કેમ મિત્ર લાલ, આજનો દિવસ ઘણોજ આનંદી છે. કારણ કે આજ આપણે તે માશુકનું મન મેળવવા ભાગ્યશાળી થઇશું.

લાલ—પ્યારા મિત્રો, આ કામ બહુ સાવચેતીથી લેવાનું છે, તમો અહીં વાત કરતાં અચકાતા નથી પણ જો આપણી વાત કોઇ જાણશે તો આપણો પાપનો ઘડો ફુટી જશે માટે લાંબી ટુંકી જવા દઇ આવેલા ભાણામાંની હાજરી લો.

કામીલાલ (ખાતાં ખાતાં બોલે છે)—વાહરે સુંદરી વાહ! જ્યારથી મેં તને જોઇ છે ત્યારથી મારૂં મન આકુળ વ્યાકુળ થઇ ગયું છે. તારી લટકાળી આંખ, તારૂં બોલવાનું ચાતુર્ય, તારૂં લાવણ્ય ને તારાં ચંચળ નયન બાણરૂપ કટાક્ષે મને ઘણોજ ઘાયલ કરી નાંખ્યો છે પણ પ્યારા મિત્ર, તે મારી દીલજાન માશુક મને કયારે મળશે ?

લાલ—ભાઇઓ, ચિંતા ન કરો. ઉતાવળે આંબા પાકતા નથી. જ્યારથી તે મારી દુકાને રેશ્મી ચોળીનું કપડું લેવા આવી હતી, ત્યારથી મારે તેના અનાચારે મેળાપ થયો. વાતવાતમાં તો તેણે મને ઘાયલ કરી નાંખ્યો. તેનું ગોર વર્ણનું ખીલેલું બદન, નાજુક મગફળી જેવી પાતળી આંગળીઓ, નાગની ફેણ જેવા કેશ, દાડમની કળીઓ જેવી દાંતની હાર, પરવાળા જેવા હોઠ, ને વાતવાતમાં ફેંકાતાં નયનબાણે મારૂં મન વિહ્વળ બનાવી દીધું છે. પ્યારા મિત્રો, આજે નવ વાગે તેની પોળમાં રાત્રા જાગણ છે, તેથી તે આપણને ત્યાં મળે તેવો સંભવ છે. વળી મારે ને તેને વાતચિત કરવનો પ્રસંગ પહેલેથી પડેલો હોવાથી તે મારી જોડે વાત કરતાં સંકોચાશે નહીં. માટે મિત્રો, હવે ઉતાવળ કરો; આપણે ત્યાં જવું જોઇએ. (આવી વાત કર્યા પછી તેઓ પોતાની ટીસાચ ખાલી કરી અને કોફીના પ્યાલા પીને, તૈયાર થઇ, બીલ ચુકાવા, પૈસા આપી ચાલતા થયા.) આ વખતે રાત્રીના નવ વાગ્યા હતા. ચારે મિત્રો અરસપરસ વાતો કરતા કરતા પોતાની માશુકના ઘર આગળ આવેલા રાત્રી જાગણના મંડપ આગળ આવી પહોંચ્યા.

લાલ—મિત્રો, તમે પોળ બહાર બેસો. હું યુક્તિ પ્રયુક્તિ કરી મારી માશુકને લાવ્યા વગર રહેનાર નથી. માટે સાવધ રહેજો. વળી તમને કહું છું કે જેવો હું સીટી વગાડું કે તરતજ તૈયાર રહેવું. આટલું કહી પોતાની સ્ટીક હલાવતો હલાવતો જવા લાગ્યો. પોળમાં જઈ ગાતી સ્ત્રીઓ ઉપર નજર નાખતો આમ તેમ ફરી પોતાની માશુકને શોધતો હતો. તેવામાં તેની એક બાજુએ એક સ્ત્રી ઉભેલી તેના જોવામાં આવી કે તરતજ ઉભો રહી જોડે આવેલી ગલીમાં જયાં પુષ્કળ અંધારૂ હતુ ત્યાં આવવા તેને સૂચના કરી ચાલતો થયો.

લાલ—વ્હાલી માશુક, તું જ્યારથી મારી દુકાને આવી ત્યારથી મારૂં ચિત્ત ચોરી ગઇ છે; અને મને એક ઘડી

પણ ચેન પડતું નથી. ઘરમાં કે બહાર, મિત્રમંડળમાં કે રમત ગમતમાં, મને ગોઠતું નથી, માટે તારા અધરામૃતનું પાન કરવાને વિહ્‌વળ થયેલા તારા આશકને શાંત કર, શાંત કર.

સ્ત્રી–જયારથી આપને જોયા છે ત્યારથી મારૂં મન પણ ઘણુંજ આકુળ વ્યાકુળ થઈ ગયું છે, માટે પ્યારા આપની મરજીમાં આવે તેમ કરો. આ દાસી આપને તાબે થવાને તૈયાર છે.

લાલ (જરા વિચાર કરી)—પ્યારી ચાલ ત્યારે આપણે કાંકરીયે જઈએ. ગાડી બહારજ ઉભી છે, તો આપણે ત્યાં આવેલી નગીનાવાડીમાં મોજશોખ મારી થોડી વારમાં પાછા ફરીશું.

સ્ત્રી—વહાલા, આપ જયાં લઇ જશો ત્યાં આવવા આ આપની દાસી તૈયારજ છે, પણ આપને જણાવવાનું કે આ રાત્રીજાગરણ પુરૂં થયા પહેલાં આપણે અહીં આવવું જોઇએ.

લાલ—તેની તારે બીલકુલ ચિંતા રાખવી નહીં. આપણે ફક્ત એકજ કલાકમાં અહીં આવી પહોંચીશું.

એમ કહી બન્ને જણ પોળમાંથી બહાર આવ્યાં. જયાં લાલના મિત્રો ઉભા હતા ત્યાં આવી લાલે તેમાંનાં એકને ગાડી લાવવા હુકમ કર્યો કે તરતજ તે બે મીનીટમાં ગાડી લઈ આવ્યો. બીજાને કંઇ ખાવાની સારી ચીજો લેવા મોકલ્યો, તે પણ પોતાનો સ્વાર્થ અંદરથી કાઢી લેવા તત્પર જ હતો, જેથી બે મીનીટની અંદર ગાડી તથા ખાવાનું આવી પહોંચ્યું. એક ગાડીમાં લાલ પોતાની માશુક જોડે બેઠા, ને બીજીમાં તેના સ્વાર્થી મિત્રો બેઠા. ગાડીવાળાને ગાડી કાંકરીયે લઈ જવા હુકમ કર્યો કે તરતજ રીચીરોડ ઉપર થઈ પાંચકુવા આગળથી પસાર થઇ ગાડી કાંકરીયામાં આવેલી નગીનાવાડી આગળ આવી ઉભી રહી.

પ્યારા વાંચકવૃંદોને જણાવવાનું કે જયારથી હીંદુસ્થાનમાં ફેશનની ફીશીઆરી ચાલુ થવા માંડી છે ત્યારથી આવા કૌતકો દિનપર દિન વધતાં જાય છે, તેને અંગે હો-

ટસો પણ વધતી જાય છે. અનાચારે પોતાનું રાજ્ય ફેલાવી દીધું છે. ફેશનમાં અંજાયેલાં સ્રીપુરૂષો પોતાના સગાંવહાલાંઓની દરકાર કરતાં નથી, ને જો ભોગજોગે થોડુ ગોટપીટ કરતાં આવડયું તો જાણે કે હું એક વિદ્વાન છું તેવો ડોળ કરે છે. આ બધું થવાનું કારણ આપણી નબળાઇજ સૂચવે છે આપણા દેશની સ્રીઓના પહેરવેશ તદન નાયકા જેવા થયા છે તેથી તેમને જોનાર યુવાન પુરૂષોથી રહી શકાતું નથી કે જેથી તેઓ ન કરવાનાં કામો પોરી રસ્તાપર પણ કરવાને ડરતા નથી; તેમાંના કેટલાક તો શાંઠ ઉપર કાંકરા નાંખે છે, કેટલાકો હાથના ચાળા કરે છે, ને કેટલાક નયનછા (આંખના) અણસારા મારે છે, પણ તેથી તેઓની નીચ મનોવૃત્તિ તૃપ્ત થતી નથી પણ ઉલટા દુઃખી થાય છે. ભાઇઓ, આપણી વાર્તામાં ભાગ લેનાર આ આશકમાશુક કોણ હતાં તે જાણવા દરેક વાંચકવૃંદને ઉત્સાહ થતો હશે તો તમને તે માશુક કોણ હતી તે જણાવીશ.

પ્રકરણ ૨ જું.

વૃદ્ધશેઠના વિચાર.

રીચીરોડ ઉપર આવેલા એક ઘરમાં મંદમંદ પ્રકાશ આપતો લાઈટ સળગ્યા કરે છે. રાત્રીના બાર વાગ્યા હોવાથી સર્વત્ર શાંત દેખાવ છે. રાત્રીએ પોતાની અંધારપિછોડી પૃથ્વી ઉપર પાથરી દીધો છે, તેથી જોડેનો માણસ કોણ છે તે જાણવાને દીવાની જરૂર પડે છે આ ઘરની એક બારીમાં આરામચેર નાંખી એક વૃદ્ધ પુરૂષ વિચાર કરતો પડેલો છે.

"અહો દૈવ, તેં મારૂં સર્વસ્વ હરી લીધું, મારી પ્રેમ દોરી તોડી નાંખી, મારી સુખદુઃખની સાથીયણ મારી પ્રિય અર્ધાંગના હાય હાય! ગઈ. મેં અનેક પ્રકારે સંકટો વેઠી આ રિદ્ધિસિદ્ધિ મેળવી છે. લોકોના કહેવા મુજબ હું નવી સ્રી શું કરૂં? હા કહું તો ખરો; પણ મારે કયાં પુત્ર

પુત્રી નથી, તેઓ છે જેથી ઘરમાં ઓરમાયણું કરી હરરોજ-ના ટંટા હોરવા મને પસંદ નથી. પણ મારા ઘરની વ્યવસ્થા કોણ કરશે? ” આવા વિચારમાંને વિચારમાં શેઠ પોતાની આરામચેરમાં નિદ્રાધિન થઇ ગયા. સવાર થયું કે નિદ્રામાંથી જાગી દાતણ પાણી લાવવા ચાકરને હુકમ કર્યો. દાતણ પાણી કર્યા પછી શેઠે સ્નાન કર્યું. સેવાપુજા કરી પરવારી તેઓ પોતાના દીવાનખાનામાં આવી બેઠા. આ દીવાનખાનું જુની ઢબથી ગોઠવવામાં આવ્યું હતું. તેની આજુબાજુની ભીંતો ઉપર સુંદર છબીઓ ટાંગવામાં આવી હતી ને તેમાં આઇનાના ચાર મોટાં કબાટો ગોઠવવામાં આવ્યાં હતાં તેની એક બાજુ સુંદર જાજમ ઉપર ગાદી તકીયા નાંખી દીધા હતા. બીજી બાજુએ એક સુંદર ટેબલની આસપાસ ચાર પાંચ ખુરસીઓ ગોઠવી દીધી હતી. આ વખતે શેઠ પોતાના દીવાનખાનામાં હુક્કો ગગડાવતા હતા. તેટલામાં ચાકરે આવી સલામ કરીને કહ્યું કે શેઠ કોઈ ગોર મહારાજ અંદર આવવા માગે છે. થોડીવાર વિચાર કરી શેઠ બોલ્યા. જાઓ. તેમને મોકલો.

ગોર મહારાજે 'જેશ્રીકૃષ્ણ' કહી, પ્રણામ કરી, શેઠની સન્મુખ બેઠક લીધી ને પોતાની તમાકુની ડાબલી કાઢી.

શેઠ--કેમ ગોર મહારાજ, ખુશી તો ખરાને ગામમાં તથા ન્યાતમાં શી ખબરો છે? તથા આ રંકનું ઘર કેમ પાવન કર્યું છે તે કહેશો?

મહારાજ (તમાકુનો ટાબોટો વગાડી મુખમાં નાંખતા) બોલ્યા—શેઠજી, હું આપના પ્રતાપથી ખુશી આનંદમાં છું. વળી ગામમાં પણ તમારી નામદાર ઇંગ્રેજ સરકારના અદલ ન્યાયથી સર્વત્ર શાંતિ છે. ન્યાતમાં તો પુછવુંજ શું? આખા ગામમાં તે સંપ કરી દીઠો? કે વળી ન્યાતમાં સંપ હોય!

શેઠ—ગોર મહારાજ આપનું કહેવું યથાર્થ છે, પણ ત્યાં શી વાત થાય છે તે કૃપા કરી જણાવશો?

ગોર—ગરીબપરવર, આપની પણ વાતો થાય છે કે શેઠ જેચંદભાઈ જો નવી નહીં કરે તો તેમની માઠી વલે થશે. તેમના છોકરાની વહુ સારી નથી, તેથીજ હવે એ મદમાતા શેઠને ખબર પડશે.

શેઠ—મહારાજ, મારો વિચાર નવી કરી ઘરમાં કંકાસ ઘાલવાનો નથી. વળી જો નવી સારી આવે તો ઠીકજ છે નહીં તો બાપદાદાની આબરૂને કલંક લગાડે.

ગોર—શેઠજી, આપના બાપદાદાઓ તો આવો કશો વિચાર કરતા નહોતા. વળી તમારી ઉમ્મર તો હજુ વધારે નથી. સારી નરસી આવે તોએ તમારે શું ? તેના બાપની આબરૂ જશે, તેમાં આપણને શું ?

શેઠ—ગોર મહારાજ, આપનું કહેવું ખરૂં છે પણ હાલમાં તમારા ધ્યાનમાં કઇ કન્યા છે ?

ગોર - શહેરની કન્યા લાવવામાં તમારો સંસાર સુખી નહીં થાય તેથી જો બહાર ગામની લાવશો તો તમે સુખી થશો, ખર્ચ તો વધારે થશે, પણ શેઠજી હું તો તમારા ભલાને માટે કહું છું.

શેઠ (વિચારમાં પડી) વારૂ ગોર, હાલમાં તમારી ધ્યાનમાં જે કન્યા હોય તે કહી દો તો સારૂં.

ગોર—શેઠજી, મારી કને હાલમાં સોળ વર્ષની એક સુંદર કન્યા છે. વળી રૂપમાં તો રતી જેવી, તમારા ઘરની આબરૂને લાયક છે, પણ તેનો બાપ તો રૂ. ૫૦૦૦)માગે છે.

શેઠ—(હબક ખાઇ) હાય ! હાય ! પાંચ હજાર રૂપીઆ ! ના રે ! બાપ તે તો કેમ અપાય ગોરમહારાજ તમે વિચાર તો કરો કે સાળાઓ દીકરીઓને બોટી કરી વેચવાનો ધંધો લઈ ને બેઠા છે.

ગોર—શેઠ, આપજ વિચાર કરો કે નવી વહુ પરણવી છે. વળી ઓરમાઈરૂં છે. આપ પણ વૃદ્ધ છો તો તેટલા રૂપીઆ તો માગશેજ. તમો ગમે ત્યાં કરશો તોપણ તેમાંથી

એક દમડી પણ ઓછી બેસશે નહિ. શેઠજી, તમારે માનવું હોય તો માનો નહીં તો આ રહ્યું.

શેઠ (ગોરના એ પરવાભર્યા શબ્દો સાંભળી બોલ્યા) મહારાજ, એટલા બધા રૂપિયા તો કેમ અપાય, ગમે તેમ કરી કંઈ ઓછું તો કરો ?

ગોર—શેઠ પરણ્યા એ તો તમે નવી ! જોયું તમારૂં પાણી, એટલા રૂપિયાથી તમો મરવા પડ્યા તો નવી તો મોજશોખ મારવા આવશે. મોજશોખ તમે શું પુરો કરશો ?

શેઠને ગોરનાં વેણ હાડોહાડ વાગ્યાં પણ ગરજ બિચારી બાપડીની પેઠે શેઠે કહ્યું. સારૂં મહારાજ, જાઓ લગ્ન કરો. હું ખુશી છું. વળી તમોને પણ શિરપાવ આપીશું. આથી ગોર મહારાજ ખુશ ખુશ થઈ ગયા ને શેઠની વાહ વાહ બોલતા બોલતા ચાલ્યા ગયા.

પ્રકરણ ૩ જું

વૃદ્ધ શેઠનાં લગ્ન.

રાતના નવ વાગ્યાનો સમય થયો હતો. રીચીરોડ ઉપર આવેલા મકાન આગળ ઢોલ, ત્રાંસા, નગારાં ને વાજાંનો સૂર નીકળતો હતો, માટે વાંચકવૃંદ તે વાજાં શા માટે વાગે છે તે જોવાને ચાલો. આપણે જઈએ. બનતી ઉતાવળથી આપણે ત્યાં પહોંચવું; નહીં તો આપણે તેનાથી અજાણ્યા રહીશું આ વખતે ચારે બાજુએ ઘોર અંધારૂં છાઈ રહ્યું છે પણ અહિં તો ગ્યાસના લાકડેથી, તથા માણસોની ઠઠથી ને લગ્નની ધામધુમથી જાણે અત્યારે પણ દિવસ હોય તેવો ભાસ થતો હતો. એક માણસને પૂછવાથી માલૂમ પડ્યું કે અહીં રહેનાર શેઠ જેચંદભાઈનાં શુભ લગ્ન આજે છે જેથી આ નાદ થાય છે. વરઘોડો ચઢાવવામાં આવ્યો. વરરાજા વૃદ્ધ હોવા છતાં ઘોડા ઉપર આવી બેઠા, ને થોડીવારમાં વરઘોડો ધુમધુમ કરતો ચૌટામાં ફરી

પાનાભાઈથી વાડીમાં ઉતર્યો જે ઠેકાણે કન્યાને તેના પિતાની તરફથી લાવવામાં આવી હતી. અહીં કન્યાના બાપે પરણાવવાની જોઈતી સામગ્રી તૈયાર કરી હતી. વાંસની ચોરી બાંધી તેમાં (યુગલ) જોડાને છેડા બાંધી પરણવા બેસાર્યું કે કેટલાક મશ્કરીમાં કહેવા લાગ્યા કે આ છોડીનો આ વૃદ્ધ બાપ થાય તેવું જોડું લાગે છે, અને ત્યાં આવેલા કેટલાક "વરની દીકરી ને વૃદ્ધની બાયડી તે તો પારકાને વાસ્તે છે." તેવું પણ બેધડક કહેવા લાગ્યા. ગોર મહારાજ મંત્રના ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યા કે મંગળ ફેરા ફેરવવા એ બેને ઉભા કરવામાં આવ્યા. શેઠ તો વૃદ્ધ ને વળી આખા દિવસના થાકેલા હોવાથી તે બે ત્રણ વખત ચોરીમાં પડી ગયા જેથી ત્યાં પુષ્કળ હુસાહુસ ચાલી રહી આમ થોડીવાર ચાલ્યા પછી વરકન્યાને પરણાવી દીધાં. રાત્રીના સાડાચાર વાગે કન્યાના બાપે કન્યાને તેને સાસરે મોકલી. આ નવી આવેલી શેઠાણીને તેના આડોશી પાડોશી નવીજ કહીને બોલાવતા, જેથી આપણે પણ તેને નવીના નામથીજ ઓળખીશું. આ શેઠાણી સાહેબ પહેલાં તો ઠીક ચાલ્યાં પણ જ્યારે તેણે તેના વૃદ્ધ પતિની રિદ્ધિસિદ્ધિ જોઈ ત્યારે તો તેના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. પણ જ્યારે તે પોતાના શયનગૃહમાં દાખલ થઈ ત્યારે તેના બળાપાનો પાર રહ્યો નહીં.

આપણી વાર્તાની નાયકા નવી પોતાની ઇચ્છા તૃપ્ત કરવાને માટે પોતાના પતિના શયનગૃહમાં પહેલ વહેલી દાખલ થઇ ત્યારે ત્યાંનો વહિવટ દેખી ઘણીજ ખુશી થઈ. આસપાસ રંગબેરંગી છબીઓ જ્યાં ત્યાં સુંદર લાઇટ. તથા ત્યાં આવેલા, છત્ર પલંગ જોઇ પોતે એક પૈસાદાર શેઠની નવી ગૃહિણી થઈ છે તે જાણી તેના આનંદનો પાર રહ્યો નહીં વળી જ્યારે તે પલંગ ઉપર સુતેલા પોતાના સ્વામીની કને જઇ ઉભી રહી ત્યારે તેણે એક મોટો નિઃશ્વાસ નાંખ્યો. ને થોડીવારમાં મુર્છા ખાઈ પલંગ ઉપર પડી. શેઠ પથારીમાંથી બેઠા થયા ત્યારે તેમણે તો હાહાકર

કરી મુકયો. જેથી તાબડતોબ ઘરનાં બધાં માણસો તથા આડોશી પાડોશી ભેગા થઈ ગયા ને શેઠની નવીને બરો-બર પલંગ ઉપર સુવાડ્યા બાદ શેઠ એક નોકરને ડાકટરને બોલાવી લાવવા હુકમ કર્યો, બીજાને ઠંડા ઉપચારો કરવા-ને કહ્યું, ત્રીજાને પંખો ઉડાવવા ફરમાવ્યું ને શેઠ પોતાની નવીનો હાથ હાથમાં લઇ નાડ તપાસવા બેઠા. આ વખતે નવીની નાડ પુર જોસમાં ચાલતી હતી. છાતી ધડક ધડક થતી હતી ને તાવ પુષ્કળ જોરથી શરીરમાં ભરાયો અને થોડીવારમાં તો ડાકટર સાહેબ આવી પહોંચ્યા કે તેણીએ એક કારમી ચીસ પાડી. ડાક્તર સાહેબ તેનો મનોભાવ સમજી ગયા. વળી આને જેવાથી વધારે હેરાન થશે તેથી વિપરીત પરિણામ આવશે એમ ધારી નોકરોને રૂમ બહાર જવાને ફરમાવ્યું, ને પોતે શેઠને નિચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—

ડાકટર--શેઠજી, તમારા જેવા વૃદ્ધ ઠાગાં મળી ગએલા પતિને જોઇ આ તમારી સુંદરી મુર્છા પામી છે. બીચારી ગરીબ બાળાનો જન્મારો વ્યર્થ ગુમાવ્યો છે. એ બીચારી બાળાએ જયારે તમને અતિ નિંદ્રામાં ઘેરાએલા જેયા ત્યારે તેણે એક કારમી ચીસ પાડી છે ને હવે તો તેને શેઠજી કોઇ જુવાન જોડે મોજશોખ નહીં મારવા દો તો આ તમારી પૈસાની આણેલી પુતળી થોડીજવારમાં મરણને શરણ થશે. આટલું કહી ડાકટર દવા આપી ચાલતા થયા. થોડીવારમાં તો નવી શુદ્ધિમાં આવી. પોતાની આસપાસ માણસો ભરાએલા જેઇ તે બોલી શામાટે મને પજવો છો? જાઓ, ચાલ્યા જાઓ. મારે કોઇનું કામ નથી. આમ કહી પાછી ઊંઘી ગઇ, આવી રીતે રાત્રનો વખત શેઠે ચિંતામાંને ચિંતામાં પસાર કર્યો સવારમા નવી પણ શુદ્ધિમાં આવી. તેણે જાણ્યું કે મારા અધમ પિતાએ પૈસાની લાલચે મને આ વૃદ્ધ પતિ જોડે પરણાવી છે. અરે ચંડાળ નિચ મા બાપને હજારવાર ધિક્કાર હો. પોતાની ગાય જેવી અનાથ દીકરીને જે માણસો પાળીપોષી ઉછેરી મોટી કરી અને અંતે કસાઇને હાથે સોંપે છે ને મીઠળ બાંધે છે તેવા નિચ અધર્મી માબાપોને શત્ કોટી ધિક્કાર છે! હવે શું કરે?

વાણીઆ બ્રાહ્મણનું પરણેતર નાતરીઆ નાતના પરણેતર જેવું નથી તેથી સારા આચારને બદલે નીચ અનાચારો આચરતાં પોતાનાં માબાપની તથા સમગ્રની આબરૂ જાય. પણ નવી તો અનાચારમાં ખુશી હતી તે મારા વહાલા વાંચક જાણી લેશો.

હવે નવી એક તરફથી ઘરના દરેક કામોમાં કાબેલ રહેતી હતી. શેઠ પણ આવા નવીના કૃત્યથી દીલગીરી થયા હતા જેથી નવીને કોઇ કંઇ કહી શકતું નહીં. ધીમે ધીમે નવીએ પોતાનો અમલ સર્વ બાબુસો ઉપર એવો તો ચલાવ્યો કે નવીના સામું કોઇ કંઇ કહી શકે નહીં. નવીએ પોતાના પતિની સાથે લઢીને પોતાના ઓરમાઇ છોકરાને પણ ઘર બહાર કઢાવ્યો, ને હવે તો તે પોતાના મકાનની અંદર એકલી મહાલવા લાગી. પોતાનો કામજ્વર સહન નહીં થવાથી તેણે અનેક જુવાનોને સપડાવ્યા હતા. તેઓ સુંદર બદન જોઈ મોહિત થતા ને પોતાની નીચ વૃત્તિઓ કોઇ પણ ગુપ્ત ઠેકાણે ઉતારતા. આપણી વાર્તાના પહેલા પ્રકરણમાં રીચીરોડની સડક ઉપરથી લાલની જોડે કાંકરીએ જનાર સ્ત્રી બીજી કોઇ નહીં પણ આપણા જેચંદશેઠની આ નવીજ હતી. તે પોતે પોતાના પતિની બિલકુલ દરકાર કરતી નહીં. વૃદ્ધ શેઠ પણ આંખ આડાકાન કરતા હતા ને પોતાની નવીના આ કૃત્યથી તેમને પસ્તાવો થતો. હવે આપણે આપણી વાર્તાના મુળ ભાગ ઉપર આવીએ. તેઓ એટલે નવી ને લાલ વગેરેની ગાડી કાંકરીઆ આગળ નગીનાવાડીમાં આવી પહોંચ્યા બાદ ગાડીમાંથી ઉતરી લાલ પોતાની માશુકનો હાથ ઝાલી બાગમાં ફરવા લાગ્યો. પોતાના મફતીયા દોસ્તોને વિદાય કર્યા; નિવૃત્તિથી તેઓ જાત જાતના ફુલો વિણતાં તથા બાગનો અપૂર્વ આનંદ ભોગવતાં પોતાની વૃત્તિઓને તાબે થવા ગુપ્ત જગા શોધતાં હતાં તેટલામાં એક મોટું વૃક્ષ તેમના જોવામાં આવ્યું. અંધારી રાત્રી હોવાથી અહીં ઠીક પડશે એમ કહી બંને એ વૃક્ષ નિચે બેઠાં બેસી ખાવાનું લાવ્યા હતા. તે ખા

વામાંથી હાવભાવ કરતાં કટાક્ષબાણ એક બીજા ઉપર નાંખતા. ખાઇ રહ્યા બાદ પોતાની નીચ વૃત્તિમાં ગુલતાન થઇ કામજ્વરને શાંત પાડયા બાદ વખત ઘણો થઇ ગયો છે માટે હવે તો જલદી જવું જોઇએ તેમ ધારી રાત્રીના સાડાઅગીઆર વાગે આ આશુક માશુક પોતાની ગાડી જયાં ઉભી રાખી હતી ત્યાં ગયાં. ગાડીમાં બેસી ગાડીને ચલાવવા હુકમ કર્યો કે ગાડીવાળાએ ગાડી મારી મુકી. બરોબર બારને શુમારે રીચીરોડ ઉપર ઉતરી પડયાં. પોતાનું ઘર નજીક છે એમ કહી નવી પોતાના મકાન તરફ ગઈ ને કહેતી ગઇ કે ફરી મળજો.

આ વખતે શેઠ વિચાર કરતા એક ખુરશી ઉપર પડેલા હતા તેમનાં ડાચાં મળી ગયેલાં હોવાથી તથા નાકમાંથી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે પાણી નીકળતું હોવાથી તેમનો ચહેરો જોઇ નવીને જરી દયા આવી. પોતાનો સ્વામી દુઃખી છે તે જોઇ તે બોલી શું તમો હજુ જાગો છો.

શેઠ—વહાલી, અત્યાર સુધી તું કયાં ગઈ હતી? આથી આપણા ઘરની આબરૂ નહીં રહે માટે હવે તું સુધરે તો સારૂ, નહીં તો મારી સાત પેઢીનું નામ બોળીશ.

નવી (શેઠનાં આવાં વેણ સાંભળી જે સ્વામી ઉપર દયા આવી હતી તેજ સ્વામીને)—તમે મને કોણ પુછનાર છો? તેમ સિંહણ પેઠે બોલી ઉઠી.

શેઠ—હશે, મારા ભાગ્યનો દોષ, તેમાં તને શું કહું! મારો વિચાર ફરી પરણવાનો હતોજ નહીં પણ ભાવિ પ્રબળ છે તે મિથ્યા થતું નથી.

નવી—ત્યારે મારો બાપ કયાં તમોને ખોળા પાથરી કરવા આવ્યો હતો? તમારે ગરજ હતી તેથી આ ગોરીના રૂપીઆ પાંચ હજાર ખરચી લાવ્યા હતા. હશે. ખેર મારૂં નસીબ ફુટેલું કે તમારા જેવા ડોકરા પતિ મને મળ્યા તેના કરતાં મને ઝેર દઇ મારી નાંખી હોત તો મારે આ દુઃખ વેઠવું પડત નહીં.

શેઠે જાણ્યું કે નવીનો મીજાજ હદથી જાદે ગયો છે

ત્યારે પોતાની પાસે બેસાડી તેને બે વચન કહેવા લાગ્યો કે એ તો હું જાણું છું કે તું જુઠું નહીં બોલે પણ બોલ બોલ મારા સમ તું કયાં ગઇ હતી?

નવી ગમે તેટલી પણ કપટી નહતી જેથી બોલભાવે તેણે કહ્યું કે હું તો રાત્રી જાગરણનું નામ દઇ કાં-રીએ ગઈ હતી. આટલું બોલી હવે મને ઊંઘ આવે છે એવું કહી નિદ્રા લેવા બિછાનાપર સુઇ ગઇ ને ધણીધણીઆણી જોડે ઊંઘવા લાગ્યાં.

પ્રકરણ ૪ થું.

લાલ કોણ?

રાજનગરમાં આવેલી હરમાન ગલીને નાકે મગનલાલ કરીને એક શેઠ રહેતા. તેમનો લાલ એકનો એક પ્રિય છોકરો હતો. નાનપણથી પોતાનો એકજ દીકરો હતો તેથી તેના માબાપ તેને કંઇપણ શિખામણ આપતાં નહીં. વળી તેને નાનપણથી સારૂ ખવરાવવાની તથા સારી રીતે મોજ શોખ મારવાની ટેવ પડી હતી. જ્યારે તે સાત વર્ષનો થયો ત્યારે તેને ગામઠી નિશાળમાં મુકવામાં આવ્યો. ત્યાં પણ તે નિશાળના છોકરાઓ જોડે લડે ને નિશાળના માસ્તરને ગાળો દઇ નાશી આવતો, પણ તે હુશીઆર હોવાથી ભણવામાં સૌથી પહેલો નંબર રાખતો. તે ગામઠી નિશાળમાં આંક સારા શીખ્યો ને ત્યાર પછી મ્યુનિસિપાલીટીની નિશાળમાં દાખલ થયો, ત્યાં ચાર પાંચ ચોપડી ભણ્યો પછી તેણે નિશાળ છોડી દીધી, તેના બાપે ઘણો સમજાવ્યો છતાં તેણે નિશાળે જવા ચોખ્ખી ના પાડી, પોતાની કાપડની દુકાન જે માણેકચોકમાં આવેલી હતી ત્યાં પોતાની જોડે દરરોજ લઇ જતા. અત્યાર સુધી લાલની કને પૈસા મેળવવાનું સાધન હતું નહીં જેથી પોતાના પિતા જે વાપરવા આપતા તેજ પોતે ઉડાવતો હતો. આ વખતે

તેની ઉમર સોળ વર્ષની જ હતી એટલે ધીમે ધીમે તેણે બાપની દુકાનના વકરામાંથી રકમો ઉઠાવવા માંડી. તેને તેનાથી પોતાને મનમાનતા દોસ્તદારો મળી આવ્યા. કારણ કે "દામ કરે કામ ને લુંડી કરે સલામ." તેવી રીતે હાલનાં બધા મિત્રો પૈસાના સગાજ હોય છે. આથી લાલે પોતાના મિત્રોની ટોળીનું નામ 'મિત્રમંડળ' આપ્યું. આ મિત્રમંડળનો ધંધો ધમધોકાર ચાલતો હતો. તે ધંધામાં પૈસા બધા લાલના વપરાતા છતાં પણ તેમાંના નફાનો ભાગ તો બધા લેતા હતા, તેઓ સાથે સાંજે ફરવા જાય, રાત્રે વિશીમાં જાય, ને હોટલમાં જઇ મનગમતો ખોરાક લઈ બિચારી બાળાઓને સપડાવવા પ્રયત્નો રચે. તેઓએ પોતાનુ મકાન મસ્કતી મારકીટ કને આવેલી પારસી ગલીમાં રાખેલું હતું ને ત્યાં પોતાનાં નીચ કામો કરતા હતા. આથી તે મિત્રમંડળમાં દિન પરદિન સારો વધારો થતો હતો. આપણી વાર્તાની નાયિકા નવીને લાલે પોતાની દુકાનેથીજ સારો સારો માલ આપ્યો હતો ને તે વખતે કોઈ ન જાણે તેવી રીતે અમુક ઠેકાણે આવવાનો પણ ઠરાવ કર્યો હતો, તે ઠરાવ પ્રમાણે આપણે જોયું કે તેઓ કાંકરીએ નગીના વાડીમાં ફરી આવ્યાં. લાલને હજુ સુધી કન્યા મળી નહોતી કારણકે તેણે પોતાનું નામ ઘણીજ પ્રખ્યાતિમાં મુકેલું હતું! જેથી ન્યાતવાળાઓ તેને કન્યા દેતા આંચકો ખાતા હતા. લાલ દિન પરદિન તદ્દન ખરાબ થવા લાગ્યો. પોતાના માબાપ ગમે તેવી શિખામણ આપે તેને માન્ય નહીં કરતાં બે પરવાઇથી વરતવા લાગ્યો. તેનો નાનપણનો સારો મિત્ર જે કુન્દનલાલ હતો તેણે તેને ઘણી વખત કહ્યા છતાં જ્યારે તેણે માન્યું નહીં ત્યારે લાલનાં સગાં કુન્દનલાલને કહેવા લાગ્યાં એટલે કુન્દલાલ તેને સુધારવા અથાગ મહેનત કરવા લાગ્યો. તેણે ધાર્યું કે આતો અત્યારે મદોન્મત્ત હાથીની પેઠે કુદે છે તેથી જેમ હાથી ઉપર અંકુશ મારતાં ઠેકાણે આવે છે તેવું કાંઈક થશે તોજ તે સુધરશે. આવો વિચાર કરી તેણે પોતાના સારા મિત્રોને ભેગા કરી તેમાં લાલને પણ આવવા જણાવ્યું પણ લાલ આવેજ નહીં.

એક દિવસ લાલે ઠરાવેલા વાયદા પ્રમાણે નવી પોતાના પતિની રજા લઇ નીચે ઉતરીને પોતાના યારની વાટ જોતી રીચીગેઠ ઉપર આવેલા મકાન આગળ આવીને ઉભી રહી તેટલામાં લાલ તેના દુરાચારી મિત્રો સહિત આવી પહોંચ્યો કે તરતજ તે તેની જોડે આવવા .તૈયાર થઈ ને પોતે ગાડી કરી લાવવા લાલને જણાવ્યું. લાલે ગાડી લાવવા હુકમ કર્યો કે તરતજ ગાડી આવી પહોંચી. ગાડીમાં બેસી તેઓ પોતાના રાખેલા મકાને જવા નીકળ્યાં.

પ્રકરણ ૫ મું.

આશુક માશુકનો પ્યાર.

આ મકાન પાનગેરના નાકે આવેલાં મકાનોમાંનું એક હતું. મકાનની બહાર એક લાઈટ મુકવામાં આવ્યો હતો તથા મકાનના ઓટલા ઉપર એક ઘરડી સ્ત્રી બેઠેલી હતી. મકાન આવ્યું કે તરતજ ગાડીવાળાએ ગાડી ઉભી રાખી અને તેમાંથી જુવાન સ્ત્રી પુરૂષ છુપાતાં છુપાતાં તે મકાનની અંદર ઘુસવાને આમતેમ જોવા લાગ્યાં. અહીં આગળ બેઠેલી ઘરડી સ્ત્રી આ મકાનની માલિક હોય એમ લાગતું હતું. ગાડી આવી પહોંચી કે તરતજ તે ડોશી ઘરમાં ગઈ ને નવાં આવેલાં જુવાન સ્ત્રીપુરૂષનાં જોડાંને માન આપી બોલી "આપચે સામ અહીં પધારી અને આભારી કરી છે આ આપની દાસી આપનો એકે એક બોલ ઉપાડી લેશે, બોલો આપ ઉપર પધારશો કે?" એમ કહી આગળ ડોશી તેની પાછળ તે જુવાન પુરૂષ ને તેની પાછળ તે સ્ત્રી એમ ત્રણે જણ એક પછી એક ઉપર ચઢ્યાં. આ માળમાં સુંદર લાઈટ બળતો હતો, જેનું અજવાળું આસપાસ ફરી વળતું હતું. ભીંતો ખાસ વિલાયતી રંગથી રંગાવવામાં આવી હતી. બારીઓ ઉપર ફેન્સી ચીત્રેલા કાચ જડી લીધા હતા હવા આવવાને માટે વચ્ચમાં પંખો રાખ્યો હતો. જ્યાર અંદર માણસો દાખલ થતા કે તરતજ

પંખો ખેંચનાર માણુસ પોતાનું કામ કરતો. તેને માળની બહાર નાની ઓરડીમાં બેસાડવામાં આવતો. આસપાસ સુંદર મનને હરણુ કરનારી છબીઓ ટાંગી દીધી હતી, જે આ ઘરને માફક આવે તેવીજ હતી. કોઇ છબીમાં અર્ધ નગ્ન સ્ત્રી પુરૂષોનાં જોડાં હાસ્ય વિનોદ કરતા હોય તેવું દેખાતું તો કોઈકમાં એક બીજાનો હાથે હાથ મેળવી બાગમાં ફરતાં હોય તેવો ભાસ થતો હતો. કોઇ ઠેકાણુ એક બીજાં ચુંબન કરતાં હોય તેવો દેખાવ જોવામાં આવતો. આ બધી છબીઓ ટાંગવાનું કારણ સજ્જન માણસો તો તરતજ વિચારી લેશે જેથી લખવાની લેખક ઇચ્છા ધરાવતો નથી. આ માળમાં એક બાજુએ એક ગોળ આરસનું ટેબલ ગોઠવવામાં આવ્યું હતું, જેની આસપાસ પાંચ છ ખુરસીઓ ગોઠવવામાં આવી હતી. ટેબલ ઉપર પાનની પેટી, બીડીઓની રકાબી ને દારૂના સીશા ગોઠવેલા હતા; જેને ત્યાં આવનાર શોખીન યુવાન જોડલાં ઇન્સાફ આપતાં. આપણી વાતાનાં આશુકમાશુક પણ તે સ્થળે આવેલાં છે, તે ના વાંચકવૃંદો સારી રીતે જાણીતા હોવા જોઇએ. તેઓએ અંદર આવી બેઠક લીધી કે તરતજ તે ઘરની ડોશી બહાર ચાલી ગઇ. હવે તેઓ બંને જણાં તે દિવાનખાનામાં એકલાં પડ્યાં કે લાલે ટેબલ ઉપર પડેલો એક દારૂનો શીશો હાથમાં લઇ તેમાંથી બે ગ્લાસમાં કાઢયો ને પોતાને હાથે પોતાની માશુકને એક આપવા માંડયો.

માશુક—વહાલા! મેં મારી આખી જીંદગીપર્યંત આ પદાર્થ વાપર્યો નથી. (લાલે વિચાર કર્યો કે તે નહીં પીયે તો મારાથી પીવાશે નહીં.)

લાલ—વ્હાલી! આ પદાર્થ જેવી મજા બીજા કોઈ પદાર્થમાં નથી. મોટા મોટા ઉમરાવલોકો પણ મોટી મોટી મીજબાનીઓનાં પહેલાં આનોજ ઉપભોગ કરે છે. વળી તેની મજા તો ઓરજ છે વ્હાલી!

'જીસને નહીં લીયા શરાબ, ઇસકી જીંદગી હે ખરાબ,

તેવું મહાત્માઓએ વર્ણવ્યું છે માટે મારી વ્હાલી મા-શુક, મારો હાથ પાછો ન કાઢતાં આ તું ગૃહણ કર.

માશુક—વ્હાલા! આપ કહો છો તે વાત સાચી હશે; પણ મેં મારી આટલી ઉમરમાં આ ચીજને જોઈ નથી તે અજાણી ચીજ હું કદી પણ પીતી નથી ને જો તમારા કહેવા પ્રમાણે તે દારૂ હોય તો મારે તો તે ન લેવો જોઇએ પ્યારા, આપણું શાસ્ત્ર પણ મદીરા પીવા ના કહે છે. લોકોમાં પણ આપણી હાંસી અને ફજેતી થશે. તો હવે કહો વ્હાલા, હું કેવી રીતે લઇ શકું? માફ કરો પ્યારા, મ્હારાથી એ નહીં પીવાય.

લાલ—વ્હાલી, હવે આ તારૂં ટાયલું જવા દઈ તારા પ્રેમના ભૂખ્યા પ્રાણને વધારે ન તલસાવ, ન સતાવ અને મારી આશુક, આનો સ્વાદ ચાખ. હું તને પછીથી કોઈ દિવસ તે લેવાની આનાકાની કરીશ નહીં. આટલું આ તારા વ્હાલા લાલનું વચન રાખ ને પ્યાલો ગૃહણ કર.

(જયારે નવીએ જાણ્યું કે આની હઠ તે કોઇ પણ રીતે છોડે તેમ નથી ને પ્યાલો લીધા સિવાય ચાલે તેમ નથી ત્યારે તે બોલી.)

નવી—વ્હાલા, આપની વ્હાલી દાસી આપનો હાથ પાછો કાઢવાને શક્તિમાન નથી, જેથી આ પ્યાલો ગૃહણ કરે છે આ ઠેકાણે ગમે તેવો બીજો ચમરબંધી હોત તોપણ હું લેત નહીં. (એમ કહી પ્યાલો હાથમાં લઈ ગટગટાવી જાય છે. ને બીજો ભરેલો પ્યાલો લઈ લાલને આપે છે. લાલ પણ ગટગટાવી જાય છે. તેમ અરસપરસ બન્ને જણ પ્યાલા ઉપર પ્યાલા ચઢાવવા માંડે છે ને ફાવે તેમ બોલે છે. એમ કરતાં કેફ ખુબ ચઢવાથી નવી બેશુદ્ધ થઈ ખુરશીમાંથી નીચે પડી જાય છે. થોડીવારમાં લાલ પણ કેફના જોરથી ત્યાં બેશુદ્ધ અવસ્થામાં પડી રહે છે.)

પ્રકરણ ૬ ઠું.

લાલના સદ્ગુણી મિત્રના વિચારો.

સૂર્યસ્ત થવાનો સમય થયો હતો. આકાશ આથમતા સૂર્યનાં કિરણોથી લાલઘુમ થયેલું દેખાતું હતું; જાણે કે પોતાના મિત્ર સૂર્યની પડતી જોઇને પોતે પણ નરમ થયો હોય નહીં તેમ જે ઉષ્ણ વાયુ દિવસે વાતો હતો તે હમણાં બદલાઇને મંદ અને શિતલ થઈ દક્ષિણ તરફથી ચારે તરફ સંચાર કરતો હતો. આસપાસ સઘળો પ્રદેશ રમ્ય હતો અને આથમતા સૂર્યના કિરણ જળમાં જાણે સૃષ્ટિ નહાતી હોય નહીં તેમ આસપાસ બધું સુવર્ણમય બની ગયું હતું. સૂર્યનારાયણ ધીમેધીમે અદૃશ્ય થતા હતા તેથી તેની દિલગીરીથી સર્વે સ્થળે શાંતિ પ્રસરી રહી હતી. પવનનું જોર નરમ પડવાથી ઝાડોની ડાળીઓનો ખડખડાત ઓછો થતો હતો. ગોવાળીઆઓ પોતાનાં ઢોરોને હાંકતા હાંકતા ગામમાં જતા હતા ને પોતાના ઢોરોને આનંદથી ગીત લલકારીને સંભળાવતા હતા. આ ગીત સાંભળી ઢોરો પણ નીચાં મોઢાં કરી ચાલતાં હતાં.

આ વખતે શહેર પાસે આવેલી નદી ઉપરના વિકટોરીઆ ગાર્ડનમાં એક સુંદર બેન્ચ ઉપર એક તરૂણ પુરૂષ કંઈ ઊંડા વિચારમાં હોય તેમ દિગમૂઢ થઇ બેઠેલો હતો. તેને ત્યાં આગળનો શિતળ પવન લેશ પણ અનુકુળ આવતો નહતો. આ સમયે આ તરૂણ પુરૂષે પોતાની વિચારમાળામાં ગુંથાઇ આગળને આગળ ચાલવા માંડયું. વાંચકવૃંદ આપણે પણ તેના દુઃખમાં ભાગ લેવા ચાલો જઇએ.

આ તરૂણ પુરૂષે પોતાનો પોષાક ટાપટીપ કરીને પહેર્યો નહતો. એક સુંદર ખમીસ, તેના ઉપર એક હલકા કપડાનું પણ સાફ સફાઇબંધ સીવેલું જાકીટ ને તેના ઉપર એક કોટ પહેર્યો હતો. માથે પડેગ્લી કેપ (ટોપી) તેના કાળા ભમર જેવા વાળના ગુચ્છાને શોભા આપતી હતી, પગમાં સાદાં બુટ પહેર્યાં હતાં, ને હાથમાં એક સુંદર

સ્ટીક ધારણ કરી હતી. આટલો પોષાક તે તરૂણના ગૌર વર્ણ શરીરને અપૂર્વ શોભા આપતો હતો. એકદમ તે તરૂણે એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ મૂકયો ને કંઇ બોલતો હોય તેમ માલુમ પડયું.

"હાય! મિત્ર, મિત્ર, તું છેક દુરાચારી નીકળ્યો. તેં તારા બાપદાદાની કીર્ત્તિ ઉપર ને તેમણે મેળવેલી લક્ષ્મી ઉપર પાણી ફેરવ્યું. મેં તને ઘણી વખત કહ્યું છતાં, તે માર્ગ ઘણી વખત છોડવા કહેલું છતાં તું છોડતો નથી ને હવે તો છેકજ બગડી ગયો છે. રાતના બાર બાર વાગ્યા સુધી રાંડોની સાથે ગણીકાઓના ઘરમાં પડી રહેવું, ત્યાં જઈ દારૂના શીશા ચડાવવા ને પછી બેભાન અવસ્થામાં પાછું આવવું એ શું!? પણ મિત્રનો આમાં કંઇ દોષ નથી. તે દોષ તો પેલા લુચ્ચા લંપટ સ્વાર્થી મિત્રો કે જે તેના હાજીહા કરનારા છે તેમનો છે. તેઓ ઝેરી ઉંદરોની પેઠે તેની પાછળ પડ્યા છે. જેમ ઉંદર ફુંક મારી પોતાનું કામ કરે છે તેમ આ ઉંદરો પોતાના માખણીઆ મીઠા શબ્દોથી તેને ફલાવીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લે છે પણ ઉંદરનું જેમ ઝેર ચઢે છે ને આપણને માલુમ પડે છે તેવી રીતે જ્યારે મારા મિત્રને તેના તે લુચ્ચા મિત્રોરૂપી ઉંદરોનું ઝેર ચડશે ત્યારેજ તે ઠેકાણે આવશે અને સુધરસે. અરે તેણે પોતાની આબરૂ ન સાગવ્યાથી તેની ન્યાતવાળાઓ પણ તેને કન્યા આપતા નથી. કુલાંગાર પુત્રે પોતાના બાપની આબરૂને પણ બટ્ટો લગાડયો છે. હું ત્યાં જઉં છું કે તેઓ પોતાની ખાનગી મસલત કરતા નથી, ને મારી મશ્કરી કરી મને ચીડાવે છે એટલુંજ નહીં પણ હું જ્યારે ઘરમાંથી જઉં તેમ ઇચ્છતા બેસી રહે છે. તેઓ આજે પાનકોરને નાકે આવેલી ગુણકાને ત્યાં કોઈ કીને લઇને જવાના છે તેટલી વાત મેં બહાર ઉભે ઉભે સાંભળી હતી તે રાંડ કઈ હશે? મને લાગે છે કે તે બીજી કોઈ નહીં હોય પણ મારા પ્યારા મિત્રને દુરાચારી કરનારી પેલા જેચંદશેઠની નવીજ હશે. અહા! તે નચીએ તો જેચંદ

શેઠની સાતે પેઢીનું નામ ડુબાવ્યું ! શેઠને આટલે વર્ષે નવી કરવાનું મન થયું તો તેનાં કડવાં ફળજ તેઓ ચાખે છે. વાંચકવૃંદ! બાળકો શાથી બગડે છે તે તો આપ જાણતા હશો. કાં તો લક્ષ્મીના જોરથી, કે કાં તો મોહના પાશથી બાળકો બગડે છે. હા ! પણ હું હવે શું કરૂં ? મિત્રને ગમે તેમ કરી સુધારવો એ મારો ધર્મ છે. મેં કુન્દનલાલે પોતાના મિત્ર તરફની ફરજ બજાવી છે તેવું આખા નગરમાં જણાવી દેવું. આમ વિચાર કરી કાંઈ કાંઇ યુક્તિ પ્રયુક્તિ ગોઠવતો વિચારમાં મગ્ન હતો તેટલામાં પાસેના બેન્ચપર ઘણીજ ગુપચુપ રીતે વાતો થતી હોય તેવો તેને ભાસ થયો. કુન્દનલાલે પોતાના કાન શરવા કરી સાંભળવા માંડયું તો કંઇ અવાજ આવતો હોય એમ જણાયું. પોતાને આવતા વિચારોને અટકાવી તે શાંતિથી સાંભળતો હતો.

આ જોડની બેન્ચ ઉપર બે તરૂણ પુરૂષો બેઠા હતા તેઓના શરીરનો દેખાવ ઘઉંવર્ણો હતો માથે કોલાકેપ પહેરી હતી, તથા પોતાના વાળનાં પાટીયાં તેમણે ઘણીજ સફાઇથી પાડ્યાં હતાં. તે વાળમાં સુગંધીદાર તેલ, કોસમેટીક નાંખી પારકે પૈસે પરમાનંદ કરનારે શું કરવું બાકી મૂકે ? લ્હેરીઓને છાજે તેવોજ સુંદર પોષાક આ બે જણે પહેર્યો હતો. કલકત્તાનાં ખમીસ ઉપર રીપકાર્ડના કોટ, ઝીણી કુમાશનાં બારીક ધોતીયાં ને રાણી છાપનાં વીલાયતી બુટ, તથા હાથમાં સ્ટીક રાખી હતી. આ તરૂણ પુરૂષોને કુન્દનલાલ સારી રીતે ઓળખતો હોવાથી તેમની વાત ઘણીજ ઇંતેજારીથી સાંભળતો હતો.

પહેલો તરૂણ પુરૂષ—“ભાઇ, આપણી વિદ્યાને ધન્ય છે. ભલભલાનું પાણી કરવામાં આપણી બુદ્ધિ બહુ વિચિક્ષણ છે. મિત્ર, આજે લાલનો મિત્ર કુન્દનલાલ આપણાં છિદ્રો લાલ આગળ કહેતો હતો પણ બુદ્ધિહીણ લાલને તેની કશી ગતાગમ નથી. તે તો પેલી નવીને જોઇને આંખે ભીંત થઈ ગયો છે, આપણને પણ તેને લીધે ખુબ માલપાણી મળે છે તો મિત્ર! આણે હવે બીજી યુક્તિ ર-

ઞવાની જરૂર છે. ધીમે ધીમે તેના પૈસા પઢાવવાનું કામ કરવું ને લાગ ફાવે તો પેલા કુન્દનલાલને પણ જુતીઓનો માર મરાવવો.”

બીજો તરૂણ—“ખરૂં છે ભાઇ, પણ હવે આપણે વખત ગુમાવવો જોઇતો નથી કારણ કે ઘણુંજ કામ કરવાનું છે. હજુ લાલ તો પેલીને ત્યાંજ પડયો હશે તો ચાલો આપણે તેની તપાસ કરીએ.” એમ કહી બન્ને તરૂણ પુરૂષો ત્યાંથી નીકળી ગાર્ડનની બહાર આવ્યા અને ભાડાની ગાડી કરી પાનકોરને નાકે આવી ઉતરી પડ્યા ને પેલી .શાને મકાને જઈ ઉભા રહ્યા.

તરૂણ પુરૂષે ડોશીને પુછયું—અમારા લાલ હજુ ઉપર છે કે?

ડોશીએ કહ્યું—હા છે. શું તમારે તેને મળવું છે! તમો કોણ છો ને શામાટે આવ્યા છો?

તરૂણ—અમે તેના જીગરદોસ્ત છીએ અને તેને વખતસર પેર પહોંચાડવો છે માટે આવ્યા છીએ.

ડોશી જો તમો જુઠું બોલશો તો તમને ઉપર લઇ જઇ બાંધી મારવામાં આવશે માટે સાચું બોલીઉપરજાઓ

તરૂણ—અમો જુઠું બોલતાજ નથી અમોને તેમની આગળ જવા દો.

(તેમની વચ્ચેની થતી વાતચીત એક યુવાન પુરૂષ વેગળેથી સાંભળતો હતો.)

ડોશી—ચાલો ત્યારે મારી સાથે. એમ કહી ડોસી તે બન્ને તરૂણ પુરૂષોને લઇને ઉપર ગઈ. પેલો યુવાન બહાર ઉભો ઉભો આ તમામ ચિકિત્સા જોતો હતો.

બન્ને જણા જેવું બારણું ઉઘાડી અંદર ગયા તેવુંજ તેમણે જોયું કે એક બાજુ નવી બેશુદ્ધ હાલતમાં પડેલી છે ને બીજી બાજુ લાલ પણ તેવીજ દશામાં પડેલો છે. આથી તેઓ ગાભરા બની ગયા. તેમને શું થયું છે ને જાણવાની જીજ્ઞાસાથી તેઓ તેમની આગળ ગયા તો તેઓ

એ પુષ્કળ મદ્યપાન કર્યું હોય તેમ જણાયું. તરતજ તેઓએ ડોશી મારફત એક નોકરને બોલાવી આ બન્ને ઉપર પાણી રેડાવ્યું થોડીવારે લાલ શુદ્ધિમાં આવ્યો ને જ્યારે તેણે પોતાની માશુકને બેભાન અવસ્થામાં પડેલી જોઈ ત્યારે તેના હોશકોશ ઉડી ગયા. એક હાય મારી તે પાછો બેભાન થઈ જમીન ઉપર પડી ગયો. આ દેખાવ ખરેખર હૃદયભેદક હતો. નવી તો તદન પાણીથી ભીંજાઈ ગઈ હતી ને અર્ધનગ્ન હાલતમાં પડેલી હતી. તરતજ તરૂણોમાંનો એક રીચીરોડ ઉપરની એક હોટલમાંથી ત્વરાથી બરફ સોડા લઇ આવ્યો. નવીને ત્યાંથી ઉપાડી એક પલંગ ઉપર સુવાડી ને તેને કપાળે બરફ ઉપરાઉપરી ઘસવા માંડયો. આશરે ૧॥ કલાક પછી અરધી ઊંઘતી ને અરધી જાગતી હોય તેમ જણાયું. એક બાજુએ લાલને પણ પલંગ ઉપર સુવાડવામાં આવ્યો હતો અને તેના મગજ ઉપર પણ બરફ [illegible] થોડીવારે તે સહેજ સુદ્ધિમાં આવ્યો હોય તેમ જણાયું. આશરે બીજો એકાદ કલાક વીતી ગયા પછી બન્ને જણ સાજસાજ શુદ્ધિમાં આવ્યાં કે તરતજ એક ગાડી લાવી તેમાં તે બન્નેને બેસાડી બન્ને તરૂણ પુરૂષો તેમને લઇને ચાલતા થયા. નવીના મકાન આગળ આવ્યા ત્યારે આશરે બાર વાગ્યાનો સમય થયો હતો. સર્વે ઠેકાણે શાંતિ પ્રસરી રહી હતી. રીચીરોડ ઉપરની કોઈ દુકાન જવલેજ ઉઘાડી હતી ને તેનો મંદ પ્રકાશ સડક ઉપર પડતો હતો. ચોકીવાળા પોલીસોનો અવાજ સાંભળવામાં આવતો હતો. નવીનું ઘર આવતાં ગાડીમાંથી તેને ઉતારી તેમાં દાખલ કરીને ગાડી લાલના ઘર તરફ હાંકી. આ વખતે પેલો ચિકિત્સા જોનાર યુવાન પણ આવી પહોંચ્યો ને તે બધો તાલ જોયા કરતો હતો. લાલના ઘર પાસે ગાડી આવ્યા બાદ લાલે પોતાના મિત્રોને પોતાની પાસે આજની રાત્રી રહેવાને સૂચવ્યું પણ તેમાંના એકે રહ્યા નહીં. કારણ કે તેઓ એમ જાણતા હતા કે જો પોત સવારે પ્રકાશશે તો આ બધું અમારે માથે આવી પડશે, તેથી લાલને તેના બં

ખીસ્સામાં મુકી તેઓ ચાલતા થયા. જે જુવાન આ સર્વ જોયા કરતો હતો તે તેઓના ગયા પછી લાલના મકાનમાં અમુક ઠેકાણે ગયો જ્યાં લાલ એક પલંગ ઉપર વિચાર કરતો પડેલો હતો. લાલે બારણાં ખખડાનો અવાજ સાંભળ્યો કે તરતજ કોણ છે એવો પ્રશ્ન પુછયો. મિત્ર, હું છું એમ કહી કુન્દનલાલ તરતજ અંદર આવ્યો ને પલંગ આગળ પડેલી આરામચેરમાં પડયો.

લાલ- મિત્ર કુન્દનલાલ અત્યારે તું અહીં કેમ આવ્યો!

કુન્દનલાલ—આજે હું બહાર ફરવા ગયો હતો. અહીંથી જતી વખતે આપને મળવા અવાયું જેથી આવતાં તમને મળાશે એમ ધારી આપની ખુશખબર પુછવા આવ્યો છું.

લાલ—બહુ સારૂં મિત્ર, કેમ હમણાંના જણાતા નથી!

કુન્દનલાલ—હું તો દરરોજ આપને ઘેર આવું છું પણ આપ તો બહાર ગએલા હો છો. જેથી આપના પિતાજી કને થોડીવાર બેસી ચાલ્યો જઉં છું.

લાલ—ત્યારે તો પિતાજીની, જોડે તારે સારો સમાગમ થયો હશે. નહીં વારૂં!

કુન્દનલાલ-હાજી, પણ તે તો વૃદ્ધ થયા ને આપણે જુવાન એટલે એમની જોડે તો અદબથી સારી વાત કરવી જોઇએ. નહીં તો આપણને બેવકુફ ગણી કહાડે.

લાલ—બહુ સારૂ મિત્ર, ત્યારે આજે તું અહીં સુઇ રહે કારણ કે આજે મારૂં શરીર ઠીક નથી

કુન્દનલાલ—અને આપના વ્હાલા મિત્રો આજે કેમ નથી આવ્યા ?

લાલ—આવ્યા તો હતા પણ તેઓ હમણાંજ ચાલી ગયા છે, મેં તેઓને સુઇ રહેવા કહ્યું, પણ તેઓને ઘેર કામ હોવાથી ના પાડી ચાલ્યા ગયા.

કુન્દનલાલ--શું રોજ તેઓ આપની જોડે સુઇ જાય છે ? આજ ચાલ્યા ગયા તેનું કારણ શું ? તેઓ તમારાથી રીસાયા છે ?

લાલ—ના, મિત્ર, રીસાયા તો નથી પણ આજ તો ખેલ એવો બન્યો છે કે તેઓને તેમને ઘેર સુધ જવા દેવા-માજ ફાયદા છે.

કુન્દનલાલ—ત્યારે મારે પણ આપની જોડે સુઈ રહેવું વ્યાજબી નથી કારણકે જયાંસુધી આપની હકીકત મને વાકેફ નહીં કરો ત્યા સુધી હું કેવી રીતે આપની સાથે રહી શકું ?

લાલ (દારૂની ધુનમાં સર્વ હકીકત કહે છે)—તે સાંભળી કુન્દનલાલ ખિન્ન થાય છે. લાલે કહ્યું તેથીજ મિત્રનું સારો છે જેથી તને કોઈ કહી શકે એમ નથી.

કુન્દનલાલ—હાય મિત્ર, હજુ તું તે દુરાચારી દુષ્ટ નારીને નહીં છોડે ? શું તારા બાપદાદાની આબરૂને માથે પાણી ફેરવીશ ? મિત્ર, તારે મારે પણ ઘણી જગ્યાએ સાંભળવું પડે છે, તો હવે તું તે લત નહીં મુકી દે એ તો બહુ ખોટું. માટે માન, ભાઈ, હું તો તારા માટેજ કહુ છું. આટલું બોલતાં બોલતાં કુન્દનલાલ ગળગળો થઇ ગયો. તેની આંખમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા માંડી, ને પોતાના મિત્રનો હાથ પકડી બોલ્યો— વ્હાલા મિત્ર, તારી આવી નઠારી ટેવને તું દેશવટો નહીં આપે ? હું તને વધારે શું કહું ? તેં તારૂં શરીર, આ ટેવથીજ બગાડયું છે. મિત્ર, માન ને તારૂં હિત તપાસ.

લાલ—મિત્ર, તારૂં કહેવું અક્ષરે અક્ષર ખરૂં છે. તું મારા પોતાના હિત માટેજ શિખામણ આપે છે, પણ મારૂં મન ઠેકાણે રહેતું નથી. મિત્ર, પિતાજીને કહ્યા કરીએછીએ તે છતાં મને પરણાવતા નથી ને તેથીજ હું આ ધંધો લઇ બેઠો છું. જો તું મને પરણાવી આપવાનું વચન આપતો હોય તો આ મારી ટેવો છોડી દેવા હું તૈયાર છું.

મિત્રને આવો સુશીલ ને ડાહ્યો જાણી કુન્દનલાલને આનંદ થયો ને તે હર્ષસાગરમાં ડુબવા લાગ્યો, તે બોલ્યો મિત્ર સાંભળ, જો તારા પિતાશ્રી આ કામમાં મદદ નહીં કરે તો હું મારાથી બનતી મદદ કરી, તારા પિતાને સમજાવી મારૂં વચન પાળીશ. આમ કહી વચન આપી બંને મિત્રો સુઈ ગયા ને થોડીવારમાં નિંદ્રાધિન થયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

વૃદ્ધશેઠનો નવી પ્રત્યે પ્યાર.

નવી અગ્યાર વાગ્યા સુધી બહારથી આવી નહોતી તેથી વૃદ્ધશેઠ આમતેમ ફેરા મારતો પોતાના શયનગૃહમાં ફરતો હતો ને વિચાર કરતો હતો કે 'રાંડ હમણાની તેના કયા માટીની જોડે ફરવા જાય છે ? રાંડનો પગ ઘરમાં તો ટકતોજ નથી. દિવસે પોતાની બેનપણીઓ જોડે ને રાત્રે પરપુરૂષ જોડે તે તેનું કાળું કરમ કરવા જાય છે. હાય! આ દુઃખ હું શી રીતે સહન કરૂં ? હે ઈશ્વર આના વિચાર કરતાં મને મોત આપ કે જેથી મારે જોવુંએ નહીં ને રોવું એ નહીં. પેલા મહારાજના ભરમાવ્યાથી મને કોણ જાણે કયાંથીએ ઉંધી મતિ સુઝી કે મેં નવી કરી ?" આમ કરતાં શેઠ પોતાના પલંગ ઉપર પડયો ને થોડીવારમાં નિદ્રાવિન થયો. થોડીવાર થઇ એટલામાં નવી આવી હળવેથી ગુપચુપ રીતે પોતાના પલંગપર સુઇ રહી અને કોઇના જાણવામાં ન આવે માટે બળતો લેમ્પ હોલવી નાંખ્યો. ઘરમાં કોઇ આવ્યું છે એવું જ્યારે શેઠ જાણ્યું ત્યારે તરતજ અરધાપરધા ઉઠી પોતાની પાસે રાખેલી મેચબોક્ષમાંથી કાંડી કાઢી સળગાવી ને લેમ્પ સળગાવીને જુએ છે તો નવીને તેના પલંગમાં સુતેલી દીઠી. આ વખતે તેણી અત્યંત શોભા આપતી હતી, તેના ખીલેલાં નારંગી જેવાં સ્તન તેનું ગોરૂં બદન, છુટા થયેલા સુંદર અને લાંબા કેશ તથા તેના ગુલાબી ગાલ ;ભલભલાનું (આકર્ષણ કરે તેવાં હતાં. આ જોઇને જે શેઠ તેના ઉપર ગુસ્સે થયા હતા તેજ શેઠ પોતાની આ પ્રિય નાજુક કુમળી કળીનું બદન દેખી દિગ્મૂઢ થઇ ગયા ને તેના ઉઘડતા શરીર ઉપર હાથ ફેરવતા બોલ્યા અહો હું કેટલો મુર્ખ કે મેં આ બિચારી બાળાનો ભવ બગાડયો! હું કેવો કુર થયો કે કુમળું ફુલ ખીલવવાને બદલે તેને કાંટાથી ભરપુર વાડમાં તેને ફેંકી દીધું;પણ હાય! શું કરૂં ? તેનાં નસીબ યોગે તેણી અહીં આવી.

આ વિચારથી શેઠનું મન પીગળ્યું ને તેને ઉઠાડવા તેમણે પ્રયત્ન કરવા માંડયો. શેઠનો કામ જે ઘણા દિવસથી મંદ પડયો હતો તે જાગૃત થયો ને તેને ઋતુદાન આપવાનો તેમનો દ્દઢ વિચાર થયો. પોતાને વાસ્તે પોતાનો પતિ આવા વિચાર ભાગ્યેજ લાવશે તે મુગ્ધ નવી જાણતી નહીં હતી. જ્યારે શેઠ તેના ઉપર પોતાનો હાથ ફેરવવા માંડયો ત્યારે તે જાગતીજ પડી રહી હતી. જ્યારે પોતાના ઉપર પોતાના વૃદ્ધ પતિનો આટલો બધો પ્યાર છે એવું તેના મનમાં આવ્યું કે તરતજ તે બેઠી થઇ, ને પોતાના વૃદ્ધ પતિનો હાથ હાથમાં લેઇ અત્યંત હેતથી તેમના હાથને ચુંબન કર્યું. આથી શેઠ અજાયબી પામ્યા, તરતજ પોતાની વ્હાલીને પોતાની છાતી સરસી ચાંપીને જેમ એક નિરાપરાધી માણસ હોય તેમ હળવેથી તેને પુછવા લાગ્યા. "વ્હાલી તું અત્યારસુધી કયાં ગઈ હતી, ને આટલી બધી મોડી કેમ આવી તે સર્વ સાચું કહી દે હું તને કશું કરીશ નહીં."

નવી—પ્યારા, હું કાંકરીયે ગઇ હતી ને ત્યાંથી પાછા આવતાં ગાડીનો અકસ્માત બન્યો ને ગાડીવાળાના હાથમાં ઘોડો રહ્યા નહીં ત્યારે નિરૂપાયે ચાલીને આવવું પડયું. વ્હાલા, મારે મોડું તો વધારે થયું પણ મને માફ કરશો.

શેઠ—વ્હાલી, તારી દરેક ભૂલને માટે આ તારો પ્રેમી પતિ કયારે તને કંઈ કહે છે? પણ આ તારૂં મોં શાથી ગંધાય છે? શું તું શાણી થઇને કંઇ પાપકૃત્ય તો કરતી નથી ને?

નવી—મારા વ્હાલા, શું તમો મારા ઉપર આવી વ્હેમીલી નજરથીજ જોશો? શું તમારી નવી બદચાલની છે તેમ કહેવા માગો છો? વ્હાલા મારાથી તો ઘરમાં બેશી શકાતું નથી. જો હું એક ઇંગ્રેજી ભણેલા ને સુધારાવાળાના ઘરમાં જવા ભાગ્યશાળી થઇ હોત તો કેવું સારૂં થાત. જેથી મારાથી સ્વતંત્ર રીતે હરીફરી શકાત! આમ કહીને તેણે દીર્ઘ નિઃશ્વાસ મૂકયો.

આથી શેઠનું મન દુખાવા લાગ્યું ને પોતાની વ્હાલીને ગોતે કહેલાં વેણ ખોટાં લાગ્યાં હોય તેવું તેમને લાગ્યું ને આ વખતે તે તેની માફી પણ માગી લેત પણ કંઈ વિચાર આવવાથી બોલ્યો.

શેઠ—મારી વ્હાલી, એ તો હું તારૂં પારખું જોતો હતો. હું તને કયે દહાડે બહાર ફરવા જવાની ના કહું છું? જો કે હું તો બહાર ફરવા જતો નથી પણ તારે માટે તો ખાસ પરવાનગી આપી છે. હું તો એમજ સમજુ છું કે તું મારી વ્હાલી કોઇથી ચળિત થાય એમ નથી. તું તારે ખુશીથી ફર, ફાવે તે કર, પણ મારી તથા તારા બાપની આબરૂને બટો લાગે તેવું કામ કરીશ નહીં.

નવી—વ્હાલા, મારા જીવમાં જીવ છે ત્યાંસુધી હું એવું નીચ કૃત્ય કરનારી નથી. જો કે મારા સ્વાર્થી મા બાપે પૈસાથી લોભાઇ જઈ આપ જેવા વૃદ્ધ પતિ જોડે મારૂં લગ્ન કર્યું છે તોપણ હું આપને પરમેશ્વરરૂપજ સમજુ છું, છતાં આપ જુદું સમજો તો પછી આપની આ દાસીનાં ભાગ્ય! આટલું બોલી તે રડી પડી ને પોતાના પ્યારા પતિના ખોળામા માથું મૂકી સુઈ રહી.

તેની આવી ચેષ્ટાથી તો વૃદ્ધ શેઠનો પ્રેમ વધારેવધનો ગયો પણ તે બિચારા મૂઢને સ્ત્રીચરિત્રની કયાંથી ખબરપડે? શેઠે તો પોતાની સ્ત્રી એક પતિપરાયણ સાધ્વી સ્ત્રી છે એમ ધારી લીધું ને તેને કંઈ પણ બાબતનું ઓછું ન આવવા દેવું તેવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. આમ હાસ્ય વિનોદમાં બન્ને જણાંએ રાત્રી વ્યતિત કરી. પ્રભાતમાં સાત વાગે તે આનંદમય લાગણીમાંજ ઉઠયા.

પ્રકરણ ૮ મું.

સાચા સ્નેહીની ફતેહ.

સવારના ચાર વાગ્યા હતા. શહેરમાં જરા જરા લોકોની અવર જવર થવા માંડી હતી. વાયુ મંદ મંદ થંડો વાતો હતો. પક્ષીઓના સ્વર કાને પડવાથી નિદ્રાધિન થએલા કામી પુરૂષો જાગ્રત થઇ તેમનાં નીચ કૃત્યથી લજજા પામી તેમનાં શ્યામ મોઢાં લઇ ગુપચુપ ઘર તરફ જતાહતા ત્યારે ઉદ્યમી લોકો વહેલા ઉઠી પોતાના કામપર જવાની તૈયારી કરતા હતા. કોઈ કોઇ ઘરમાંથી પ્રભાતમાં ગવાતાં ઇશ્વર ભજનના આવતા સ્વર કાનને ઘણો અહ્લાદ આપતા હતા. તારાનો ચળકાટ કમી થવા માંડયો હતો. ઘુવડ, ચીબરી ઇત્યાદિ રાત્રી જનાવરો પોતાના શત્રુ સૂર્યને આવતો જોઈ ત્વરાથી ઘર તરફ જતાં હતાં. શિયાળ આદિ હિંસક પ્રાણીઓનાં અવાજ બંધ પડ્યાં હતાં, ને કુકડાઓ પોતાના અવાજથી માણસોને પ્રભાત થયું છે તેમ ચેતવણી આપતા હતા. આવા ઈશ્વરી નિયમને આધારે ચાલતી સૃષ્ટિમા પ્રભાતનો સમય દરેક કામમાં ઉત્તમ ગણાય છે. શોખીન પુરૂષો ફરવા નિકળે છે. ભક્ત માણસો ઈશ્વરની ભક્તિ કરે છે. નિશાળીઆઓ પોતાના પાઠ તૈયાર કરે છે ને દાન દેનારા માણસો દાન દે છે. આ વખતે લાલ પોતાના મિત્ર કુન્દનલાલ સાથે જાગૃત થયો. તે બન્ને દંતધાવન કર્યા બાદ પરવાર્યા. આવું જોઈ લાલના પિતાના આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. પોતાના પુત્રને આમ એકાએક સુધરેલો જોઇ શેઠ તો એકાએક વિચારમાં પડી ગયા. વળી "રાત્રે કુન્દનલાલ અહીં કયાંથી આવી ચઢયો હશે! રાત્રે લાલ ને કુન્દનલાલ કયાં ગયા હશે?" આવા આવા વિચારોથી શેઠનું મસ્તક ભમવા લાગ્યું. ખેર! જે થાય તે જોયા કરવું એવો વિચાર કરી શેઠ પોતાના ઘરની રસ્તા ઉપરની બારીએ ઉભા રહી પ્રભાતની સર્વ લીલા નિહાળતા હતા એટલામાં લાલ ને કુન્દનલાલ બન્ને સાથે બહાર ફરવા ગયા ને નદી ઉપર

આવેલી વિક્ટોરીયા ગાર્ડનમાં આવ્યા. માળીને બોલાવી ભગવાનને ચઢાવવાનાં ફુલ લઈ પાછા તાબડતોબ ઘેર આવ્યા ને ઉષ્ણજળથી બન્નેએ સાથે સ્નાન કર્યું ને ત્યારબાદ બન્ને મિત્રો સાથે દેવદર્શન કરવા ગયા. મંદિરમાં ભગવાનની યથાવિધિ પૂજા કરી ઘેર આવ્યા. કુન્દનલાલની શિખામણ પ્રમાણે પોતાના પિતા જે બારીએ બેસી એકી નજરે જોઇ રહ્યા હતા ને પોતાના છોકરાને આમ એકાએક સુધરેલો જોઈ વિચાર કરતા હતા, તેમની આગળ આવી લાલે દંડવત્ પ્રણામ કર્યા ને બે હાથ જોડીને માફી માગવા લાગ્યો.

લાલ—હે પિતાજી, અત્યારસુધી મારી થયેલી સઘળી ભૂલોની મને માફી આપશો. આ તમારા નીચ કુલાંગાર કુલહીણ છોરૂના અપરાધ ક્ષમા કરશો. આપ સુજ્ઞ, વિચારવંત, ડાહ્યા ને મારૂં હિત ચાહનાર છો, તો આટલા થયેલા મારા અપરાધો ક્ષમા કરશો ને હવેથી હું કોઇપણ પ્રકારનું નીચ કૃત્ય નહીં કરૂં. આટલું કહેતાં લાલ ગળગળો થઇ ગયો ને પોતાના બાપના પગમાં પડયો. પોતાની ભૂલો જાણી તે સુધારવાને તે કહે છે, તે જાણી વૃદ્ધ શેઠનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. તેને નીચ સમજી પોતે બોલવતા નહોતા તેનો હવે પસ્તાવો થવા માંડયો. પોતાના પુત્રને એક રંક જેવો થઈ ગયેલો જોઇ વૃદ્ધ શેઠના આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. તરતજ તેમણે તેને બે હાથવતી ઝાલી ઉઠાડયો ને પોતાની છાતીસરસો દાબી તેના કુમળા ગાલ ઉપર એક ચુંબન કર્યું. આ વખતે પિતા-પુત્રના શુદ્ધ પ્રેમનો જે દેખાવ હતો તેનું વર્ણન કરવાને લેખકની કલમ શક્તિવાન નથી પિતાની આંખમાંથી હર્ષનાં આંસુ વહેતાં હતાં અને ગરીબડા વદને પુત્ર પસ્તાવો કરતો હતો. આ બધો બનાવ દશેક મિનિટ[illegible] બન્યો હતો. ત્યાંસુધી કુન્દનલાલ આ બધો બનાવ [illegible] જોયા કરતો હતો. પોતાનો દુરાચારી મિત્રને પોતાની [illegible]ામણની [illegible]સર [illegible]રેપુરી થયેલી જાણીને તે પણ આન[illegible]ગરમાં ડુ[illegible] [illegible] લાગ્યો, તેવામાં શેઠ

કંઇ કહેતા હોય તેમ જણાયું જેથી કુન્દનલાલ ધ્યાન દઇને સાંભળવા લાગ્યો.

શેઠ—મારા વ્હાલા પુત્ર, મને લાગે છે કે ગઈ કાલે રાતે તને કંઇ પણ વિઘ્ન નડેલું હોવું જોઇએ ને તેથીજ તારી ગયેલી શુદ્ધબુદ્ધ ઠેકાણે આવી હોય, તે સિવાય તને ગમે તેટલું કહ્યું હોય તેટલું વૃથા છે એમ મેં અનુભવેલું છે; પણ બધું સારૂં થયું કે તું થોડી મુદતમાં સુધર્યો. હવે તારી લાયકી વધશે ને તને કન્યા દેવામાં જે લોકો આડે આવતા હતા તે પણ તારી આવી વાત સાંભળી કંઈ પણ આનાકાની કર્યાવગર દેશે.

કુન્દનલાલ—મુરબ્બી, આપનું કહેવું યથાર્થ છે. ગઈ કાલે રાતે કંઇ અકસ્માત થયો હતો. બંધુ લાલ પોતાના એકાંતવાસમાં આવી, બનેલા અકસ્માતથી મુઝાઈ વિચારો પર વિચાર કરતા હતા, તેમણે તેમના દુરાચારી મિત્રોને ગઇ કાલની રાત્રી અહીં ગુજારવાનું કહ્યું તે છતાં આપની બીકથી તેઓ રાત્રે અહીં સુખ રહ્યા નહીં. તેમનો સઘળો વૃત્તાંત હું ગુપચુપ જોયા કરતો હતો. મને લાગ્યું કે મારો મિત્ર હાલ ઘણી કફોડી સ્થિતિમાં આવી પડયો છે તેથી તરતજ હું ત્યાં આવ્યો અને તેને આશ્વાસન આપી મેં મારો મિત્રધર્મ બજાવ્યો. મેં તે વખતે થોડી ઘણી શિખામણ દેવાની હતી તે દીધી, તેથીજ આજે આવી અસર થવા પામી છે એમ હું ધારૂં છું.

શેઠ—વાહ ! કુન્દનલાલ ખરેખર તું કુન્દનજ છું,તારા જેવા સદ્ગુણી નિઃસ્વાર્થી મિત્રો મળવા દુર્લભ છે. મિત્ર મળે તો આવાજ મળજો, નહીં તો પેલા દુષ્ટો જેવા તો મળશોજ નહીં. એવા મિત્રો કરતાં તો ન મળે તે હજાર દરજ્જે સારૂં. આમ કુન્દનલાલને શાબાશી આપી, શેઠ નીચે ઉતર્યા. તેમની પાછળ લાલ અને તેનો મિત્ર કુન્દનલાલ પણ ઉતર્યા. શેઠે નોકર પાસે પોતાને માટે નહાવાનું ગરમ પાણી મંગાવ્યું. નાહી ધોઇ સેવા આદિ કરી પરવાર્યા કે કુન્દનલાલે પોતાને ઘેર જવાની રજા માગી. શેઠે અહીં જ-

મવાનું છે એમ કહીને તેને રહેવા માટે આગ્રહ કર્યો, અને ચાકરને તમારે ઘેર મોકલી તેની ખબર પણ મોકલી દીધી છે એમ જણાવ્યું. શેઠનો પોતાના પ્રત્યે આવો ભાવ જોઈ કુન્દનલાલ ખુશી ખુશી થઈ ગયો. થોડીવારે બાપ-દીકરો તથા કુન્દનલાલ ત્રણે જણા સાથે જમવા બેઠા. જમી રહ્યા પછી લાલ તથા કુન્દનલાલ પોતાના એકાંતવાસમાં આરામ લેવા ગયા અને શેઠ કુંચીઓ લેઇ દુકાને ગયા.

પ્રકરણ ૯ મું.

લાલ અને તેનો સદ્દગુણી મિત્ર.

લાલ—પ્યારા મિત્ર, હું તારો કેટલો ઉપકાર માનું ? આહા ! આજનો દિવસ કેવો આનંદદાયક છે ! અરે હું નહોતો ધારતો કે આમ એકાએક પિતાજી મારા ઉપર પ્રસન્ન થશે. પણ આ બધી તારીજ ખુબી ! મિત્ર, ખરેખર તારા ઉપકારનો બદલો વાળી શકવો અશકય છે.

(એટલામાં બારણું ખખડ્યાનો અવાજ થાય છે. લાલના દુરાચારી મિત્રો પ્રવેશ કરે છે તેમને)

લાલ—અરે નિચ દુરાચારી હત્યારાઓ, મારા ઘરમાંથી બહાર નિકળો. હવેથી કોઇ દિવસ તમે અહીં આવતા નહીં. જાઓ તમારાં કાળાં મોં મને બતલાવશો નહીં. અરે કૃતઘ્નીઓ, તમેજ મને દુર્વ્યસની, દુરાચારી ને અધમ બનાવી મુકયો હતો, મારા પૈસા ખાઇ તમેજ નિમકહરામ થયા પણ સારૂ થયું કે મને મારો સદ્દગુણી મિત્ર મળી ગયો; નહીં તો હાય ! મારી શી વલે થાત ? જાઓ ! દૂર થાઓ અહીંથી !

કુન્દનલાલ—(મિત્રોને કાઢી મુકવા જતો અટકાવીને) ભાઇ આમ ન કર, ગમે તેવો દુશ્મન આપણે ઘેર આવે તેને અપમાનિત કરવો તે આપણા જેવાનું કામ નહીં (લાલના મિત્રો પ્રત્યે) ભાઇઓ, હાલ તમે છાનામાના ચાલ્યા

જાઓ. ફરીથી આ ઘરની અંદર આવશો નહીં. તમારા મિત્ર લાલની જોડેની તમારી મિત્રાચારી હવે તુટી ગઈ છે એમ સમજજો. તમારી કરેલી યુક્તિઓનો પરાજય થયો છે માટે હવે ભુલેચુકે તમો અહીં આવશો નહીં.

ત્રણે મિત્રો—મિત્ર લાલ, અમોને ક્ષમા કર. અમો ભુલ્યા અમો દોષિત થયા, અધમ થયા, અમે નિમકહરામી થયા, અમે તારૂં લૂણ ખાઇ તારૂંજ બુરૂં ઇચ્છયું. પણમિત્ર, હવે અમો તેવું અપકૃત્ય નહીં કરીએ. આટલું બોલી તે લુચ્ચા મિત્રો લાલને ત્યાંથી ચાલતા થયા. (તેઓના જતા પહેલાં)

લાલ—ભાઇઓ, અત્યારે તો જાઓ. જો અમે એમ જાણીશું કે તમે હમે તમારી ચાલચલગત સુધારી છે અને એવી અમને પુરી ખાત્રી થશે તોજ અમો તમારી જોડે મિત્રાચારી બાંધીશું નહીં તો હવે છેલ્લીવારની સલામ. --

(ત્રણે જણ "બહુ સારૂ મિત્ર," એમ કહી જાય છે.)

પ્રકરણ ૧૦ મું.

જેચંદશેઠનું ઘર.

સવારના સાતેક વાગ્યાનો સમય થયો હતો. ઉદ્યમી માણસો પોતાને કામે વળગી ગયા હતા, દુકાનદારો દુકાન સાફસુફ કરી પોતાનો સામાન ગોઠવી દેતા હતા, શોખીન સ્ત્રી પુરૂષો ફરવા નિકળી પડ્યાં હતાં, સૂર્યનારાયણ પોતાનો ઉદય થયેલો સમજી આનંદથી પ્રકાશ આપતા હતા, નેજેમ જેમ તે વધારે પ્રકાશ આપતા તેમ તેમ માણસો વધારે ઉમંગી થતા હતા. પક્ષીઓ પણ પોતાના માળામાંથી બહાર નિકળી અહીં તહીં ચારો શોધવા દોડમદોડા કરી મુકતાં હતાં. પ્રાતઃકાળ થતાં ખરેખર કીડી સરખું નાનું જીવડું પણ નિરૂદ્યમી બેશી રહેતું નથી. આ વખતે ખરેખર નીચેની કહેવત મન યાદ આવે છે કે:—

" પેટ કરાવે વેઠ. "

અહા! નાનાથી મોટું પ્રાણી પોતાના પેટની ખાતર મહેનત કરવા મંડી જાય છે. અહો સૃષ્ટિના જગત્કર્તાએ આવો નિયમ રાખ્યો ન હોત તો કોઈ કોઇનો ભાવ પુછત જ નહીં, કોઈ કોઈનું કામ કરતજ નહીં ને એકંદરે બધા દરિદ્રી, નિરૂદ્યમી અને કંગાલ થઈ જાત. વિચાર કરતાં સર્વ શક્તિમાન્ ઇશ્વરે આવું ધારીનેજ પ્રાણી માત્રના પેટમાં ભૂખ પેદા કરી છે એવું લાગે છે. ભૂખ એવી ચીજ છે કે વખત થાય ને જો તેને સંતોષ ન આપીએ તો મન આકુળવ્યાકુળ થાય, તન ચુંથાવા માંડે અને શરીરની તમામ ઇંદ્રિયો હળવે હળવે મંદ પડતી જાય; એ કહેવત ખરી છે કે, " સો મણની કોઠી ભરાય પણ સવાશેરની કોઠી ભરાતી નથી. " તેજ સવાશેરની કોઠીને માટે પામર પ્રાણીઓ આ અસાર સંસારરૂપી સમુદ્રમાં માન, મોહ, લોભ, મત્સર આદિ દુર્ગુણો ગ્રહણ કરતાં શીખે છે અને તેથીજ તેઓ આ સમુદ્રમાં ને સમુદ્રમાં અથડાઇ પછડાઇ પાછા ઠેરના ઠેર રહે છે. અનેક પ્રકારના દુર્ગુણ ગ્રહણ કરવા છતાંપણ મારા વ્હાલા વાચકવૃંદ, ' કીડીને કણ અને હાથીને મણ ' એમ પરમકૃપાળુ જગત્કર્તા પુરૂં કરે છે. વે સર્વને ભૂખ્યાં ઉઠાડે છે પણ કોઇને ભુખ્યું સુવાડતો નથી એ ધ્યાનમાં રાખી કેવળ આ પાપી પેટ માટે આપણે શામાટે પાપમાં પડવું જોઇએ? આપણે આપણી શવાશેરની હોજરી માટે આપણાથી બનતી મહેનત કરી સન્માર્ગે તેનું પોષણ કરવું જોઇએ. પણ તે મરાતાં છતાં તેને માટે નિંદ્ય અઘોર કર્મો કરવાં જોઇએ નહીં. ન્યાયથી વિત્તોપાર્જન કરવું, સત્યને માર્ગે ચાલવું અને દુનિયામાંના મોહક પદાર્થોથી દુર રહેવું જો આટલું તમો કરી શકશો તો ખરેખર આજ દુનિયામાંથી તરી શકશો; તમારો કાળ તમારા ઉપર તો ભમ્યા કરે છે. તે તમોને કયારે પકડશે, કયારે ઝાલશે તેની તમોને ખબર નથી તો સાજો તે તાજો તે કહેવત અનુસારે પોતાની યથાશક્તિ પ્રમાણે પુન્ય દાન, સેવા આદિ પોતાનું નિત્ય

કર્મ કરવું જોઇએ, પણ અમે કે તમે, અત્તરો લગાવવાથી, કોલર ને નેકટાઇ પહેરી પટીઆં પાડી ફરવાથી, પંચમહાભૂતની બનેલી ક્ષણિક પાણીના પરપોટા જેવી કાયાને અમર કરી શકશો નહીં. તેના વિષે એક વિદ્વાન કવિએ રચેલું કાવ્ય વાંચવા લાયક છે. તે નિચે પ્રમાણે છેઃ—

આ તન રંગ પતંગ સરીખો, જાતાં વાર ન લાગેજી;
અસંખ્ય ગયા ધન સંપત્તિ મેલી, તારો ન જશે આગેજી.
અંગે તેલ ફુલેલ લગાડે, માથે છોગાં ઘાલેજી;
જોબન ધનનું જોર જણાવે, છાતી કાઢી ચાલેજી.
જેમ ઉંદરડે દારૂ પીધો, મસ્તાનો થઇ ડોલેજી;
મગરૂરીમાં અંગ મરોડે, જેમ તેમ મુખથી બોલેજી.
મનમા જાણે મુજ સરીખો, કોઈ રસિયો નહિ પણ રાજાજી
આરે તાકી રહી બીલાડી, લેતાં વાર ન લાગેજી.
આજ કાલમાં હું હું કરતાં, જમડા પકડી જાશેજી;
બ્રહ્માનંદ કે' ચેત અજ્ઞાની, અંતે ફજેતી થાશેજી.

માટે મારા વ્હાલા વાચકવૃંદ, તમારા પંચમહાભૂતના બનેલા પુતળાને ભાગી જતાં વાર લાગશે નહીં, ને ક્યારે ભાગી જશે તેની પણ તમોને ખબર નથી, તો મારૂં તારૂં કરી મિથ્યા તંત બાંધો છો તે સર્વ વૃથા છે. તમારા કરતાં પણ કરોડાધિપતિયો જેઓને ત્યાં હજારો દાસદાસીઓ સેવા ઉઠાવવા તૈયાર હતી [illegible] કહેતાં કે છીંક આવતાં ખમાખમા કરી મુકતી હતી, તેવા નરો ને પણ આ અસાર સંસારરૂપી સમુદ્રમાંથી તેમના કાળે ઘેરી લઈ પકડી જકડી પોતાને શરણ કરી લીધા. રાવણ સરખો મદોન્મત્ત રાજા કે જેણે પોતાને તાબે દેવ, દાનવ આદિ ત્રણભુવનને કબજે કર્યું હતું; વળી ગ્રહો કે જેને માટે આપણે શંકા રાખીયે છીયે તેઓને પણ બાંધી રાખ્યા હતા, તેનો પણ અહંકાર રહ્યા નહોતો. પળમાં તે પણ પોતાના પંચમહાભૂતના પુતળાને મુકી ચાલતો થયો હતો. તો ભાઇઓ, શામાટે મમત કરો છો ? એક દિવસ આપણે પણ તેજ માર્ગે જવું છે. દિલગીરી એ છે કે તમો પણ સઘળું સારી રીતે સમજો

છો પણ લાલચની ખાતર, કાંતો મોજશોખની ખાતર, કાં તો લક્ષ્મીદેવીના જાદુઈ ચમત્કારથી તમો અંજાઈ જાઓ છો, ને જે તમારૂં નથી તેના ઉપર મોહ રાખી ખાલી ધુમાડાના બાચકા ભરવા જેવું કરો છો. માટે વાચકવૃંદો આ મારા જેવા અલ્પજ્ઞાની લેખકની શીખામણ ગ્રહણ કરી, તમારા આત્માનું કલ્યાણ કરશો. અરે, પણ આપણે તો સર્વ શક્તિમાન પરમેશ્વરના ગાનતાનમાં ઉતરી પડ્યા ને તેની અપૂર્વ લીલાઓ જોઈ, ને તે જોવામાં આપણે આપણી વાર્તાને પણ ભૂલી ગયા; હશે, હવે ચાલો આપણે તે તરફ જાઇએ ને મારી સામે આવેલા રીચીરોડ ઉપર આવેલા જેચંદશેઠના ઘરમાં પ્રવેશ કરીએ. વાચકગણ, ગભરાશો નહીં. હું તમોને ત્યાં લઈ જવા માગતો નથી, પણ તમારા મનરૂપી ઘોડાને તે તરફ દોડાવો, એટલે તમોને તેની બધી ખબર પડશે. આ વખતે શેઠાણી ને શેઠ ઉંઘતાં હતાં. ઘરમાં ચેંપેંચેંપેં વાતો થતી હતી ને નોકરો આસપાસ વાતો કરતા હતા. આવો આપણે તે સાંભળીએ

ભીખો (શેઠનો નોકર)—અલી મણી સાંભળે છે કે? આજ તો કંઇ નવા જુની થાય એમ લાગે છે. કારણ કે કાલે શેઠાણી મોડાં આવ્યાં હતાં, તેથી શેઠ ખુબ તપીગયા હતા, ને મને તેમની ખબર કહાડવા મોકલ્યો હતો. હું તો રખડી રખડીને પાછો આવ્યો અને મારી શાળી શેઠાણી તો કંઇએ જડી નહીં; મેં આવીને શેઠને બાઇનો કંઈ પત્તા ન મળ્યો એમ જણાવ્યું એટલે તો શેઠને ખુબ ગુસ્સો ચડ્યો હતો તેથી મને તો લાગે છે કે .આજ શેઠ શેઠાણીને કડાકુડ ઉડવાની છે માટે તે સાંભળવાની ખરી મઝા પડશે.

મણી (સેઠાણીની દાસી)—મારા રોયા મરને છાનો. તારો સેઠ તો બાયલો છે. તે તો નવીનું મોઢું જોઇ એક શબ્દ પણ કહે તેમ નથી તો પછી તારે શામાટે કહેવું જો. ઇએ? વળી જો આપણી વાત શેઠાણી જાણસે તો રીસ ભરાસે, માટે ચાલ આપણે આપણું કામ કરીએ, આપણે શું? ધણીને સુઝયું તે ઢાંકણીમાં.'

ભીમો—મેરને રાંડ, આજ કાલની આવેલી નથી તે શું કરસે? હું તો નક્કી ધારૂં છું કે આજ સેઠ, સેઠાણીની સરસ તરેહથી ઝાટકણી કાઢસે.

મણી—તું કહે છે તેમ કોઈ કાળે થવાનું નથી. તારે જોવું હોય તો હમણાં જોજે, હસે તો કલ્યાં હસે.

(એટલામાં બારણાં ખખડવાથી બન્ને જણાં કામે વળગી જાય છે) સેઠ સેઠાણી શયનગૃહમાંથી બહાર આવે છે. સેઠ નોકર પ્રત્ય હુકમ કરે છે દાતણપાણી લાવ. અમે આજે જોડે દાતણ કરીશું.

ચકિત થયેલો ચાકર દાતણ પાણી મુકી જાય છે ને બન્ને જણ ઝરૂખામાં બેશી દાતણ કરે છે.

મણી—લે, જોયુંને! તું તો કહેતો હતો કે સેઠ, સેઠાણી ઉપર ગુસ્સે થયા છે તે! એ તો એહ આપણને દેખાડવાનું. સેઠાણીનું નાજુક બદન જોઈ ભલભલા મોહી પડ્યા છે તો બુઢા શી વિસાતમાં?

ભીમો—મારૂ સાળુ આ તો કઇ નવાઈ જેવું કહેવાય મને તો લાગે છે કે રાંડે કંઈ વશીકરણ કયુ છે. આજ કાલ સેઠ તો નવી સેઠાણીનીજ આંખે દેખે છે. તે ના હોય ત્યારે આપણી આગળ તેનું ભુંડું બોલે છે પણ જયારે તે સુંદરીનું મોઢું જુવે છે ત્યારે તો પાણી પાણી થઇ જાય છે.

મણી—એ તો નવી કહેવાય! વૃદ્ધ સેઠ જોડે પરણીને બીજું કાંઈ સુખ ન મળે તો મોજસોખ પણ ન મારે કે? જોજે ને. સેઠ આમ દુકાને ગયા એટલે સેઠાણી પણ નવા યાર સોધવા કંઇ બહાનું કાઢી ફરવા જવાનાં. વળી રાત્રે પણ ફરવાનું બહાનું કાઢી જાય છે તે રાતના બાર વાગ્યા સુધી પણ આવતા નથી; ભીમા એવી બાઇ તે કયાંથી સારાં હસે? તેમની યુવાનીવસ્થામાં આવેલા મદનને શાંત કરવા, મને લાગે છે કે, કોઇ મદનપાળ સાધેજતા હસે, કેમ ખરૂં કે નહીં?

ભીમો—મણી, મારે તને પુછવાનું કે તે રોજ કયાંજાય

છે મે તેનો યાર કોણ છે તે તું જાણે છે? જો જાણતીહોય તો આપણે પણ પૈસા મારી ખાવાનો ઉપાય કરીયે.

મણી—હું એટલું જાણું છું કે અમદાવાદના એક ગૃહસ્થનો છોકરો છે ને આપણી નવી શેઠાણીનો યાર છે. વળી હું એ પણ જાણું છું કે તે "લાલ" નામે ઓળખાય છે. રાત્રે શેઠાણી તેનીજ જોડે મોજશોખ મારવા જાય છે એ પણ નક્કી!

ભીમો—ત્યારે હું બતાવું તેવી યુક્તિ તું કરને? તો આપાજને પણ મનમાન્યા પૈસા મળશે ને સુખી થઈશું.

મણી—હા, તમે કહેશો તેમ કરવા કબુલ છું.

ભીમો—ત્યારે તું સેઠાણીની જોડે ભળી જાને! તને જે ચીઠી આપે તે તું પહોંચાડી આવજે એટલે તને સેઠાણી તરફથી તથા તેના યાર તરફથી સારું ઈનામ મળસે. આજ નહીં તો કાલે, પણ ધીમે ધીમે આ યુક્તિ અજમાવજે. હાલ તો જા, તારૂં કામ કર.

મણી—બહુ સારૂં.

આ પ્રમાણે વાતચિત કરી બન્ને જણાં ઘરમાં સાફસુફ કરી પાણી ગળી સેઠને માટે ઉન્હુ જળ મુકે છે, એટલામાં દાતણ કરી અંદર આવી ત્યાં પડેલા ગોળ ટેબલના આસપાસ ખુરસી ઉપર સેઠ અને સેઠાણી સામસામા બેસે છે, ચાહના પ્યાલા આવતાં બન્ને જણ પીએ છે, ને શેઠ નાહી ધોઈ પરવારે છે અને આનંદથી બીજે કામેલાગી જાય છે. સેઠાણી પણ નાહી ધોઈ લાલ ચોળી પહેરી ઉભી ઉભી માથું ઓળી ગુચ્છો પાડે છે બાદ પોતાના લુગડાં લાવવા દાસીને હુકમ કરે છે. લાવું છું તેમ કહી દાસી લુગડાં લઈ હાજર થાય છે ને નવી પોતાનાં લુગડાં ઠીકઠાક પહેરવા માંડે છે. ધોળો રેશમી સાળુ ને તેની ઉપર મુકેલી ઝીકની કોર તથા રેશમી ચણીયો ને રેશમી ફુલાવરની ચોળી તેના ઉપર ઈસ્તાંબર. આ સર્વ અલંકારો ધારણ કરી સ્વાભાવિક રીતે પોતાના શરીરપર દૃષ્ટિ પડતાં તેનો ભોગ્ય ભોગવનાર તેને મળયો નહીં તે માટે ખિન્ન થાય છે.

"અહો, ઈશ્વર પૂર્વે મેં શાં પાપ કર્યાં હસે કે મને મારાં
લાલચુ અધમ માબાપે પૈસાના લોભથી આ ઘરડા ખુવડ
જેવા અધમ ડોસાને પરણાવી ? હાય, હું શું કરૂં ? હું
મારા જીવથીજ તેને પોતાનો સમજુ છું, નહીં તો કયારની
એ મારા યાર લાલની સાથે નાસી ગઈ હોત. ખરે, લાલ
કેવો નાજુક છે! તેનું બદન કેવું સરસ છે! તેની બોલ-
વાની છટા, તેની ચાલ, તેની બાલ ઓળવાની ખુબી, તેનો
સુંદર ચહેરો તથા તેનો મારે માટેનો દૃઢ પ્રેમ, એ સર્વ ખ-
રેખર મને ભમાવી મોહિત કરે છે. વારંવાર તેના વિષે વિ
ચાર આવતાં, મારૂં મન સ્થિર રહેતુ નથી. ઘણુંએ ધારૂં
છું કે આ વૃદ્ધને પરમેશ્વરરૂપ ગણું પણ મારાથી સંયમ
નથી રખાતો, મારાથી કામાગ્નિ નથી સહેવાતો !" આમ
વિચાર કરતી ચુપાચુપ ઉભી છે અને એ સર્વ દેખાવ ત્યાં
ઉભેલી દાસી મણી એકી નજરે જોયા કરે છે. પોતાની
સેઠાણી દુ:ખી હાલતથી ઉભી છે તે ચતુર દાસી ચેતી ગઇ
કૈકેયીના મનોભાવ જેમ મંથરા સમજી હતી તેમ સમજે-
લી તે, પોતાની સેઠાણી પ્રત્યે કહેવા લાગી. 'વાહ સેઠાણી
સાહેબ આજે અત્યારથીજ એકાએક દિગ્મૂઢ કેમ બનીગયાં

નવી—ચુપ દાસી, તારે વધારે બોલવું નહીં. જા,
તારે કંઇ કામ નથી તે મારી ચિકિત્સા જોવા ઉભી રહી
છે! જા ચાલી જા. (વળી) મનમાં કાંઇ એકદમ
વિચાર આવ્યો કે હું જો આની જોડે મિત્રાચારી રાખીશ
તો હું મારૂં કામ સાધી શકીશ તેથી) આમ આવ મણી
તું જાણે છે કે તારા વૃદ્ધ સેઠ મને ઘણો રંજાડે છે સંતાપે
છે, અગ્નિ વગર બાળી નાંખે છે.

મણી--વાહ મારી નવી સેઠાણી ! તમો તો એક ખરે-
ખર ઠગ જણાઓ છો. સેઠનો ગુસ્સો તમારા જાદુઇ બળથી
શાંત કરી નાંખોછો અને પાછાં સેઠ ઉપરજ દોષ મુકોછોકે!

નવી— વ્હાલી દાસી, મારે તારી ઘણીજ જરૂર છે.
હવે દરરોજ તું ઘરકામમાંથી પરવારે કે અહીં આવી મારી
જોડે બેસજે. મારે હમણાં આશ્વાસનની જરૂર છે. મુખ્ય

દુઃખની વાતાઓ કરવા મારે એક સખીની જરૂર છે. જા, હમણાં તો તારૂં કામ કર. દાસીને કાઢી મુકયા પછી એકદમ તેનું ચિત્ત ચળ્યું. તેણે નીચેને પત્ર પોતાના પ્યારા યારને લખવા માંડયો:—

મારા વ્હાલા જીવનહાર, પ્રાણપ્રિય પતિ !

લખનાર તમારીજ વ્હાલી. કુમુદિનીને જેમ ચંદ્ર વિના લેશ પણ ચેન પડતું નથી, જેમ જળ વિનાની માછલી મરણને શરણ થાય છે, જેમ કમળ વિના ભ્રમરની બેહાલ સ્થિતિ થાય છે તેમ ચોખ્ખા શબ્દામાં કહું તો તમારા સિવાય મારાથી એક પળ પણ રહેવાતું નથી, દુનીઆની લાજે ઉઘાડે છોક આપની પાસે રહેવું એ અઘટિત કાર્ય મારાથી થતું નથી તો મારા વ્હાલા, આજ પણ રાત્રે આપણા ઠરાવેલ ઠેકાણે આપજ મળશો એવી આ કીંકરી આશા રાખે છે. એજ.

લી. તમારી અર્ધાંગના.

પત્ર પોતાની દાસીના જોડે સેઠ બહાર જાય ત્યારે મોકલવાનો વિચાર કરી એક ખુરસીપર પડી તેટલામાં સેઠ આવ્યા ને બન્ને જણાં સાથે જમવાને ઉઠયાં. નવીને જમવાનું પુરેપુરૂ ભાવ્યું નહીં. આહા. પ્રેમ અલાકિક ચીજ છે. તે જળમાં, સ્થળમાં ને દરેક પ્રાણી માત્રમાં વાસ કરી રહેલ છે એજ પ્રેમને મહાત્મા પુરૂષાએ સારો તેમ નઠારો પણ જાણેલા છે. પણ આ નમ્ર લખકના નમ્ર મત પ્રમાણે પ્રેમ શુદ્ધ મનનો હોય અને નિર્દોષ હોય તો તેના જેવી અમૂલ્ય ચીજ બીજી કોઇજ નથી. ખરૂં છે કે:—

પ્રેમ અલૌકિક રત્ન છે, મળે ન ખરચે મૂલ,
પ્રેજ કાજ પ્રેમી કરે, અમૂલ્ય જીવ પણ ડુલ.

પ્રેમને માટે માણસો પોતાના અમૂલ્ય જીવનો પણ તૃણવત્ ભોગ આપવા ચુકતા નથી. પ્રેમની ખાતર અહા ! મુશ્કેલ કામને કામીઓ તુચ્છ ગણે છે. પ્રેમને કાજે લાખો બલકે કરોડો માણસો પાપરૂપી ખાડામાં પડી ગોથાં ખાતા પડે છે. દુનિયા ઉપરની દરેક ચીજો લક્ષ્મીથી સંપાદન

કરી શકાય છે પણ પ્રેમના ખાતર તમો ગમે તેટલી લક્ષ્મી ખરચો પણ તે વેચાતો મળી શકતો નથી. ઘણા કરોડાધિપતિઓ અઢળક પૈસા ખરચી ગણિકાઓ પાસેથી પ્રેમની આશા રાખે છે પણ તેમને તેઓને કિંચિત પ્રેમ કયારે મળે છે? પતંગીઉ પ્રેમને માટે દીવા ઉપર પોતાની કાયા જલી જાય છે તોપણ તેની પરવા રાખ્યા વગર મર્યા કરે છે છતાંય તેને દીવા તરફથી પ્રેમની નિશાની તરીકે કયારે કશું મળે છે? ખરે શુદ્ધ પ્રેમ! તેં તારું રાજ્ય ચોતરફ ફેલાવી દીધું છે. તારા રાજ્યમાં ઝપટ થતાં પ્રાણી પોતે શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ દોષિત છે કે નિર્દોષ તે જોતાં નથી પણ એટલા સત્ય છે કે સુદ્ધ પ્રેમજ અંતે વિજયી થાય છે! વાંચક તમે પણ પ્રેમ દોષિત નહીં કરતાં, નિર્દોષ પ્રેમ કરશો. તમો અશુદ્ધ પ્રેમ ગ્રહણ નહીં કરતાં શુદ્ધજ ગ્રહણ કરશો. આપણી વાર્તાની નાયિકા નવી પણ પ્રેમતરંગમાં ભગ્યા કરતી. તેનાં મોજાઓ તેને પ્રેમરૂપી દરિયામાં આમથી આમ પછાડતાં પણ તે ભોળી બાળાને તેનાં કેવાં કાળાં ફળ મળશે તેનો બિલકુલ વિચાર પણ આવ્યો નહીં. તે પ્રેમની ખાતર અંધ બનેલાને બીજું કાંઇપણ ભાસ્યું નહીં. ખાઈ રહ્યા બાદ શેઠ શેઠાણીએ મુખવાસમાં પાન ખાધું ને શેઠ દુકાને ગયા. શેઠાણી પોતાના દિવાનખાનામાં શુન્ય હૃદયે વિચાર કરતી એક આરામચેરમાં પડી. આ વખતે બરોબર અગ્યાર વાગ્યા હતા; ચાકર ને દાસી પણ પોતાના કામથી પરવારી રહ્યાં ને મણી, પોતાની શેઠાણી શું કામ બતાવે છે તે જાણવાથી જીજ્ઞાસાથી વહેલી વહેલી કામથી પરવારી પોતાની શેઠાણીના શયનગૃહમાં આવી ઉભી રહી. શેઠાણી પોતાના પલંગ ઉપર નિશ્વાસ નાંખતી બેઠી હતી તેણે પોતાની દાસીને આવેલી જોઇ સવાલ કર્યો કે તું હમણાંજ આવી!

મણી—હા બાઇસાહેબ! આ વખતે જે કામ બતાવવાનું હોય તે ખુશીથી બતાવો. હું તો કરી લાવવા તૈયાર છું.

શેઠાણી—મ્હારી વ્હાલી દાસી, હું તને જે કામ કહું છું તે તું કોઇને જણાવીશ નહીં. નહીં જણાવવાના સોગન ખાઇશ તોજ હું તને બતાવીશ.

મણી—મારી વ્હાલી શેઠાણી, તમો જરા પણ ગભરાશો નહીં. હું સોગન ઉપર કહું છું કે હું તે વાત કોઇને પણ કહીશ નહીં ને તમારૂં કામ તાબડતોબ કરી ,પાછી આવીશ.

શેઠાણી—ત્યારે જોજે હોં, કોઇને કંઈ કહેતી નહીં. લે આ ચિઠ્ઠી, તે તું મારા પ્રાણાધાર વ્હાલા લાલને પહોંચાડી તેનો જવાબ લઇ સત્વર આવ.

(દાસી ચીઠ્ઠી લઇ લાલને ઘેર આપવા જાય છે.)

પ્રકરણ ૧૧ મું.

દુષ્ટોનું કાવતરૂં.

લાલના દુર્ગુણી મિત્રો કે જેઓને લાલે તુચ્છકારી કહાડયા હતા તેઓએ પોતાનું અપમાન થયેલું સમજી તેનું વેર વાળવાની તૈયારીઓ કરવા માંડી. રાતના બારેક વાગ્યાનો સમય થયો હતો. સર્વત્ર શમશમાકાર હતું. રાત્રી પોતાનો અમલ પૂર દમામથી ચલાવી રહી હતી. પક્ષીયો કે કોઇ પણ પ્રાણીનો અવાજ કર્ણગોચર થતો નહીં. આવે સમયે ચોર લોકો છાની રીતે ગૃહપ્રવેશ કરવા લાગ ખોળતા અને ચોકીદારો "જાગ્રત રહો, જાગ્રત રહો." એવી બૂમો પાડતા. આના સિવાય બીજો કશો ખડખડાટ થતો નહતો. વર્ષાઋતુ હોવાથી ઝરમર ઝરમર વરસાદ વરસતો હતો. વીજળી કવચિત ઝબકારા મારી રહી હતી. આ વખતે તે દુરાચારી ત્રણે મિત્રો ધારેલા સંકેત પ્રમાણે લાલના ઘર નજીક ભેગા થયા હતા. લાલના એકાંતવાસમાંથી મંદ મંદ દીવાનું અજવાળું પડતું હતું ને સર્વ નિદ્રાધીન સપાટામાં સપડાઈ દિવસના શ્રમથી થાકી જઇ આ [illegible]સેતા

હતાં. તે વખતે લાલના આ દુરાચારી મિત્રોએ હળવે હ-
ળવે લાલના ઘરની ઉઘાડી બારીદ્વારા અંદર પ્રવેશ કર્યો ને
કોઇ ન જાણે તેવીજ રીતે તેઓ માળ ઉપર ચઢી ગયા.
દાદરા ઉપર લાલ ને તેનો મિત્ર કુન્દનલાલ બન્ને જે પલંગ
ઉપર સુતેલા છે તે પલંગ આગળ આવી પહોંચ્યા. આ
બન્ને નિર્દોષ મિત્રોની મુખાકૃતિ આ વખતે અનુપમ શોભા
આપતી હતી. થોડીવાર સુધી તો તે નીચ માણસોએ આ
બન્ને ધારી ધારીને જોવા માંડ્યા અને આખરે તેમનો વિ-
ચાર હતો તે પાર પાડવાને તેમની કને જે શીશી હતી
તે તે બિચારા બન્ને યુવકોના નાક આગળ ધરી કે શ્વાસો-
શ્વાસની વાટે તેમના મસ્તકમાં તુર્તજ તેમાંની વા ઉતરી
ગઈ. આ શીશી એવી હતી કે ગમે તે થાય પણ તેઓ
જાણી શકે નહીં. તેઓએ બન્ને જણને બેભાન કર્યા પછી
પોતાનું કામ કરવાને મશગુલ થયા. એક જણે અંદરના
ભાગમાં જઈ લાલના બાપનો ઓરડો જે બંધ હતો તેનો
અંદરનો નકુચો યુક્તિથી કાપી નાંખ્યો ને બારણું ઉઘાડ્યું
તો તેઓને અંદર એક તીજોરી માલુમ પડી. જોગજોગે તે
દુષ્ટોનાં નશીબેજ આજે તીજોરીના ખાનાં ઉઘાડાં રહી
ગયાં હતાં તેથી માલ કાઢવાની તેમને ઠીક સુગમતા પડી.
આ ખાનામાં ફક્ત દુકાનની સીલીક ને ચોપડા રહેતાહતા.
જોડેના ઓરડામાં શેઠ ને શેઠાણી સુતાં હતાં. આ દુષ્ટોએ
આવી ખાનામાં મુકેલી એક હજારની નોટો ને એક હજાર
રૂપીઆ રોકડાની થેલી પોતાની કમરે બાંધી પછી ચાલી
જવાનો વિચાર કરી જે રસ્તે તેઓ આવ્યા હતા તેજ રસ્તે
થઇ સરીઆમ રસ્તા ઉપર આવી ઉભા રહ્યા. આ વખતે
રાત્રીનો એક વાગ્યાનો સમય થયો હતો. ફક્ત કાળા ડગલા
વાળા ચોકીદારના હુકમદરના અવાજો કર્ણગોચર થતા હતા
દુષ્ટોને ખબર નથી કે જગતકર્તા તમારાં કૃત્યો જુવે છે. તે
જગતકર્તાની કળા અકળ છે. મનુષ્ય કંઈ ધારે છે અને તે
પિતા કંઈ કરે છે. પિતાને ગપ ગમતાં નથી. એટલે પા-
પીઓને [illegible] મળ્યા વગર રહેતા નથી. જે વખતે આ

દુષ્ટોએ ઘરપ્રવેશ કર્યો તે વખતે ત્યાંથી પસાર થતા એક ચોકીદારે તેમને જોયા હતા. તે પોતે એકલો તથા બીનહથીઆર હોવાથી સાહસ કરવાનો તેણે વિચાર કર્યો નહીં. અને નજીક આવેલી ગેટપર જવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ ત્યાં તેના જેવા બે પોલીસની મદદ મળી તેથી તેમાંના એકને તે દુષ્ટોની ખબર રાખવા લાલના જોડના ઘર આગળ ઉભો રાખ્યો ને પોતે ગાયકવાડની હવેલીએ તાર કરી તાબડતોભ દસ પોલીસને મોકલવાનું જણાવ્યું. કાળા પોશાકમાં સજેલા દુતો એકદમ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને અંદરના દુષ્ટ માણસો તો હજુ નિકળ્યા નથી એમ બહારના પોલીસના કહેવાથી વાકેફગાર થયા. તુરતજ તેઓએ તે ઘરના માણસોને જગાડવા તથા વાકેફ કરવાનો વિચાર કર્યો પણ પેલા પોલીસે તેઓને તેમ કરતા અટકાવ્યા ને કહ્યું કે જો તમે તેમ કરશો તો ચોરો ચેતી જશે અને તેઓને પકડવા મુશ્કેલ પડશે. તમે તમારા કાળા પોશાક ઉતારી પેટી અંદર રાખી સાદા ડ્રેસમાં સજ્જ થાઓ ને બે બે જણની ટુકડીઓ બંધાઇ જાઓ. આ માણસની ગોઠવણ બરોબર લાગવાથી પોતાનો પોશાક સઘળાએ ઉતારી નાંખ્યો ને દુત જેવા દેખાતા પોલીસો વટેમાગુ જેવા થઈ રહ્યા. વળી પેલા માણસે ચેતવણી આપી કે જો કોઇ તમોને કાંઇ પુછે તો નાટક જોઇને આવીએ છીએ તેમ કહેવું. બાદ બે માણસોને તેના ઘર આગળ, બંને પોળ આગળ રાખી બીજા બધા માણસોને પોતાની પાસે રાખી ત્યાં આવેલી એક અંધારી ગલીમાં તે ઉભો રહ્યો. રાત્રી અંધારી હતી જેથી કોઈ કોઇનું મોં જોઇ શકતું નહતું પણ પગલાંનો અવાજ સંભળાય તેટલું શાંત હતું. ઉપરની ગોઠવણ પેલા માણસે દસેક મીનીટમા તાબડતોબ કરી નાંખી ને પોતે સાવચ થઈ ઉભો રહ્યો. થોડીવારમાં પેલા ત્રણે જણા ખુશ થતા, પોતાના મિત્રના મિત્રદ્રોહી થઈ લાંધેલો ખજાનો ઇ જવા એકે એકે નીચે ઉતર્યા. તેઓ તો ખુશી થતા હતા. આ વખતે વીજળીની ઝબ જે ઉપરથી સાંભળ્યા કોઈ બે માણસો

આવે છે તેવો તેમને ભાસ થયો. "કોણ છો ?" આવો અવાજ આ ત્રણ જણે કર્યો જેનો ઉત્તર અમે રૈયત છીએ તેવો આવ્યો. નિર્ભય થઈ તેઓએ પોતાનો રસ્તો ઝપાટાબંધ કાપવા માંડયો. આખરે જેવા તેઓ ધોરી રસ્તા ઉપર આવ્યા કે તરતજ પેલો પોલીસ જે કોઈપણ રીતે કાચો નહતો તેણે પાછળથી આવી એકની ડોક પકડી પૂછયું "તું કયાં હતો ને આટલી મોડીરાતસુધી કેમ બહાર રખડે છે ?

[ત્રણમાંથી જે જાડો હતો તે ખુબ દમામથી બોલ્યો રે બેવકુફ, તારૂં આવી બન્યું છે કે મને પકડયો છે ? હું એક વટેમાગુ છું ને ખેલ (નાટક) જોવા જવાથી આજે મોડું થયું છે. મારી ગળચી મુકી દે, નહીં તો તારં આવી બન્યું છે, એમ સમજજે. એટલામાં તો પેલા માણસે સીસોટી મારી કે તરતજ બાર જણ જેઓને સંકેત પ્રમાણે ઉભા રાખવામાં આવ્યા હતા તેઓ આવી પહોંચ્યા અનેતેત્રણેને પકડી લીધા. તેઓએ ઘણા ઘણા સવાલ કર્યા પણ ઉત્તર આપ્યા વગર તેઓને ગેટ ઉપર લઇ જવાનો હુકમ કર્યો. આથી તે બિચારા ત્રણે જણના બાર વાગ્યા. તે ત્રણનું કરૂપાંત સાંભળી ગમે તેવા ક્રુર માણસને પણ કંપારી છુટયા વગર રહે નહીં. આ ત્રણે જણને જાણે ટાઢ વાતી હોય ને ધ્રુજતા હોય તેમ ધ્રુજવા લાગ્યા. ગેટપર લઈ જઈ અવળા હાથે બાંધી ખીંટી સાથે લટકાવવામાં આવ્યા. ઘણા દિવસથી હરામના ખાધેલા માલથી તેમની જે કાયા ખીલી હતી તેને ઉપરાઉપરી મીઠાના પાણીવાળા ચાબકા ખાવા પડ્યા. પણ જ્યારે તેઓએ માન્યું નહીં ત્યારે સવારે જડતી લેઇ પંચ કરવા ઉપર મુલતવી રાખી તેઓને ગેટમાં પુરી આ પોલીસો ચાલતા થયા. જે તરૂણે સાંજે પાડલાં આ લોકોને જોયા હતા તે બીજો કોઇ નહીં પણ એક ડીટેકટીવ હતો, અને ગામમાંથી છુપી વાત સાંભળવાને છુપા વેશમાં નીકળ્યો હતો. આ ત્રણ જણાને જતા તેઓ ચોર છે તેમજાણી તેઓને પકડાવી પોલીસને સ્વાધીન કરવાનો વિચાર કર્યો હતો અને છેવટસુધી યુક્તિથી ધાર્યું તેણે પાર પાડયું.

સવારના સાત વાગ્યા હુતા, માણસોની અવર જવર થવા માંડી હુતી, સૂર્યનારાયણ પોતાની કૃપાદૃષ્ટિ ફેલાવતા હુતા. આ વખતે ગેટ ઉપર રહેતા પોલીસમાંનો એક પેલા ત્રણે ચોરો કને ગયો ને તેઓને સાચેસાચું બોલી જવા હુકમ કર્યો. તેમને ઘણી રીતે સમજાવ્યા ત્યારે તેઓએ પોતાની સઘળી વાત તેને જણાવી દીધી. સઘળી હકીકત સાંભળી તે પોલીસે આ મિત્રદ્રોહીઓને સખ્ત શિક્ષા કરાવવાનો વિચાર કર્યો. પોતાનો સાથવાળાને પંચકેસ કરવાને માણસો બોલાવવા મોકલ્યા. જે રસ્તા ઉપર જતાં માણસોને બોલાવી પોલીસગેટ આગળ આવી પહોંચ્યો ને તેઓ એટલે પંચ મળી તે ત્રણ જણાની જડતી લીધી તો તેમાંથી ૧૦૦૦ ની નોટો તથા ૧૦૦) રૂપીઆની થેલી નીકળી ને તેઓના ગજવામાંથી ઝેરી ચીજો તથા પેલી નિદ્રામાં બેભાન કરવાની શીશી મળી આવી. પછી આ લફંગાઓને હાથકડી કરવામાં આવી. હવે બીજા પોલીસની મદદ આવી પહોંચતાં તેમની સાથે ગાયકવાડની હવેલીએ તેઓને મોકલી દીધા. પેલો ચોરીનો માલ તે દુષ્ટ ચોરો પાસેજ ઉપડાવ્યો ને ધોરી રસ્તા ઉપર થઇ તે લોકને કાળા ડગલાવાળાની તહેનાત હેઠળ ચાલવાની તેઓને ફરજ પડી. થોડીવારમાં તેઓ ન્યાયાસનની દેવડી આગળ આવી પહોંચ્યા ને ત્યાં રહેલા ફોજદાર સાહેબે તેઓની જુબાની લેવાની તથા તે માલધણીને બોલાવવાની ખબર આપવા પોલીસને હુકમ કર્યો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

ચોરાના થએલી ખબર.

સવારના સાત વાગ્યા હતા. પક્ષીઓ પોતાનો ચારો શોધવા આનંદમાં આમતેમ ઉડતાં હતાં. ઉદ્યમી માણસો મીલ તરફ પોતાના કામપર જવાને નીકળી પડ્યા હતા. રાત્રીનો ઘોર અંધકાર જવાથી સર્વ કોઈ આનંદ પામતા હતા. દુકાનદારો પોતાની દુકાનો ખોલતા, ગણીકાઓ પોતાનાં મોઢાં સંતાડતી સંતાડતી ઘરમાં પલંગ ઉપર ઘોર નિદ્રામાં પડી હતી. ચોરો પોતાની ગુફામાં સંતાઈ ગયા હતા સન્નારીઓ પોતાના પતિને આનંદદાયક સ્વરથી જગાડતી હતી અને કુભારજા સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને ગાળો દેતી, છોકરાંને મારતી, કકળાટ કરતી ઉઠતી. આ વખતે આપણી વાર્તાનો નાયક લાલ પણ પોતાના મિત્રની સંગાથે પોતાના નિત્ય નિયમ અનુસારે ઉઠી પોતાના મિત્ર સાથે બાગમાં ફરવા નિકળી પડયો હતો. નદી ઉપર આવેલા બાગની તાજી ને ઠંડી પવન લહેરો લેતા તે બન્ને જણ એક બેન્ચ ઉપર બેઠા ને માળીને ફુલ લાવવા હુકમ કર્યો, તેટલામાં એક ત્રીપેક વર્ણની યુવાન સ્ત્રી તેમની તરફ આવતી હોય તેમ દેખાયું. તરતજ તે બાઇએ આવી પ્રણામ કર્યા ને વિનયસહિત એક ચીઠી આપી ચાલી ગઈ તે તેનો પ્રત્યુત્તર લેવા પણ ઉભી રહી નહીં. બન્ને મિત્રો આ બનાવ જોઇ વિસ્મય પામ્યા. આ આવેલી બાઈ કોણ હશે, ચીઠી કોની હશે ને તેમાં શું લખ્યું હશે, આવા વિચારો લાલ તથા તેના મિત્ર કુન્દનલાલના મનમાં ઉદ્ભવ્યા. ચિઠી અહીં વાંચવી કે ઘેર તે પ્રશ્ન લાલે કુન્દનલાલને પુછયો. અહીં વાંચી તેનો સાર જાણવો એવો પ્રત્યુત્તર પોતાના મિત્ર તરફથી મળયો કે લાલે આવેલી ચિઠી ઉઘાડી તો તે ચિઠી બીજા કોઈની નહીં પણ વાંચકવૃંદાને યાદ હશે તેમ તેમ ગયા પ્રકરણમાં લખેલી નવી શેઠા-

ણીની હતી, આ ચીઠ્ઠી આપનાર બાઈ બીજી કોઈ નહી પણ તેની દાસી મણી હતી. ચિઠ્ઠી વાંચી લાલના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યા નહીં. અહા હજુ તે મને ચાહે છે, અને એક પતિ તરીકે માને છે. પણ હવે તો મારે તેવું કામ કરવું હરામ છે. મારા મિત્ર કુન્દનને આ ચિઠ્ઠી વંચાવવી જોઈએ. એમ કહી કુન્દનલાલના હાથમાં ચિઠ્ઠી મુકે છે ને વાંચી જોવા કહે છે, તેટલામાં માળી આવીને ફુલ આપી જાય છે. ચિઠ્ઠી વાંચી કુન્દનલાલે જાણ્યું કે આ ચિઠ્ઠી બીજા કોઈની નહીં પણ આપણા મિત્ર લાલની માશુકની હોવી જોઈએ, માટે હમણાં તે વાત ઉચ્ચારવી કામની નથી. ઘેર પહોંચ્યા પછી તેનો ખુલાસો પુછીશું એમ ધારી લાલના હાથમાં આપીને તે બન્ને મિત્રો ઘર તરફ વિદાય થયા. ઝપાટાબંધ ઘેર આવતાં તેમની નજરે કાંઈ વિચિત્ર દેખાવ નજરે પડયો. પોતાના ઘરની આસપાસ પાંચ દશ પોલીસો ઉભા છે. પોતાના માત પિતા રડે છે ને તેમને સમજાવવા પોળના ઘણા માણસોની ઠઠ જામી ગઈ છે. વળી કેટલાક ઘરમાં ખુણેખાચરે જોવા લાગેલા છે. આવો દેખાવ જોઈ લાલે પોતાના મિત્ર કુન્દનલાલને કહ્યું "મિત્ર આજે આ શું છે? કંઈ નવાજુની હોય તેમ મને લાગે છે. મિત્ર ચાલ પગ ઉપાડ" એમ કહી ઉતાવળથી જ્યાં માણસોની ઠઠ જામી હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યા. પુછતાં માલુમ પડયું કે કાલ રાત્રે બાર વાગે ઘરમાં ચોરી થઈ છે. આ સાંભળી લાલ તથા તેના મિત્રનું મોં ઉતરી ગયું ને પોતાના પિતા પાસે જઈ શું બનાવ બન્યો છે તે વિષે પુછયું તો માલુમ પડયું કે દુરાચારી મિત્રોએ કાલ રાત્રે બાર વાગે ઉપલી બારીએથી ચડી ઉતરી ઘરમાંથી એક હજાર રૂપીયાની નોટો ને એક હજાર રૂપીઆ રોકડા લીધા છે ને તે ચોરી રાત્રે પકડાઈ છે, જેથી આ પોલીસના માણસો આવેલાં છે. લાલ (ખેદ પામીને) અરે દુષ્ટ મિત્રો તમને આ શું સુઝયું? તમારે જોઈતા હતા તો માગવા હતા પણ આવું પાપી કર્મ કરતાં જરા પણ ડર્યા

નહીં, અરે વિશ્વાસઘાતી મિત્રદ્રોહીઓ તમને સહસ્ત્રવાર ધિક્કાર હો. આ પ્રમાણે કહી મળેલી માણસની ઠઠને પોત પોતાને ઘેર જવાની આજીજી કરી જેથી માણસો એકપછી એક ચાલ્યા ગયા પોલીસના માણસોને પણ અગીયાર વાગે અમો આવીશું એમ કહી વિદાય કર્યા બાદ મી. કુન્દનલાલ તથા શેઠ ને તેમનો છોકરો લાલ તે ત્રણ જણ એક ઓરડામાં વિચાર કરવા લાગ્યા.

શેઠ કેમ મી. કુન્દનલાલ. પાપનો ઘડો ફૂટયા વગર રહેતો નથી એ ખરૂં છે ને? નીચ દુષ્ટોએ ઘણું પાપીકામ કર્યું છે. આહા તેઓએ પોતાના મિત્રના ઘરમાંથી ચોરી કરવાને પણ આંચકો ખાધો નહીં. ધિક છે તેવા નીચ કુળાંગાર મિત્રદ્રોહીને! તેવાઓને યોગ્ય શિક્ષાએ પહોંચાડવા જોઇએ. ને ન્યાયાસન આગળ ન્યાય કરાવી જેલની જાત્રાએ મોકલવામાં ડરવું ન જોઇએ.

લાલ—પિતાશ્રી, આપનું કહેવું યથાર્થ છે. તે દુષ્ટોને મેં ધિક્કારી કાઢી મુકયા હતા. પણ કુન્દનની શીખામણથી મેં તેમને સારો આશ્રય આપવાનો વિચાર કર્યો હતો. પણ હાલ તેઓનો પાપનો ઘડો ફૂટયો છે. તેઓનાં નીચ કૃત્યો જગજાહેર થયાં છે, માટે તેઓને યોગ્ય શિક્ષાથવી જોઇએ.

કુન્દનલાલ—પ્યારા મિત્ર, ને મારા વડીલ, આપનું કહેવું લોક રીતે ખરૂં છે, કારણ કે નીચ કામ કરનારે તેના નીચ કામનું ફળ ભોગવવુંજ જોઇએ. પણ મારૂં કહેવું તેથી ઉલટુંજ છે. જો કે તેઓ ઉપર આપના ઘણા ઉપકાર થયા હશે. પણ એ ગુણ ચોર મિત્રદ્રોહીઓએ ભૂલી જઇ આપનુંજ બૂરૂં કરવા ઇચ્છા કરી તો તેમનું બૂરૂં થયું, તેમનુંજ પાપ પ્રગટ થયું; તેથી તેઓને તો શિક્ષા મળીજ ગઇ. કંઇ વિશેષ શિક્ષા કીધા વગર તેમતા અવગુણ ઉપર આપણે ગુણ કરી, અપકાર ઉપર ઉપકાર કરી આપણી સજજનતા બતાવવી જોઇએ. જુઓ સાંભળો:—

ગુણ ઉપર ગુણ દશગણો, મન વાચા કર્મે કહીં;
અવગુણ ઉપર ગુણ કરે, તે જગમાં જીત્યો સહી.

વળી તેનાથી આપની અપકીર્ત્તિ થશે નહીં, પણ ઉલટી ઉજ્વલ થશે, માટે આપણે તેઓને છોડવવાને આ-આણાથી બનતો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ, તેથીજ આપણી ખ્યાતિ વધશે. તેઓને તેથી સુધરવું હશે તો સુધરશે. આપણે ચિંતા રાખવી જરૂરની નથી.

શેઠ—કુન્દન તું ખરેખર કુન્દનજ છું. તારૂં નામ તેવા જ તારામાં ગુણ છે એ જોઇ હું બહુ પ્રસન્ન થાઉં છું આહા જો મારો પુત્ર પહેલેથીજ તારી સોબતમાં રહ્યા હોત તો બે દુષ્ટોતી સોબતજ કરત નહીં. અરે કુન્દન, હું તારાં શા વખાણ કરૂં ? તું એક ખરેખર સમજુ, પરોપકારી, દયાળુ ને ગુણ ઉપર તો શું પણ અવગુણ ઉપર ગુણ કરનાર નિ-મકહલાલ માણસ છું. પ્યારા કુન્દનલાલ, હવે તું તારા મિત્ર ને સુધારજે ને તારી ફરજ સદા બજાવજે. હું તારા કહેવા પ્રમાણેજ તે દુષ્ટોને છોડવવાનો બનતો પ્રયત્ન કરૂં છું જરા પણ સુસ્તાઇશ નહીં એમ કહી શેઠ લાલ તથા કુન્દનલાલ જમીને પરવાર્યા અને પછી ત્રણે જણ ગાડીમાં બેસી ગા-યકવાડની હવેલીએ ગયા.

આ વખતે અગીયાર વાગ્યા હતા, ફોજદાર સાહેબ આવી ગયા હતા. તેમણે કેસ કમીટ કર્યો ને માજીસ્ટ્રેટને ત્યાં મોકલી દીધો ને ફરીયાદીને ત્યાં આવવા હુકમ કર્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

કોર્ટમાં ચાલેલો કેસ.

બપોરના બાર વાગ્યાનો વખત થયો હતો. કોર્ટમાં માજીસ્ટ્રેટે આવી બેઠક લીધી કે તરતજ દરેકે દરેક માણસે તેમને સલામ કરી. સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી રહી કે પોલીસે હાજરની બુમો મારી. સર્વે હાજરજ હતા. તે બધા ત્યાં ગયા પછી માજીસ્ટ્રેટે બંધીવાનોની જુબાની લેવા માંડી તે પહેલાં શેઠ નીચેની ગોઠવણ કરી હતી.

તમે મારા પુત્રના મિત્ર છો. ગમે તો તમે અપરાધ કર્યો છે તોપણ તમારા ઉપર રહેમિયત લાવીને તથા મી. કુન્દનલાલના કહેવાથી તમને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરીશું, માટે તમારે એમ કહેવું કે અમો તો અમારા મિત્રને ત્યાં ગયા હતા. અમારે જરૂર હતી માટે તેની કનેથી રૂપીઆ બે હજાર લીધા હતા. અમે પણ તેવીજ સાક્ષી આપીશું ને તમો છુટી જશો. આડુંઅવળું બોલ્યા તો તમારા બાર વાગશે. આવી ચેતવણી શેઠે તેના વકીલ મારફતે તેમને મોકલી હતી તથા વકીલને પોતાનાજ પૈસા આપ્યા હતા.

કામીલાલની જુબાની.

માજીસ્ટ્રેટ—તારૂં નામ શું ?

બંધિવાન—મારૂં નામ કામીલાલ કપટલાલ.

માજી.—તારી ઉમ્મર કેટલી ?

બંધિ—મને આશરે વીશ વર્ષ થયાં હશે.

માજી.—તું ધંધો શું કરે છે ?

બંધિ.—હું નોકરી કરૂં છું.

માજી.—બોલ, પરમેશ્વર માથે રાખી સાચું બોલીશ.

બંધિ.—પરમેશ્વર માથે રાખી સાચું બોલીશ.

માજી.—આ રૂપીઆ તથા નોટો તારી કનેથી નીકળ્યાં હતાં.

બંધિ.—હા સાહેબ, રૂપીયા મારી કને હતા ને નોટો મારા સ્વાર્થીલાલ કને હતી.

માજી.—તે તમે મી. લાલના ઘરમાંથી ચોર્યા હતા ?

બંધિ—નાજી, અમે તે અમારા મિત્ર લાલની કનેથી લીધા હતા.

માજી.—તમારે તે લેવાનું શું કારણ હતું ?

બંધિ—અમે ત્રણ ભાઈબંધો હાલમાં નિરૂદ્યમી હતા જેથી અમારા મિત્રે દુકાન કરવા અમોને સુચવ્યું હતું, ને તેમાં યોગ્ય મદદ આપવા જણાવ્યું હતું તે પ્રમાણે અમો

તેની કનેથી રૂપિઆ લેવા ગયા હતા. વાતચીતથી મોડું થયું હતું ને અમો રૂપીઆ લઇ ઘર તરફ જતા હતા.

માજી.—ત્યાર પછી તમોને કોણ મળ્યું?

બંધિ.—અમોને ધોળા ડેસથી સજ્જ થયેલા બે માણસો મળ્યા. અમને કહ્યું કયાં જાઓ છો. "ઘેર" તેવો અમોએ જવાબ આપ્યો ને અમે પુછયું "તમે કોણ છો" ત્યારે તેમણે કહ્યું "અમે વટેમાર્ગુ છીએ."

(માજીસ્ટ્રેટે આટલું પુછી તરતજ પુછવાનું બંધ રાખ્યું.)

બંધિ. વકીલ—બોલ ભાઇ, આ તમે તમારી બદદાનતથી રૂપિઆ લીધા નથી ને?

બાંધ.—ના સાહેબ.

વકીલ—તમોને કોઇ વખત આવા કામમાં સજા થએલી છે?

બંધિ.—ના સાહેબ. સજા તો શું પણ અમારો દંડ સરખો પણ થયો નથી.

સ. વ.—તમે ફોજદારની સમક્ષ ચોરી કરવાનું કબુલ્યું કેમ?

બંધિ.—મારની બીકથી—ને અમને છોડી મુકવાની લાલચ આપી જેથી અમોએ માન્યું.

સ. વ.—શું લાલ તમારો મિત્ર થાય છે?

બંધિ.—હાજી, તે અમારો જીગજાન મિત્ર થાય છે, ને મિત્રની ફરજ તરીકે તે સંપત્તિવાન હોવાથી અમોને સારે દરજ્જે ચઢાવવાનો તેણે ઇરાદો રાખ્યો હતો જેથી અમોને તેણે આ રૂપિઆ આપ્યા હતા.

સ. વ.—શું તમો જુગારી છો?

બંધિ.—ના સાહેબ, અમો જુગાર શું તે જાણતાં પણ નથી.

સ. વ.—ત્યારે તમે એમ તો કહો છો કે તે રાત્રે અમોને ચોરી કરતાં પોલીસે પકડ્યા હતા.

બંધિ.—નાજી ચોરી કરતાં નહીં પણ રસ્તે જતાં શક આવાથી પકડ્યા હતા.

સ. વ.—તે વખતે તમોએ તમારા મિત્રને કેમ જગાડ્યા નહીં ?

બંધિ.—અમોને તેના ઘેરથી દુર જગ્યાએ પકડવામાં આવ્યા હતા તથા અમોએ તેમને જણાવ્યું તે છતાં પોલીસોએ તેમને ખબર આપી નહોતી.

(ઉપર પ્રમાણે ત્રણે બંધિવાનોની જુબાની લેવાઇ હતી.)

ડીટેકટીવની જુબાની.

માજીસ્ટ્રેટ—તમારૂં નામ શું ? તમારી ઉમર ? શો ધંધો કરો છો ?

ડીટેકટીવ—મારૂં નામ બળવંતરાય ગણેશ. ઉમર ૩૫ વર્ષની. ધંધો ડીટેકટીવનો.

મા.—તમો બંધિવાનોને ઓળખો છો ?

ડી.—હાજી, તેઓને ગઈ કાલે રાતે મેં લાલના મકાનની બારી ઉપર ચઢતા જોયા હતા. હું એકલો હતો તેથી તેઓ અંદર જાય તો પોલીસની મદદથી તેઓને પકડવાનો વિચાર કર્યો હતો. તેઓ બારીમાં થઇને અંદર ઉતર્યા કે મેં જોડની ગેટ ઉપરથી બે પોલીસ સીપાઇઓને બોલાવ્યા. તેમાંના એકને ત્યાં ઉભો રાખ્યો અને બીજા દસ સીપાઇઓને ટેલીફોન કરી ગાયકવાડની હવેલીએથી બોલાવ્યા; તેઓ ત્યાં આવી પહોંચ્યા કે તેઓને ડેસ કાઢી નંખાવી યુક્તિથી પકડવાનો ઇરાદો કર્યો ને આ ત્રણેને ધોરી રસ્તા ઉપર અમોએ પકડ્યા. સવારમાં પંચ સમક્ષ જડતી લેતાં આ પડેલી ચીજો તથા રૂપીઆ હજારની નોટો તથા રોકડા રૂપીઆની થેલી તેમની કનેથી નિકળ્યાં હતાં.

મા.—તમો ત્યાં કેમ ગયા હતા ?

ડી.—મારૂં કામ છુપી પોલીસનું છે ને છુપા કામમાં પકડવાનું કામ મને સોંપેલું છે.

મા.—તમો જયારે ત્યાં ગયા ત્યારે તે ઘરનાં માણસો ઉંઘતાં હતાં કે જાગતાં હતાં ?

ડી.—તે વખતે તે ઘરનાં માણસો ઉઘતાં હતાં ને કોઈ વાતચીત કરતું હોય તેવો સ્વર આવતો ન હતો.

બ. વ.—તેઓ ક્યાં ચોરી કરતા હતા કે તમોએ તેમને પકડ્યા હતા!

ડી.—નાજી, મેં તેઓએ ચોરી ક્યાંથી કરી તે જોયું નથી પણ તેઓ શી રીતે ઘરમાં ગયા તે જોયું હતું.

બ. વ.—ત્યારે તમોએ શા ઉપરથી પકડ્યા?

ડી.—મેં તેઓને બારી ઉપર થઇને જતા જોયા એટલે તેઓ ચોર છે એમ જાણ્યું. શા ઉપરથી પકડ્યા હતા તે ઉપર કહેલી જણસો તેમની કનેથી મળી આવેલી જાણી તેઓ ચોર છે તેમ અનુમાન કર્યું હતું.

(આટલું પુછી તે વકીલ બેસી ગયો ને સ. વકીલ ઉભો થયો.)

સ. વ.—શું તમોએ તેમને ચોરી કરતા જોયા નથી?

ડી.—નાજી મેં તેમને જોયા નથી.

(બીજું કાંઇ પુછવાનું યોગ્ય નહીં ધારવાથી ફરીયાદીની જુબાની લેવાનું જણાવ્યું.)

માજીસ્ટ્રેટ—તમારૂં નામ શું? તમારી ઉમર કેટલી ને શું ધંધો કરો છો?

લાલ—મારૂં નામ લાલ છે. મારી ઉમર આશરે સોળ વરસની છે ને મારા પિતાશ્રીની દુકાને બેસુ છું.

મા.—આ બદચિત્તાનોને તમે ઓળખો છો?

લાલ—હાજી.

મા.—તેઓ કહે છે, તેમ તેઓ તમારા મિત્ર છે તે વાત ખરી?

લાલ—હાજી, તે મારા મિત્રો છે તે વાત ખરી છે.

મા.—તમોએ તેમને રૂપીઆ આપવાનું કહેલું?

લાલ—હાજી, મારા મિત્રો નિરાધાર ને નિરૂદ્યમી હોવાથી તેઓને કાંઇ ધંધો કરાવવાની ખાતર મેં રૂપીઆ આપવા કબુલ્યું હતું, ને તે દિવસે તેઓ રૂપીઆ લેવા

આવ્યા હતા. મેં તેમને એક હજાર રૂપીઆની નોટો તથા તેટલાજ રૂપીઆની એક થેલી આપી હતી.

મા.—(ટેબલ ઉપર પડેલી નોટો તથા થેલી દેખાડીને) આજ કે?

લાલ—હાજી તેજ છે ને.તે મેં મારે હાથેજ તેમને આપેલાં છે.

મા.—ત્યારે તો તમારા મિત્રોએ તમારા ઘરમાંથી ચોરી કરી નથી તથા બદદાનતથી રૂપીઆ લીધા નથી એ નક્કી થયું ને?

લાલ—હાજી, તેઓ ચોર માણુસ નથી ને તેમણે ચોરી કરી નથી, તે હું ખાત્રીપુર્વક કહું છું.

(ત્યારબાદ ચોક્કસ ચોરી તો નથી માટે તેઓના ઉપર ચોરીનો કેસ લાગુ પડતો નથી જેથી માજીસ્ટ્રેટે વધારે સાક્ષીઓ લેવાનું પસંદ કર્યું નહીં.)

ચુકાદો.

આ પીંજરામાં ઉભા કરવામાં આવેલા બંધવાઓ નામે (૧) કામીલાલ, (૨) સ્વાર્થીલાલ, (૩) ધુર્તલાલ, એ ત્રણે બંધવાઓ ચોર નથી, તથા તેમણે ચોરી કરી નથી, ને તેમની તથા ફરીયાદીની જુબાની ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે જ જણાઈ આવે છે. તેઓને ચોર ધારી પકડવાનું કામ ઘણું જ અઘટિત થયું છે. ડીટેકટીવ કહે છે કે તેઓ બારી ઉપરથી ઉતરતા હતા તેથી મેં ચોર છે તેમ જાણ્યું પણ તે વાત અશક્ય છે, તેથી માનવામાં આવતી નથી. ફક્તતેઓ કને આટલા રૂપીઆ હોવાથી ને મોડી રાત્રી ગયાથી ડીટેકટીવ ને પોલીસના માણસોએ તેમને શક ઉપરથી પકડ્યા હતા. વળી પંચ પણ કબુલ કરે છે કે તેઓ ચોર નથી પણ સારા માણસો છે. તેમના મિત્ર ફરીયાદી લાલની જુબાની ઉપરથી પણ તેઓ તેના મિત્ર છે એમ સાબિત થાય છે માટે તેમને આ કોર્ટ ચોરીના કેસથી મુક્ત કરી છોડી દેવાનો હુકમ કરે છે. પણ તેઓને રાત્રીના બાર વાગે

જોખમ ભરેલી ચીજો લઇ નહીં ફરવા કોર્ટ હવેથી હુકમ કરે છે. આટલું કહેતાં માજીસ્ટ્રેટ ચેમ્બરમાં ગયા ને પોલીસોએ બંધીવાનોને છોડી મુકયા ને કોર્ટ પણ વેરાઈ ગઇ. ત્રણે મિત્રો લાલના બાપ તથા તેનો મિત્ર કુન્દનલાલ સર્વે ઘર તરફ જવા નિકળ્યા. ત્રણ જણા શરમાઇ ગયા હતા જેથી નીચું જોઈ ઘર તરફ ચાલ્યા ગયા. કુન્દનલાલ, લાલ અને તેના પિતાશ્રી ત્રણે ઘેર ગયા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લાલનું લગ્ન.

લાલની આવી ઉપકાર કરવાની સાહસિક ટેવથી સર્વ લોકો તેના વખાણ કરવા લાગ્યા. વળી તેના મિત્રો કે જેમણે મિત્રદ્રોહ કર્યો હતો તેમને જે રૂપીઆની તેમણે ચોરી કરી હતી તે બક્ષીસ તરીકે આપી બેવડા ઉપકારના બંધનમાં બાંધી લીધા. જે મિત્રો દુરાચારી, વ્યસની ને ખરાબ હતા તેઓ પણ લાલની આવી વર્તણુકથી પોતાની ખરાબ ટેવોને છોડી દઇને લાલનાં જેવા સદ્‌ગુણી મિત્રને ચહાવા લાગ્યા. લાલ ને તેના મિત્ર કુન્દનલાલનાં શહેરમાં પુરતાં વખાણ થતાં ને તેની સર્વ દુરાચારની ટેવો નાબુદ થઈ ગયેલી જોઇ શહેરનાં સંભાવિત ગૃહસ્થોએ પોતાની કન્યાઓ તેની જોડે પરણાવવાના વિચારથી માગાં મોકલવા માંડ્યાં. શેઠે વિચાર કર્યો કે હવે ઢીલ કરવી નહીં એમ ધારી ત્યાંના એક સુપ્રસિદ્ધ શેઠ લક્ષ્મીનંદન પુત્રી શાન્તા જોડે તેનાં લગ્ન કરવાનો વિચાર કર્યો. કુન્દનલાલ તથા લાલનો એ બાબતમાં અભિપ્રાય લેતાં તેમણે પોતાની સંમતિ આપી જેથી લક્ષ્મીનંદનની સુશીલ કન્યા શાન્તા જોડે લાલનું વેવીશાળ થયું ને સર્વ ઠકાણે ખુશાલી થઈ રહી. શેઠને પોતાના પુત્રનું લગ્ન તાબડતોબ કરવાનો વિચાર હો-

વાથી આવતા મહા સુદ ૧૫ ને દીવસે લગ્ન મુહુર્તે કહાવી લગ્ન કરી દેવા શેઠ લક્ષ્મીનંદનને સૂચવ્યું. લક્ષ્મીનંદનની સુશીલ બાળા પણ મોટી ઉમરની થઈ હોવાથી બન્ને વેવાઇઓએ લગ્નની તૈયારીઓ કરવા માંડી. જેમ જેમ લગ્નનો દિવસ નજીક આવતો ગયો તેમ તેમ બન્નેને ઘેર ધામધુમ વિસેષ થવા માંડી. બારણે તોરણો બંધાવા માંડ્યા; મંડપની રચના ઘણી સરસ રીતે કરવામાં આવી ને બહાર તથા અંદર વાજાંના નાદ થઇ રહેવા માંડ્યા. સગાસંબંધીઓ આ વખતે મળવા આવે છે, ને આનંદથી રીતરીવાજ પ્રમાણે લાલના કપાળમાં ચાંલ્લો કરી અક્ષત ચોઢી રીવાજ પ્રમાણે ચાંલ્લાના રૂપીઆ આપી જાય છે. લાલના પિતાશ્રીના હર્ષનો પાર રહ્યો નહીં. પોતાનો દુષ્ટ પુત્ર દરેક વ્યસનથી દુર થયો ને વળી સારા ઘરની કન્યા મળેલી જાણી શેઠશેઠાણી હર્ષથી ઘેલાંજ થઇ ગયાં. તેઓ પોતાના પુત્રને જે જોઇએ તે લાવી આપતાં. તેના મિત્ર કુન્દનલાલને પોતાના પુત્ર કરતાં પણ વધુ હેતથી તેઓ ચહાતાં હતાં. કારણ કે તેઓ સારી રીતે જાણતાં હતાં કે અમારા પુત્રને સુધારનાર ને સારે રસ્તે દોરનાર મી. કુન્દનલાલજ છે. પેલા દુરાચારી મિત્રોએ પોતાની ટેવો છોડી દેવાથી તેઓ પણ તેઓના કામકાજમાં સામેલ થતા ને શેઠને ત્યાં આ પહેલવહેલું લગ્ન હોવાથી અને શેઠને બીજું કંઈ સતાન નહીં હોવાથી આમાં પાણીની પેઠે પૈસા ખરચાતા હતા. પણ શેઠ નાયકા નચાવવામાં તો એક પાઇ ખર્ચ કરે તેવા નહોતા કારણ કે તેવી નંગ જાતિને પૈસા આપવાથી તો ગુરૂપયોગ થાય છે અને તે નાચના અસર દરેક મનુષ્યના ઉપર ખરાબ અસર થાય છે ને જે પ્રજા સુધરવી જોઇએ તેને બદલે બગડે છે એમ શેઠ સારી રીતે જાણતા હતા.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

લગ્નનો દિવસ.

પ્રભાતના ચાર વાગ્યા હતા. શિયાળાની ઋતુ ને વળી સવાર પડવાની તૈયારી હોવાથી ઠંડો વાયુ વાતો હતો લોકો કંઈ કંઈ જાગૃત થવા માંડ્યા હતા. પડતી ટાઢથી બચવાને પોતાનાં બદન જેમ બને તેમ ગરમ કરવા પોતાની શય્યામાંનાં ઓઢવાનાં ગોદડામાં લપાઇ જતા હતા અને કેટલાક નિડરપણે ઉઠીને પ્રવૃત્તિમાં પડવા મનસુબા કરતા હતા. મુસલમાનના ધર્મગુરૂઓ પોતાના ઇષ્ટદેવને સંભળાવવા મોટેથી બાંગ મારતા હતા, જે બાંગથી સર્વે મનુષ્યો જાગૃત થઇ નાહી ધોઇને પોતાના ઇષ્ટદેવની સ્તુતિ કરતા હતા. કેટલાક ઘરબાર વિનાના ગરીબ લોકો સવારમાં પોતાના કુટુંબીઓને ભેગાં કરી ઈશ્વરભજન કરતાહતા ને તેમના ભજનમાં અતિશય રહસ્ય તથા દૃઢ એકાગ્ર ભક્તિ હોય એવું તેને ધ્યાન દઇ સાંભળવામાં આવતા માલુમ પડતું હતું. તારાનો ચળકાટ કમી થવા માંડ્યો હતો, ને વખત જતાં તે તદ્દન નાબુદ પણ થયા હતા. રાત્રીના જાનવરો નિંદ્રામાં પડ્યા ને બીજા પક્ષીઓ પ્રભાત થયાંના આનંદથી કિલકિલાટ કરતાં પોતાનો ચારો શોધવા નિકળી પડ્યાં હતાં ને ઉદ્યમ કરવા લાગ્યા હતાં. આજના સવારમાં રાજનગરની શોભા કંઈ ઓરજ માલૂમ પડે છે, બલ્કે તેથી વધુ શોભા લાલના ઘરમાં જણાય છે. સગાંવહાલાંઓને આજે જમાડવાનાં હતાં, જેથી બરાબર પરોઢીએ થતાં એક તરફ રસોઇની તૈયારી થતી હતી ને બીજી તરફ સ્ત્રીઓ આનંદથી ગાતી હતી. વળી ત્રીજી તરફ અહીં તહીં અનેક પ્રકારની ચેષ્ટાઓ કરતી, હાથના ચાળાઓ કરતી, કેટલીક બાળાઓ પોતાનાં પતિનાં વખાણ કરતી, તો કેટલીક નીચ કામિનીઓ પોતાનાં પતિની બદબોઇ કરતી હતી. આ પ્રમાણે અનેક પ્રકાર લાલના ઘરમાં થઈ રહ્યા

હતો. લાલનાં માતપિતા તો હર્ષમાં હોયજ તેમાં નવાઈ નથી. કુન્દનલાલ પણ પોતાનું કામ સારી રીતે બજાવતો. લાલ પણ શાંત રીતે સઘળું જોયા કરતો હતો. આથી સર્વે જણ વિચાર કરતા હતા કે જે માણસ આટલો દુરાચારી, વિષયી ને બધી વાતે પુરો હતો તે માણસ એકાએક શાથી સુધરી ગયો ? આ વિચાર હરેકના મનમાં ઘોળાયા કરતો. ધીમેધીમે સગાસંબંધીઓ જમીને પરવાર્યા બાદ વરઘોડો રાત્રે નવ વાગે ચઢવાનો હતો તેની તૈયારીમાં આખો દિવસ પસાર થયો અને દીવામાં બત્તી પડતાં લાલના ઘર આગળ ધામધુમ થઈ રહી.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

નિર્વિઘ્ને થએલાં લગ્ન.

રાત્રીના નવ વાગ્યા હતા. આજ પૂર્ણીમાનો ચંદ્ર હોવાથી સર્વત્ર રૂપેરી અજવાળું પથરાયું હતું. સર્વ લોકો પોતપોતાનાં બાળબચ્ચાંને લઇ સેઠને ત્યાં વરઘોડામાં જવાને સુંદર પોષાક પહેરી, સજ્જ થઇ આવતા હતા. કેટલીક જુવાન સ્ત્રીઓ યુવકોનાં મન હરણ કરે તેવા પોષાકો પહેરી આવી હતી. કેટલીકોએ ઝીણા રેશમી ધોળા સાળુ અંગ પર ધારણ કરેલા હતા અને રેશમી યુરોપીયન ફેશનનાં ખુલતાં પોલકાં પહેર્યાં હતાં. જ્યારે કેટલીક સ્ત્રીઓએ જુની ઢબ મુજબની ચોળીઓ તથા બહુ જાડાં પણ નહીં અને બહુ ઝીણાં પણ નહીં તેવાં લુગડાં પહેર્યાં હતાં. અલંકારો અને આભૂષણોનું તો પ્રદર્શનજ અત્રે માલુમ પડતું હતું. યુવકો ઇંગ્રેજી ફેશન પ્રમાણે પોતાનો પોષાક પહેરીને આવેલા હતા. ચાર પાંચ રૂપીઆવાળી વાંકી મુકેલી બેંગલોર કેપ, માથાના વાળના ચટીયાં પટીયાં ને તેમાં નાંખેલું ઉત્તમ પ્રકારનું સુગંધીદાર તેલ, તથા પહેરેલું ઝીણું બારીક ખમીસ ને ઉપર કુતરાના પટા જેવા કોલર, તેમાં

રહેલું ચાંપવાળું બટન; ખમીસ ઉપર પહેરેલ વાસકોટ ઉપર કરા પંદર રૂપીઆનો કોટ, તથા બારીકમાં બારીક એંસોવીસ નંબરના સુતરનું ઝીણું રેશમી કોરનું ધોતીયું રાણીછાપ ઇંગ્લીશમેનના હાથનાં શીવેલાં બુટ અને હાથમાં ઝાલવાવી રૂપાની ખોળીની સ્ટીક. આ રીતનો પોષાક ઘણા યુવકોનો હતો. લાલના વરઘોડામાં જવાને તૈયાર થઇ આવેલાં સ્ત્રી પુરૂષો અહીંથી તહીં જાણે પોતે પહેરેલું બધાંને બતાવતાં હોય તેમ ફરતાં હતાં. વળી ત્યાં આવેલી કંચનીઓ વાતચીતના ગપાટા ઉડાવવા પોતાની નીચવૃત્તિઓને અમલમાં મુકવા પ્રયત્નો કરતી પણ તેવામાં લાલના પિતાએ રાખેલા કાળા ડગલાના દુતોથી નીચ લોકોના હાસ્ય વિનોદમાં ભંગાણ પડતું. આવી રીતે રાત્રીના આઠ વાગ્યા. સર્વ સગાસંબંધી તથા નાતજાતનાં માણસો પોતાનાં બાળ બચ્ચાંઓને શણગારી શેઠના માનની ખાતર પધાર્યા હતા. થોડીવારમાં બગીઓ, ચારઠો ને પાલખીઓની ઠઠ રસ્તા ઉપર થઇ રહી ને લાલના વૃદ્ધ પિતા સઘઠ પ્રમાણે પોતાનાં સગાંનાં તથા પોતાનાં નાનાં નાનાં બાળકોને ગોઠવીને બેસાડતા હતા. આશરે અરધો કલાક એમ વ્યતીત થયો કે બેન્ડ સરૂ થયું. સર્વ કોઇ તે સાંભળવામાં લીન થયા. લાલને હીંદુ રૂઢી પ્રમાણે જામા ચીરાના અમૂલ્ય ડેસથી શણગાર્યો હતો. તેના મામાએ તેને ઘોડા ઉપર ચઢાવ્યો કે તરતજ ઘોડાવાળો ઘોડો ચલાવવા જતો હતો તેટલામાં લાલની પાંચ છ વર્ષની બેન કોઇની શીખવણીથી ઘોડાની લગામ ઝાલી ઉભી રહી. શેઠે તેને પોતાની કનેથી પાંચ રૂપીઆ આપ્યા એટલે તે પોતાની માની કને દોડી ગઇ ને માને વધામણી આપી, લીધેલા રૂપીઆ સોંપ્યા બાદ વરઘોડો તડંગ ધુમ કરતો ગ્યાસના દીવાની અનુપમ શોભા સાથે બજારમાં માણેકચોકમાં ફેરવી ત્યાં દીલહરણ કરે તેવું વાજું વગાડી પ્રેક્ષકોનાં મન ખુશ કર્યાં. ત્યાંથી હળવે હળવે લાલને સાસરે વરઘોડો આવી પહોંચતાં જમાઇને ઉતારામાં લઇ જવામાં આવ્યા. જે મંડપમાં ઉતારો

આપેલા હતો તે મંડપની રચના લાલના સાસરાએ યથા શક્તિ શોભાભરી રીતે કરાવી હતી. જે સર્વે પ્રકારે સારી પણ ઉત્તમ હતી. મિત્ર કુન્દનલાલ વરઘોડામાંથી તે અત્યાર સુધી લાલની પાસેજ રહ્યા હતા. આવેલા માણસો વરઘોડાના પૈસા લેવામાં રોકાયા. કોઇને ચાર ટકા, કોઇને બે ટકા એમ વૃદ્ધ શેઠ પોતાના મુનીમને આપવા સુચવતા. માણસોની ગિરદી તો હતીજ તેમાં વળી રાજનગર જેવી આપણી ઉતાવળી પ્રજાને પુછવુંજ શું? એક બીજાને ધક્કા મુક્કીઓ મારતાં મારતાં પોતાનું જોર ચલાવતાં આવી હાડમારીનાં પણ પોતે પેશા વહોર્યાં. થોડીવારમાં વરઉઘલાવો કર્યો. બન્ને પક્ષવાળાઓ તરફથી આ બધી ક્રિયા પુરી થતાંજ ચોરીમાં વરકન્યાને લાવવામાં આવ્યાં ને પંચ દેવતા, અગ્નિ, વરૂણ, જળ, આકાશને વાયુ ઈત્યાદિ સમક્ષ પાણીગ્રહણ કરાવ્યું. ગોરે મંગળફેરા ફેરવ્યા ને શાસ્ત્રના રીતિ રીવાજ મુજબ મંત્રોચ્ચાર કર્યા આશરે એક કલાક સુધી આ ક્રિયા ચાલી અને પછી વરકન્યા પરણીને ઉઠયાં એકી બેકી રમાડ્યા બાદ થાપા દેવરાવી વરને ઉતારામાં લાવવામાં આવ્યો અને કન્યા તેના માબાપની રજા લેવા ગઈ. વરવાળા તરફથી પાલખી આવી પહોંચી અને વર કન્યા જોડ જોડે બેઠાં. કન્યાની માતાએ પોતાની પુત્રીને શિખામણ આપી કે બેન, સાસુ સસરાની આજ્ઞામાં રહી સદાયે તેમના હિતનાંજ કાર્યો કરજે. તારા પતિ એજ પરમેશ્વર રૂપ ગણી, તેમની ઈચ્છા પ્રમાણેજ વર્તન કરજે. બ્હેન, તેમને સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી એજ તારી જીંદગીમાં યાદ રાખવા લાયક બોધ ગ્રહણ કરજે. કન્યાની માતાની આંખમાંથી આ સમયે અશ્રુધારા વહેતી હતી. પુત્રી પણ દીલગીર જણાતી હતી. થોડીવારમાં ભાઈઓએ પાલખી ઉપાડી સપાટાબંધ ચાલવા માંડયું. લાલ પોતાની અર્ધાંગનાનું સૌંદર્ય જોઈ તેની મિષ્ટ વાણી સાંભળવા ઘણો આતુર હતો. રાત્રીના બાર વાગ્યા હતા સર્વત્ર શાંત હતું. વરના ઘર આગળ આવી પહોંચ્યા અને અગાઉથી ગોઠ-

વણ મુજબ હિંદુ રિવાજ પ્રમાણે વરકન્યાને વધાવી લેવામાં આવ્યાં ને ગણેશને પગે લગાડી સૌ રાત્રીના ઉજાગરો હોવાથી ઝટપટ નિદ્રા લેવા લાગ્યાં. આ પ્રમાણે લાલ તથા શાન્તા સંસારના બંધની જોડાયાં ને આજથી ગૃહિણી થયેલી તે કન્યા પતિની સાથે સંસારસુખ લેવા પોતાના પતિને ચરણે આવી.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

દંપતિનો પ્રેમ.

રાત્રીના નવ વાગ્યા હતા. નિંદ્રાદેવી પોતાનો અમલ પ્રસારી રહી હતી. આ વખતે એક ઘરની અંદર એક સ્ત્રી પોતાના શયનગૃહમાં આવેલાં ચિત્તાકર્ષક વિચિત્ર ચિત્રો જોઈ આનંદ પામતી પોતાના પતિની વાટ જોતી ઉભી હતી. દીવો મંદ મંદ પ્રકાશ આપતો હતો એટલામાં કોઈ આવે છે એમ તેના જાણવામાં આવ્યું. તરતજ બારણું ખોલી એક યુવાન પુરૂષ પ્રવેશ કરતો હોય તેમ માલુમ પડયું. આ પુરૂષે આવી તે સ્ત્રીનો કોમળ હાથ પકડયો અને તે કહેવા લાગ્યો:—

ઓ મનમોહક મૂર્તિ શશીવદની, આવ, તારા આ ભરથારને આલિંગન આપી તારા પિપાસુ પતિને ગુલાબી અધરામૃતનું પાન કરાવ. ઓ રૂપમાં રતિ, તારા કોમળ કર મારા કંઠમાં આરોપી મને આનંદ અને શાન્તિ આપ. ઓ મધુરી! તેજ તારા નાજુક હસ્તવડે મૃદુ સુવાસિત પુષ્પોની ગુંથેલી આ માળા મને આરોપ. કોકીલ કંઠવાળી પ્રેમી સુંદરી, તારા કંઠની વિનોદ વાણીનો વરસાદ વરસાવ. હે કાન્તે! તારી અણીયાળી આંખનાં આડાં કટાક્ષ બાણથી મને ઘાયલ કર. ઓ દિલબર! હું તેથી ઘાયલ થવા ઘણો જ ખુશી છું. ઓ સુશિલે! તારી જીવ્હા કેમ ચાલતી નથી? શું તું મને જોઇ શરમાય છે? પ્રિયે! પ્રેમનો પ્યા-

લો પાછ તારા પ્રેમી પોપટને શાંત કર. આ પ્રેમી ભિક્ષુકને પ્રેમની ભિક્ષા આપ. રસિકે! કાંઈક તો બોલ? ઈશ્વર ઈચ્છાએ આપણે બન્ને દંપતિ રૂપ થઇ લગ્નની પવિત્ર ગાંઠથી બંધાયાં છીએ. તો શામાટે મૌન્ય ધારણ કરી બોલતી નથી અને વિના કારણે શામાટે બાળે છે! મારો જીવ મુઝાય છે. જો અજાણતાં તારો કાંઇ અપરાધ થયો હોય તો તે ક્ષમા કર. આ પ્રમાણે પ્રેમરૂપી માયામાં લુબ્ધ થએલા પુરૂષે તેણીના ગળામાં હાથ નાંખ્યો. તરતજ તેણી જરા ખશી ગઈ અને બોલી મારા વ્હાલા પ્રાણાધાર,મારા સુખદુઃખના સાથી ભોગી ભ્રમર, આમ છેક અધીરા ના થાઓ. આ તમારી દાસી આપની સેવામાં સદાને માટે હાજરજ છે. આપના પડતા બોલોને ઝીલી લેવા તૈયારજ છે. આ તમારી મેનાતે તમો પોપટ થઇ જેમ ખીલાવશો તેમ ખીલશે. શું જળ વિના માછલી જીવી શકે છે? શું ચંદ્ર વિનાનું કુમુદ ખીલી શકે છે? ના નહીંજ. જેમ તે બન્ને એક બીજાને મળવા સદા આતુરજ હોય છે તેમ આવો, મારા રસિક રસિલા આવો. આમ કહી બન્ને ત્યાં પડેલા હારમોનિયમ આગળ જઈ બેઠાં ને કંઇ ગમ્મતની ખાતર, પોતાના પતિને રીઝાવવા તે સ્ત્રીએ નીચેનું ગાન ગાવા માંડયું:—

ધન્ય ધન્ય આજની ઘડી ધન્ય મારો અવતાર;
કામદેવ સમ પતિ થકી માણીશ મોજ અપાર.

સાસરીયામાં સ્નેહથી રહીશ આણીને વ્હાલ;
પ્રેમ રાખો દાસી પરે અધિક કરજો વ્હાલ.

સાસુ સસરા નણંદને પાયે લાગુ તત્કાળ;
આબરૂ સાચવું પ્રીતથી વધે લોકમાં લાજ.

ઉપર પ્રમાણેનું ગાયન તેના કર્ણપ્રિય કંઠમાંથી સાંભળી તે પુરૂષના હર્ષનો પાર રહ્યો નહીં. આ કેવી રમણીય સુંદરી છે કે જેણે આટલી ઉચ્ચ કેળવણી લીધી છે! આહા! હું નફટ કેવો અભાગી કે મેં આવું મિષ્ટાન્ન

મુકી વિપત્તિ ગ્રહણ કરી ? પણ તે વિપત્તિમાંથી છોડાવનાર મારા સદ્દગુણી મિત્ર કુન્દન વિના બીજું કોઇજ નહીં. આહા ! હું તેના કેટલા ઉપકાર તળે દબાયેલો છું. હું લાલ અને તે કુન્દન ! પ્રભુ, મને માફ કરજે. તેના ઉપકારનો બદલો વાળવા મને ભાગ્યશાળી કરજે. આટલું કહી તે પુરૂષે પોતાની સ્ત્રીનું મન રંજન કરવા નીચેનું ગાયન ગાયું:—

શશીવદની મૃગલોચની ગજગામિની કહાવે;
નેણ નચાવી, મોહબાણ લગાવી કામદેવ જગાવે—શશી૦
કેવી ઉભી છે કામિની તેવી નહિ ભૂતળ ભામિની;
ચંદ્રવદની ભ્રકુટી શુભ વાંક સિંહાકેરી કટીનો વાંક.
હંસગમની ગજગામિની શરદ ચંદ્ર શોભે—શશી૦
જેવી પુષ્પલતાની વેલ, જેવી વાડીમાંની કેળ.
જેવી ચંપાકેરી કળી, જેવી વીજળી ઝબકે ભલી;
જેવી રત્નાકર કુંવરી, તેવી શોભે આ સુંદરી.—શશી૦

(વિલાસસુંદરી.)

આ પ્રમાણે પુરૂષના મુખમાંથી પોતાનાં વખાણ સાંભળી તે સ્ત્રી બોલી—માફ કરો, માફ કરો, સ્વામીનાથ, હું તેવી ઉપમાને લાયક નથી. મારા જેવી ફિકરીમાં તેવા ગુણ કે તેવું રૂપજ નથી. તે બધું આપનામાંજ છે.

વાંચકવૃંદોને માલુમ તો પડયું હશે કે આ સ્ત્રી પુરૂષ એકાંત શયનગૃહમાં કોણ હતાં તે બીજાં કોઇ નહીં પણ, આપણો લાલ તેની વ્હાલી પ્રમદા શાન્તાની જોડે પહેલા સમાગમની રાત્રી ગુજારતો હતો. આ પ્રમાણે હાસ્યવિનોદ કરતાં બન્ને જણાં રમતગમત કરતાં કામાગ્નિથી શાંત થઇ, અંતે નિંદ્રામાં પડ્યા.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

લાલનો પ્રવાશ.

વ્હાલી, મારે બહારગામ દુકાન કરવા વિચાર છે. હું વૈશાખ સુદ સાતમને દિવસે અહીંથી જઇશ. તું અત્રે રહી મારાં વૃદ્ધ માબાપને સારી રીતે સાચવજે—તેમની દરેક રીતની સેવામાં તત્પર રહેજે. હું વરસ બે વરસમાં પાછો આવીશ. મારી ચિંતા કરીશ નહીં. કારણ હું એકલો જવાનો નથી. મારી જોડે કુન્દનલાલ પણ છે.

શાન્તા—સ્વામીનાથ, તમો મારા આગળ આપને એકલા જવાની વાત કરતાં અચકાતા નથી. પોતાની વ્હાલી સ્ત્રીને મુકી જતાં આપ શરમાતા નથી. પોતાની વ્હાલી સ્ત્રીને મુકીને દૂર દેશ જનારા પુરૂષો કેવા કઠણ કાળજાના જાણવા? અહીં તમારે માટે અમે ઝુરતાં હોઇએ, તમારાજ પ્રેમની ચાહના કરતાં હોઇએ અને તમે નિષ્ઠુર હૃદયે ત્યાં હેરથી પૈસા કમાઓ એ મને તો વ્યાજબી લાગતું નથી. માટે હું તો આપની જોડે આવવાનો આગ્રહ કરૂં છું. હું તમારા વિના રહેવાની નથી.

લાલ—ભલે તારો વિચાર છે તો સારૂ. બેલાશક આવજે.

એમ કરતાં કેટલાક દિવસ પસાર કરતાં વૈશાખ સુદ ૭ નજદીક આવી પહોંચી છે. બધો સરસામાન બાંધી તૈયાર પણ રાખ્યો છે. એટલામાં કુન્દનલાલ આવ્યો એટલે લાલે કહ્યું ભાઇ, હાલ મારે સુરત દુકાન કરવા વિચાર છે તો હું આવતી કાલે સુરત જવાનો છું; માટે તમો મારી જોડે આવશો કે?

કુન્દનલાલ—ભલે, તમારી મરજી હશે તો આવીશું પણ પૈસાની નવી જેવું ત્યાં કાંઇ નથી ને?

લાલ—અરે ભાઇ, એવું બોલી શું તું મારી મશ્કરી કરવા ધારે છે? મારે જ્યાં સુધી ખટપટ હતી ત્યાં સુધી

હતી ને હવે તો આ દુનીઆની અંદર મારી સ્રી સિવાય સર્વને મા બેન સમાન માનું છું. અરે! એક વાત સાંભળી આવી! જો તારો વિચાર હોય તો નવીનો જે કાગળ આવ્યો હતો તેનો જવાબ આપીએ.

કુન્દનલાલ—(હું જોઉં તો ખરો કે ભાઈ કેવી રીતે જવાબ આપે છે) ભલે આપની મરજી હોય તો આપો.

લાલ—જવાબ આપ્યામાં આપણું જાય છે શું? તે જાણે તો ખરી કે હવે મને તરછોડી નાંખી છે.

કુન્દનલાલ—ભલે આપોને, એમાં છે શુ? ફક્ત બે પૈસાનું ખરચ છે.

લાલે ખડીઓ કલમ લેઈ જવાબ લખવા માંડયો.

ચંડાળ, પાપીષ્ટ નર્કમાં નાંખવાવાળી અધમ સ્રી નવી!

——તારો કાગળ વિકટોરીઆગાર્ડનમાં મને મહયો, તેના જવાબમાં લખવાનું કે, હું મારા સ્વાર્થી મિત્રો જોડે ફરતો હતો ત્યાં સુધી મેં તારો સંગ કર્યો. બાકી હવે મારો મિત્ર મી. કુન્દનલાલ જે કુન્દનજ છે તેની દોસ્તીથી હું તને અથવા પરસ્રાને નર્કની ખાણુ સમજુ છું. વળી આ દુનિઆની અંદર મારી પોતાની સ્રી સિવાય મારાથી નાની સ્રીને બેન ગણું છું અને તે રીતે તમોને પણુ મારી બેન સમાન માનું છું. અધમ સ્રી! હું તને વધારે નથી લખતો પણ હવે તું તારાં આચરણ સુધારીશ તો આ દુનિઆની અંદર તારૂ અમર તારા વૃદ્ધ ધણી જેચંદશેઠનું માન વધશે વિસેષ લખવાનું હું હવે પસંદ કરતો નથી.

લી. હવેના તારા વિરાનો આશીષ.

આ પ્રમાણે કાગળ લખી લ્વરમાં બીડી ટપાલમાં નાંખી બન્ને જણા ફરવા ગયા.

લાલ—કેમ કુન્દનલાલ, કાગળ તો ઠીક લખ્યો ને?

કુન્દન—તારા કાગળમાં વળી ભુલ હોય!

લાલ—ભાઇ આવતી કાલે સાંજે તમો સ્ટેશન ઉપર વહેલા આવજો. કારણુ કે સાંજે ફાસ્ટમાં જવા વિચાર છે.

કુન્દનલાલ—ઠીક, હાલ તો હું જઉં છું.

લાલ—ભલે. કાલ મળીશું.

બન્ને જણે જુદા પડી ઘર તરફનો રસ્તો લીધો. સાતમ આવી પહોંચી. મારા વ્હાલા વાંચકો આજે આપણા લાલ મુસાફરી કરવા જાય છે તો એમની જોડે આપણે પણ જવું જોઇએ. જો કે કદી મુસાફરી કરવા ન જઇએ તો સ્ટેશન સુધી મુકવા તો જવુંજ જોઇએ. સાયંકાળનો ટાઇમ થયો છે. વળી લોક ઘેર જવાની તૈયારીમાં થઇ રહ્યા છે. ઠેર ઠેર પાણી છંટકાવ થઇ રહ્યા છે તે વખતે લાલે સરીઆમ ર-સ્તા ઉપર આવી ગાડી ભાડે કરી એકમાં લાલ તથા શા-ન્તા અને બીજામાં લાલની મા તથા બાપ વગેરે બેસી ગયાં, સ્ટેશન નજીક ગાડી આવી પહોંચી.

લાલ—બાપા, કુન્દનલાલ તથા તેમની સ્ત્રી તો આવી પહોંચ્યા છે. એમને વાર લાગી નહીં પણ આપણે તો પ-રવારતાં દસ દિવસ કરી નાંખ્યા.

બાપ—ભાઈ એ તો ખંતીલો છે ને તું ખંત વિનાનો છું માટે તને વાર લાગી.

લાલ—હા એમજ હશે.

ગાડી સ્ટેશન ઉપર આવી ને સામાન ઉતારી ટીકીટો લાવીને ગાડીમાં બેસી ગયાં. ઘંટ થયો અને આવજો આવજો રામરામ એવી રીતે શબ્દ થતાં છુક છુક કરતાં ગાડી ઉપડી ગઇ. ગાડીને વાર ન લાગે. વાતો કરતાં કરતાં ૫-૭ કલાકમાં તો સુરત આવી પહોંચ્યા. ગાડીમાંથી ઉ-તરી પોર્ટરને ઘાંટા પાડી સામાન ઉચકાવી ગાડીમાં મુકાવ્યો અને ગોપીપુરા તરફ હાંકવા હુકમ કરી ગાડીમાં નિરાંતે બેઠા. ગાડીવાળે ફરમાસ મુજબ ગોપીપુરામાં એક મોટી હવેલી આગળ ઉભી રાખી. તે લાલની માશીનું ઘર થતું હતું. બીજે દિવસે પ્રભાતમાં ઉઠી ફરવા ગયા ત્યાં જતાં જતાં એક સારો બંગલો દીઠા તે કોનો છે તે પુછતાં ખબર પડી કે સુરતના અમીચંદ શેઠનો છે તે ગોપીપુરામાં રહે

છે. તેઓ શેઠને ત્યાં ગયા ને પૂછ્યું તો ખબર પડી કે બંગલો ખાલી છે ને ભાડે આપવાનો છે તો શેઠ પાસે ભાડુ ઠરાવતાં શેઠે મહીને પાંત્રીસ રૂપીઆ લેવા એવું કીધું ભાડાચિઠ્ઠી કરી લાલની માશીને ત્યાંથી બધો સામાન તે બંગલામાં લઇ ગયા ને ત્યાં નિરાંતે રહેવા લાગ્યાં વળી બજારમાં એક સારી દુકાન લીધી. મુંબાઈથી થોડો ઘણો માલ મંગાવ્યો ને વેપાર કરવા લાગ્યા.

વ્હાલા વાચકો ! મારે તમોને જણાવવું જોઇએ કે તે કમાવા ગયા નહોતા પણ એક મુસાફરી કરવાજ ગયાહતા. પણ આખો દિવસ નવરો જાય નહીં માટે દુકાન કરીહતી લાલને કાંઇ પૈસાની કમીના નહોતી. મનમાં કે ઠીક છે કચરા બેઓ ફચુરો વધશે એમ ધારી દુકાન કરી હતી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

જેચંદશેઠનું મૃત્યુ.

વાંચકવૃંદ, વિક્ટોરીયા ગાર્ડનમાં મણી દાસી કાગળ આપવા આવી હતી તેને તો આપણે ભુલી ગયા તો ચાલો નવીના ઘર તરફ વળીએ, દાસી કાગળ આપીચાલી ગઈ. નવીને ઘેર ગઈ.

નવી—કેમ દાસી, કાગળના શા સમાચાર લાવી ?

મણી—કાગળ મી. લાલને હાથોહાથ આપ્યો પણ તેનો ઉત્તર મળ્યો નહીં.

નવી—અરે ગાંડી એમ કેમ કર્યું ? જવાબ લેવા તો ઉભું રહેવું હતું ?

મણી—શેઠાણી ગભરાવ છો શું કરવા ? કાલે સવારે જઈ જવાબ લાવીશ.

નવી—ઠીક, જા, તારે કામ હોય તો કરી લે. વળી સવારે મારી પાસે આવજે.

મણી—ઠીક બા, હું જાઉં છું.

(દાસી ગયા બાદ બારણું ખખડયું અને શેઠે અંદર પ્રવેશ કર્યો.)

જેચંદ શેઠે ઘરમાં આવી લુગડાં ઉતાર્યાં ને બોલ્યા કે નવી ચાલ મને ખાવા આપ.

નવી—વ્હાલા, તમો મારી પાસે આવી પ્રીતિદાન આપો તોજ આપું.

શેઠ—વાહ રે નવી! અત્યારે તને એવું મન કયાંથી થયું? ખાવા પછી આપણે સારી પેઠે ગમ્મત કરીશું.

નવી—ના, અત્યારેજ એ આનંદ કરો.

નવીની આવી હઠ જોઇ શેઠે નવો મન કામના તૃપ્ત કરવા ચુમી લીધી. નવીએ ત્યારબાદ ખાવાનું આપ્યું. બન્ને જણુ ખાઇ પરવાર્યા બાદ ઉઠી પાન સોપારી ખાધા બાદ શેઠે કહ્યું.

શેઠ—નવી, આજે મને એવું મન થયું છે કે તું મારા પગ દબાવ તો સારૂં. પછી તારે ફરવા જવું હોય તો હું ચાકરને બોલાવું; પણ મારૂં મન એમ કહે છે કે આજે નવી પાસે પગ દબાવરાવીશ તો ઊંઘ સારી આવશે, બોલો, વ્હાલી તમારો શું વિચાર છે?

નવી—વ્હાલા હું દબાવું પણ મને આપશો શું?

શેઠ—આપે શું? પરનર પાસે જતાં શરમાતી નથી ઉલટા પૈસા આપતી હોઇશ. અહીં તો પલંગ ને વળી અચ્છરદાનીનું મન કરછ પણ ત્યાં તો કંઈ નહીં મળતું હોય! આથી નવી રીસાઇ બારી પાસે ગઈ; એટલે શેઠથી રહેવાયું નહીં મનાવવા ગયા. અરે વ્હાલી! હું તને હસ્તાં હસ્તા કહેતો હતો તેમાં તું રીસાઇ ગઈ. તુ કહે તો તને ચંદનહાર, વળી ઝુમણું, વળી મોતીની કંઠી, વળી મારા હાથે જે નકુર કડુ છે તે પણ આપું પછી કંઇ છે?

નવી—લાવો ત્યારે હું કયાં ના કહું છું?

શેઠ—લે ત્યારે અમે કયાં ના કહીએ છીએ?

નવી ઘરેણાં પહેરી શેઠના પગ દબાવવા માંડી પડી, પગ દબાવતાં દબાવતાં તેને પણ ઉંઘ આવતાં ઉંઘી ગઇ સવાર થતાં શેઠ શેઠાણી દાતણપાણી કરી ચહા પી નાઇ ધોઇ પરવાર્યા. સેઠ ખાઇને દુકાને ગયા. થોડીવારે ટપાલવાળો આવ્યો અને જેચંદશેઠનો કાગળ છે એમ બૂમ પાડી ચાકરે કાગળ લાવી સેઠાણીને આપ્યો. કાગળ ફોડતાં જા લાલના અક્ષર જોયા. પહેલાં તો મનમાં હરખ એવો થયો કે વ્હાલથી તેને છાતી સરસો ચાંપ્યો. અને બે ત્રણ બચ્ચીઓ પણ કરી દીધી. અહો કેવો અવિચારી પ્રેમ! તે નહોતી જાણતી કે પત્રમાં કંકોત્રી નથી પણ કાળોતરી છે. પત્રમાં વ્હાલ નથી ભર્યો, પ્રેમ નથી ભર્યો પણ ધિક્કાર અને તિરસ્કાર છે. વાંચતાં દિગ્મૂઢ થઈ ગઇ તેનું મોં ઉતરી ગયું અને ઘણી દિલગીર જણાઇ. મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે અરે લાલ તેં મને દગો દીધો? મારી સાથેના પ્રેમમાં તને શું દુઃખ હતું? હું તને આનંદ રૂપ હતી પણ ભલે તારા મનમાં આવ્યું તે ખરૂં? મારા હાથમાં કશું રહ્યું નહીં! પકવાનની ભરેલી થાળી હડસેલી મુકતાં તને કંઇ વિચાર ન આવ્યો? જો પહેલેથી તું આવું કરીશ એમ મેં જાણ્યું હોત તો હું બીજા કોઇ સાથે પ્રીતિ કરત પણ શું કરૂં? લાચાર છું! હશે, હવે જીવ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણ્યો.

શેઠ આવ્યાનો ખડખડાટ થયાથી કાગળ ફાડી નાંખી તે દાદરપર સામે ગઈ ને બોલી "કેમ આજે બપોરે આવવું થયું?"

શેઠ—અરે! મારા પેટમાં એવી જોરાવર ચુંક આવે છે કે મારાથી બેસાતુંજ નથી. દુકાનમાં મને જરાએ ગોઠયું નહીં. અરેરે! મારા પેટમાં બહુ દુઃખે છે.

નવી—અરે ભીમા, જાવ જાવ ડાકટરને બોલાવો..એમ કહેતાની સાથે ડાકટરને તે બોલાવવા ગયો. પરંતુ ડાકટરના આવતાં પહેલાં શેઠના ક્ષણિક દેહે આ ફાની જેહાનનો ત્યાગ કર્યો.

ડાકટર આવ્યા. તેઓ બોલ્યા—તમે મને શું કરવા બોલાવ્યો છે?

નવી—શેઠને ચુંક બહુજ આવે છે જેથી તેમના જોવા બોલાવ્યા છે.

ડાકટરે જોઇને કહ્યું—હવે આ દુનિઆમાં શેઠ છે નહીં. શેઠ તો ક્યારનાએ ગયા છે.

ડાકટરને વીઝીટીંગ ફી રૂપિઆ બે આપી અને ડાકટર ગયો.

અત્રે નવીએ રડારોળ કરી મુકી. લોકોમાં વાત ફેલાઈ ગઈ અને સગાંવહાલાંઓએ આવી શેઠને ભેગા થઈ બાંધ્યા બાદ રામ બોલો ભાઈ રામ કરતા સ્મશાનમાં લઇ ગયા. એક પાસેના સગાએ આગ મુકી. અને હિંદુ સંસારના રીત રિવાજ મુજબ હવેથી નવી એક વિધવા ગણાઈ. વાચક, આ રીતે ઘરડા પતિને પનારે પડેલી પ્રમદાના સુખી જીવનનો અંત આવ્યો. એક કલાક પહેલાં શુભકાર્યમાં શુકન રૂપ ગણાતી આ સૌભાગ્યવતી હવેથી સામી મળતાં નિસાશીઆણ વિધવા તરીકે ગણાઈ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

સુધરી ગએલી નવી.

શેઠના મૃત્યુને બે દિવસ થયા છે, બપોરનો વખત છે જે સમયે ઘરમાં હીંચકા ઉપર નવી-વિધવા થએલી નવી વિચારમાં હોવાથી લમણે હાથ દઈ બેઠી બેઠી હીંચકા ખાઇ રહી છે. તેનું હૃદય દુઃખી હતું એ તેના મોં ઉપરથી સમજી શકાતું હતું. "ભલા ભગવાન! મારી આ સ્થિતિ! થોડા દિવસ ઉપર હું આનંદથી અહિં તહિં મ્હાલી શકતી હતી, આજ હું તેમ કરી શકું તેવી નથી! દિવસે મ્હારાથી બહાર નીકળાશે નહીં અને ઘરમાંજ પડી રહેવું પડશે. હા! જાણે કરેલાં પાપી કર્મોના બદલારૂપમને

કેદખાનામાં ન નાંખવામાં આવી હોય તેમ મારે ઘરમાં ખુણો સેવવો પડશે? રે હતભાગી નવી! હવે તારે જીવીને પણ શું કરવું છે! જ્યાં ત્યાં તારો હવે ભાવ કોણ પૂછનાર છે? ખાનગી રીતે જેમ બીજી તારા જેવીજ સ્ત્રીઓ વિધવા થયા છતાં પણ પાપી જીવન ગાળે છે તેવું ગાળવું હોય તો તે અથવા તો દેહત્યાગ કરવો હોય તો તે અથવા ભગવતી સેવિકા ભક્તાણી થવું હોય તો તે, એ ત્રણમાંથી એક રસ્તો તારે લેવો હોય તો લે. મને એમ થાય છે કે છેલ્લો માર્ગ ઠીક છે. કરેલાં પાપો–ગાળેલું વ્યભિચારી જીવન હવે પ્રભુ સેવા કરવાથીજ સુખરૂપ રસ્તે દોરી જશે." આમ અનેક પ્રકારના વિચાર તરંગમાં વખત ખાતી નવીને "ઘરમાં છો કે?" એ સાદે ચમકાવી. દાસી મણીએ જઈ બારણું ઉઘાડયું તો માલુમ પડયું કે "શેઠનો ઓરમાન છોકરો!" તેને અંદર લાવવામાં આવ્યો. નવીએ કહ્યું કે "શેઠના વીલ પ્રમાણે તો તમને કાંઇ રૂપિયા કે કોઈ પણ પ્રકારની જમીન કશું પણ મળી શકે તેમ નથી. પણ મારે શા ઉપર બધું ભોગવવું? એમ ધારી હું તમને મને જે યોગ્ય લાગશે તે થોડા દિવસમાં મારી મેળે તમને બોલાવી આપી દઇશ. માટે હાલ તો જાઓ, ચિંતા ન કરશો." શેઠપુત્ર આ સાંભળી ચાલતો થયો.

નવી—મણિ! જા તો બા, લાલને ત્યાં જઈ તપાસ કરી આવ કે તે છે કે નહીં. મારે હવે તેને ત્યાં જઇને માફી માગી આવવી છે. જો હોય તો કહે જે કે રાત્રે તમારી પાસે મારી શેઠાણી પોતાનાં પાપકર્મનો પસ્તાવો કરવા, તમે તેમને તમારા કાગળથી સુઝાડેલી સારી બુદ્ધિ માટે તમારો ઉપકાર માની માફી માગવા આવનાર છે. અને જો ન હોય તો કયાં ગયા છે? ગામમાં છે કે નહીં? એ બધી તપાસ કરી લાવજે.

મણી—સારૂ બા.

(બાદ મણી જાય છે. તપાસ કરી આવી થોડીવારે પાછી ફરતાં જણાવે છે):—

"બા સાહેબ, લાલ તો સુરત વેપાર કરવા ગયા છે અને હમણાં પાછા આવવાના નથી"

શેઠાણી—થયું. ત્યારે મેં તો એવો વિચાર કર્યો છે કે આપણે આજે સાંજની ગાડીમાં સુરત જવું. મારી બેનને તાર કરદો કે રાતની ગાડીમાં હું ત્યાં આવીશ. સવારે બરોબર તપાસ કરી લાલની માફી માગી આપણે કાલ રાતે અહીં આવીશું. તારે પણ સાથે આવવાનું છે સમજી? માટે જા ભીમાને બધું સમજાય અને ઘર બરોબર સાચવે તે માટે શિખામણ આપી તૈયાર થઇ જા.

સાંજ પડી. ફાસ્ટમાં મોટો ઘુમટો તાણી બેરાંના ડબામાં નવી બેશી ગઈ અને સાથે મણીને પણ બેસાડી. રાત્રે સુરત પહોંચ્યાં નવીની બેન જેનો વર સુરતમાં વેપાર કરતો હતો તે ગાડી ઉપર નવીના તારથી આવ્યો હતો તેથી ગોપીપુરામાં તેને ત્યાં ગયાં. બેન તથા બનેવીએ નવીને આશ્વાસન આપ્યું અને સારી ચાલે ચાલવા શીખામણ આપી સવાર પડતાં નવીના બનેવીએ લાલની દુકાન જ્યાં આવી હતી તેની નિશાની આપી અને મણી તથા તે બન્ને નવ વાગતાં ત્યાં ગયાં.

દુકાનમાંથી હેઠળ ઉતરી ત્યારે લાલના મનમાં કે કોઇ ઘરાક છે તેથી "આવો બેન" એમ કહ્યું જેના ઉત્તરમાં નવીએ 'હા ભાઇ, આવું છું' એમ કહ્યું. બાદ નવી રડતાં રડતાં બોલી ભાઇ લાલ, એ તો હું અભાગિની નવી! જેણે તમોને ખરાબ કર્યા અને જોડે પોતાના ધર્મથી પણ વેગળી ગઇ. હું મારા પાપોનો પશ્ચાતાપ કરવા આવી છું.

લાલ—બેન નવી! તમે ક્યાંથી? તમે તમારાં પાપોનો પસ્તાવો કરવા આવ્યાં પણ તે પહેલાં મારે તમારી માફ માગવાની છે. મેં તમને હવાખાવાને બહાને કાંકરીએ અને એવે એવે ઠેકાણે લઇ જઇ પાપકર્મ કર્યું તો જો પહેલાંથીજ હું સમજ્યો હોત તો પસ્તાવો ન કરવો પડત.

નવી—ભાઇ, ભાઈ, તમારી માફી મને આપો એટલે હું જાઉં.

લાલ—હું તમને માફી આપું છું. પણ તમારો આવો વેશ કેમ છે ?

એટલે મણી બોલી—ભાઇ શી ગજબની વાત કહું ! એક હજારો શેઠ આવ્યા અને ઓચિંતા કહે કે મને તો ચુંક આવે છે. ડાકટરને બોલાવવા મોકલ્યું અને ડાકટર આવતા પહેલાં તો એમણે દેહ છોડી પણ દીધો !

કુન્દન તથા લાલ—અરરરર ! બહુ ખોટું થયું. બેન, આવો દુકાનમાં બેસો. હવે ઘેર જવાશે. ઇશ્વર આગળકોનું ચાલે છે ? પણ એટલું સારૂં થયું કે તમને હવે સુબુદ્ધિ સુઝી છે.

નવી—(રડતાં રડતાં) ભાઇઓ, ઈશ્વર તમારૂં ભલું કરો. મને આ દુ:ખ નાનપણમાં પડયું તે ઘણું ખોટું થયું પણ શું કરૂં ? હુંયે લાચાર છું ! હવે તમારી માફી મળી તેથી જઇશ. હું કાલે સવારની ટ્રેનમાં જવાની છું. માત્ર આ તો તમારી માફી માગવા આવી હતી.

લાલ—બેન, અમારે બધાને કાલ સવારે આવવાનું છે કારણ કે મારા બાપ તરફથી તાર આવ્યો છે તેમાં લખે છે કે બહુજ સીક છે.

નવી—હું આવી ત્યારે તમારે ઘેર માણસની બહુજ ડઠ ભરાઈ હતી. આમ વાત કરી નવી ગઇ ને કુન્દનલાલે વિચાર કરવા માંડયો:—અહા એકદમ શું થયું હસે અરેરે પ્રભુ તેમને જીવાડજે પણ પ્રભુ શું કરે ! કરમમાં જે દિવસ માંડયો હોય તે આઘો પાછો કોનાથી થાય છે ? ઠીક ત્યાં ગયા પછી વાત. સવાર થયું. ટીકીટ કરાવી. ગાડીમાં બેસી બધો ઘરવાખરો લઇ અમદાવાદ જવા ઉપાડ્યાં.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

શોક અને હર્ષ.

ગયા પ્રકરણમાં આપણે જોયું કે નવી, લાલ, તેની પત્ની, કુન્દનલાલ તથા તેની સ્ત્રી અને મણિ એ સર્વ સુરતથી અમદાવાદ આવવા ઉપડ્યાં હતાં. ગાડીમાં બેઠાં. ગાડી ચાલી અને તેઓ અમદાવાદ આવી પહોંચતાં નવી તથા મણી પોતાને ત્યાં ગયાં અને બીજાં બધાં લાલને ત્યાં આવી પહોંચ્યાં.

લાલ પોતાના ઘરમાં પેઠો ને શું જુવે છે ? પોતાના બાપને તો ચારે તરફ દુઃખ થયું છે અને ત્રણ ડાકટર બેસી રહ્યા છે. બાપની આંખમાં ઝળઝળીયાં ભરાઇ આવ્યાં ને રોવા માંડયું. આથી સર્વેએ કકળાટ કરી મૂક્યો. ડાકટરે બધાંઓને આશ્વાસન આપી ત્યાંથી દૂર કહાડ્યાં. ફક્ત કુન્દનલાલ તથા ત્રણ ડાકટર એટલા પાસે બેઠા.

શેઠ—કુન્દન તેં મારા છોકરાને સુધાર્યો. મને આશા છે કે મારા છોકરાનો તું હમેશ મિત્ર રહીશ ને તે છોકરવાદ ન કરે તેની પણ સંભાળ રાખીશ. જો ઉપરના કબાટમાં વીલ કરેલું છે તેમાં તારા નામના રૂપીઆ ૧૦૦૦) લખ્યા છે તે તું લાલ પાસેથી લેજે. બોલાવ લાલને હું કહું.

લાલને બોલાવ્યાથી લાલ અંદર ગયો એટલે શેઠે કહ્યું વ્હાલા પુત્ર, આપણા કબાટમાં વીલ છે તે તારાજ નામનું છે પણ તેમાંથી રૂ. ૧૦૦૦) કુન્દનલાલને આપવાના છે તે તું આપજે ને જે પ્રમાણે કુન્દનલાલ કહે તે પ્રમાણેજ ચાલજે.

લાલ—વારૂ, બાપા તે પ્રમાણે વર્તીશ. પણ આપને શું દરદ થયું છે તે મને વાત કરશો ?

પરંતુ પુત્રના કિસ્મતમાં પિતા સાથે વધુ વાતચિત કરવી લખેલી નહોતી તેથી શેઠ બોલી શકયા નહીં, તેમણે આંખો ફડારી દીધી ! અને શરીરને જરાક આંચકા આ-

વતાંની સાથેજ તેમણે સ્વર્ગવાસ કર્યો. કુન્દનલાલ એટલું રોવા લાગ્યો કે પોતાના બાપજ મરી ગયા હોય—લાલ પણ અતિશય રૂદન કરવા લાગ્યો.

શેઠને તો સમશાનમાં બાળી આવી ઘેર આવી બહુ જણાએ કકરાટ કરવા માંડયો. ઘણા જણાઓ કહેવા લાગ્યા કે ભાઇ એ તો ઘરડા હતા ને મરી ગયા. પણ જુવાન જુવાન જાય છે તેને શું કરો છો? કાંઇ ગએલાં રડવાથી પાછાં આવનાર છે? જરા પણ નહીં. છતાં પણ શાન્તા તથા સુભદ્રા વિગેરે બહુજ કલ્પાંત કરતાં હતાં તેઓનેછાના રાખવા માટે કુન્દનલાલ તેમની પાસે ગયો.

કુન્દનલાલ—ભાભી આપ કલ્પાંત કરશો નહીં. કલ્પાંતથી શું વળવાનું હતું? ઇશ્વર આગળ કોનું ચાલ્યું છે?

શાન્તા—ભાઈ, એ તો જાણું છું પણ હાય, હાય અમારા ઘરમાં હવે મુરબ્બી અને સલાહકાર કોણ રહ્યા?

કુન્દનલાલ—અરે ભાભી, આવી રીતે ગાંડપણ કરવું એ તમારે છાજે નહીં. વૃદ્ધ હોવાજ જોઇએ એવો કાંઇ મેળ છે? અમે છીએ તો. તમારે કોઈ જાતની ચિન્તા રાખવાનું શું કામ છે? ભાભી જન્મ મરણ સઉને માથે લખેલાં છે. જન્મ થાય એટલે જરા અને અન્તક આ સૃષ્ટિનાં સર્વ મનુષ્યો પાછળ સરજનહારે મૂકેલાં છે. તો ગભરાવું નહીં અને સંકટ સમે સબુરી રાખવી.

શાન્તા—ભાઇ એ તો બધું ઠીક. સાસુ નહીં, નણંદ નહીં તો મારી ભીડ કોણ ભાગશે? અફરામાં પુરા સસરા હતા તે પણ ચાલ્યા ગયા. હાય હાય શું કરૂં.

કુન્દનલાલ—હશે, ભાભી. પ્રભુને ગમ્યું તે ખરૂં, શાણા થઈ, શાન્ત થઈ જાવ.

ખરૂં. અહીં આવી રીતે આ બે વચ્ચે જેવી વાત ચાલે છે તેવી બીજી તરફ લાલ ને સુભદ્રા વચ્ચે પણ ચાલતી હતી.

સુભદ્રા—ભાઈ મારે જેમ સાસુ નહીં, સસરો નહીં, નણંદ નહીં વળી જેઠ નહીં ને વળી જેઠાણી નહીં તેવી રીતે તમારે પણ થયું છે.

લાલ—હોય આપણાં નસીબ. તેમાં આપણું શું ચાલે! પરમેશ્વરને ગમ્યું તે ખરૂં.

સુભદ્રા—હશે, તોએ પણ એમ કહોને કે પિતા ગયા તે ભીડ તો નથી ભંગાવાની પણ ઇશ્વર કૃપા હશે તો પુત્ર રત્ન મળશે એ ઓછો આનંદ છે? પિતા, તમને તથા બેન શાન્તાને સુખી જોઇ ગયા એજ ભાગ્યશાળી સમજવા?

લાલ—ખરૂં છે બેન.

લાલે પોતાની યથાશક્તિ પ્રમાણે બાપનો વરો કર્યો તેમાં રૂપીઆ ૧૦૦૦) વાવર્યા.

વાચકવૃંદ, પૈસાદાર માણસો તો પોતાના ઘરમાં આ રીતે આવતી ઘણી નાણાંની ભીડો સાચવી લે છે પણ ગરીબ લોકો પાસે તેવાં કાંઇ સાધન હોતાં નથી તો પ્રસંગોપાત ટીકા કરવા રજા લઉં છું કે સ્નેહી અને સંબંધીઓએ ધનહીન પુરૂષોને આપત્તિ વખતે સહાય આપવી અને સદા તેમના હિતમાં રાજી રહેવું એવી રીતિએ વર્ત્તન કરનારા કેવળ સ્વાર્થી લોકોનું ભવિષ્યમાં ભલું થતું નથી.

લાલ પોતાના સગાવ્હાલાથી મળતો રહ્યો અને સુરત ખાતેથી દુકાન કાઢી નાંખી રાજનગર ખાતે મોટી દુકાનકરી તેમાં કુન્દનલાલનો અડધોઅડધ ભાગ રાખ્યો અને વેપાર ધમધોકાર ચલાવ્યો. હવે શાન્તા શું કરે છે તે તરફ વળીએ. ઇશ્વર કૃપાએ તે સીમંતિના થઇ હતી. તેના સસરા શુભસમો જોઈ ન ગયા તે માટે તેને લાગતું હતું પણ લાચાર! તેને નવ માસ સંપૂર્ણ થવા આવ્યા, પરંતુ હિંદુ રિવાજ મુજબ શોક હોવાથી તેનું સીમંત નાને પાયે કરવામાં આવ્યું. સુવાવડ કરવા માટે સુભદ્રાને કુન્દનલાલે ખાસ રોકી હતી, નવ માસ સંપૂર્ણ થયે એક પુત્ર રત્નનો જન્મ થયો.

"પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાં, સ્ત્રીનાં લક્ષણ બારણામાં." એ કહેવું ખરૂં છે. પુત્ર શરીરે કાન્તિવાન હતો અને હૃષ્ટ-પુષ્ટ પણ હતો. સર્વ તેથી આનંદિત થયાં. સવા માસ પૂર્ણ થયે તેનું નામ શું પાડવું તેવો તે છોકરાની ફોઈ ન હોવાથી માસીએ વિચાર કર્યો. છોકરો શાન્ત લાગે છે માટે મારો વિચાર શાંન્તિલાલ પાડવાનો છે એમ તેણે જણાવતાં સર્વની સંમતિથી તેજ નામ પાડવામાં આવ્યું.

પ્રકરણ ૨૨ મું

નવીનો બળાપો.

સવારનો પહોર થયો છે, સર્વે દુકાનદારો પોતાનું કામ આરોપી દુકાને વકરો કરવા બેસી ગયા છે. આ વખતે જન્માષ્ટમીનો દિવસ હોવાથી સવારના પહોરમાં નદી ઉપર એટલાં માણસની ગિરદી છે કે ઉભા રહેવાની તસુપુરની જગ્યા પણ નથી. આ સમયે કોઇની સારી નજર ને કોઇની નબળી નજરો ચાલી રહી છે. વળી ભક્ત લોકો જન્મને દિવસે ઠાકોરજીના વાઘા તથા પ્રસાદ લેવા મંડી પડ્યા છે. એવામાં રીચીરોડની બારી ઉપર કોઈ તરૂણ સ્ત્રી મનમાં વિચાર કરે છે. પ્રભુ! પ્રભુ! માતાપિતાને એવું તેં શીદને સુઝાડયું કે અભાગણીને આ ગોઝારા ઘરમાં લાવીને પુરી. કન્યાને પૈસાની લાલચે વેચનારા, હીણભાગી, હૈયાફુટા પિતાઓને હું કેટલી ગાળો દઉં એમ થઈ જાય છે પણ અરે તેમાં મારા માબાપનો શું વાંક! વાંક મારા પ્રારબ્ધનો કે મારાં પાપી કર્મોથી મને ઘરડો પતિ મળી તે મૃત્યુ પામતાં મારો ભવ બગાડયો. અરે ઘરમાં લક્ષ્મી બહુ છે પણ લક્ષ્મીને શું કરૂં? ઉડાવી દઉં કે બચકા ભરૂં મારે માથેથી પરમેશ્વરરૂપ ભરથાર ગયો તો તેની વાંસેજ બધું ગયું છે.

ત્યાં ચાકર આવી કહે કે શેઠાણી ચાહ ઠંડો થઈ જાય છે માટે ચાલો પી લો.

તરૂણ સ્ત્રી—મુરખા જાને તારે કામબામ છે કે નહીં અત્યારે ચા બા કાંઇ નથી પીવો. ચા ચા શું કરી રહ્યો છું તારા ચામાં ભડકો મુક કે અંગારો મુક, મારે ચા પીવો નથી. જાઓ તમે બધાં પીવો હોય તો પીઓ.

ચાકર—શેઠાણી એમાં મેં તમોને શું કીધું કે ઘાંટા કાઢો છો, અમારો વાંક હોય તો બતાવો, એમાં કાંઈ બળાપો કરે વળવાનું હતું ? એકનો ગુસ્સો બીજાપર શું કરવા કાઢો છો ?

સ્ત્રી—સારૂં જા, જા, લાવ લાવતો હોઉં તો !

ચાકર વિદાય થયો અને ચા લાવ્યો. પછી તરૂણ સ્ત્રીએ ચા પી નાહિ ધોઈ ઈશ્વરભજન કરવા માંડયું, તે કેવી રીતે કે, એક પાપીપુરૂષ પોતાનાં પાપો માટે માફી માગવા એક ચિત્તથી કેવળ શ્રીહરિમાંજ પોતાનું મન રાખે તેવી રીતે ! ખરેખર જો આ સ્ત્રીને પ્રથમથીજ તેવું સુઝયું હોત તો જેમ મીરાં ભક્તાણીનું આજલગી નામ અમર છે તેમ તેનું ન રહેત ?

વ્હાલા વાંચકો, આ તરૂણ સ્ત્રી બીજી કોઇ નહીં પણ જેચંદશેઠની સ્ત્રી નવી હતી. લાલની જોડે સુરતથી અમદાવાદ આવી હતી તે તો આપ જાણો છો. આ સ્ત્રીએ હવેથી પોતાનું જીવનકથા અને કીર્તનો સાંભળવામાંજ ગાળ્યું. સવારથી ઉઠી પ્રભુની પૂજા કરી, દેવદર્શન જઇઆવી ખઇ, બપોરે તેવીજ સારી ચોપડીઓ વાંચતી અને સાંજરે કથામાં જતી. તેના જીવનનો ક્રમ એવોજ રહ્યા.

એક દિવસે તેણે પોતાના ઓરમાન પુત્રને બોલાવી રૂ. ૨૦૦૦) આપ્યા અને વધારામાં કહ્યું કે જ્યારે પણ તને કાંઇ વિપત્તિ પડે તો આવજે. હું તને મદદ કરીશ. શેઠપુત્ર આશિર્વાદ આપતો ચાલતો થયો.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

છેવટ.

હવે લાલ પોતાની સ્ત્રી જોડે હાસ્યવિનોદમાં પોતાના દિવસો નિર્ગમન કરે છે. પોતાના પ્રિય મિત્ર કુન્દનલાલને જોઈ તેને મદદ કરવાને નહીં અચકાતાં પ્રાણથી પણ અધિક ગણતો આનંદ કરે છે.

વાંચકવૃંદો મારી વાર્તા અત્રે પૂર્ણ થાય છે. છેવટના મારે તમોને બે બોલ કહેવા જોઇએ તે આપ ગ્રહણ કરી મને કૃતાર્થ કરજો. મારા વ્હાલાઓ; તમો પણ મિત્રની પરીક્ષા કરીનેજ મિત્રતા બાંધશો. જેથી કરીને તમો પણ કુન્દનલાલ જેવા કુન્દનરૂપ મિત્ર મેળવવા ભાગ્યશાળી થશો, નહિ તો સ્વાર્થી મિત્રો તો ઘણાએ મળશે. બીજું વળી કહેવાનું ખરેખરૂં છે. હાલમાં આવતી ફેશનની ફીશીયારી વિશે જે મેં મારી યથાશક્તિ પ્રમાણે લખ્યું છે તેના ઉપર આપ સુજ્ઞ બાંધવોનું ખાસ ધ્યાન ખેંચું છું. કારણ કે જ્યારથી આપણામાં એ ખરાબ પહેરવેશ ચાલુ થયા ત્યારથી યુવાન સ્ત્રીઓ પતિ સદ્‌ગુણી અને સારો હોવા છતાં પણ પર નરમાંજ આશક્ત થવા લાગી, પુરૂષો પણ તેવાજ ઘણે ઠેકાણે માલુમ પડ્યા છે. પહેલાં હિંદુસ્થાનમાં આટલો બધો અનાચાર નહોતો પછી હશે તો ખરો કારણ કે ગામ હોય ત્યાં ઢેડવાડો તો હોયજ. હાલના જેટલો બહુજ પ્રમાણમાં નહીં. હાલમાં ફેશનની ફીશીઆરીથી વૃદ્ધ તથા બાળલગ્નથી વ્યભિચાર દાખલ થયો એવો મારો નમ્ર મત છે. તો વ્હાલા વાંચકવૃંદો તમો તમારી પુત્રીને તથા તમારા છોકરાંનો સ્વાર્થ સુધારવા ધારતા હો તો આ અસાર સંસાર રૂપી સમુદ્રનો નીચ પવન ખાવા દેશો નહીં પણ તેઓને નાનપણથીજ યોગ્ય ધર્મ નીતિએ જોડી સારી કેળવણી આપી તેમનો સંસાર સુખી કરશો. પ્રિય ભાઇઓ તમે પણ તોજ સુખી થશો. કસાઈરૂપ થઈ પૈસાની લાલચે નવીના બાપ જેવા ન થતાં ગાયરૂપી પાળેલી પોતાની બાળાને યોગ્ય

પતિ કોઈ નહીં પરણાવે તો તમે જોયું તેમ વ્યભિચાર ! અરે અંતે કેટલીક વ્યભિચાર કરતાં પણ અચકાતી નહીં જાય. પરિણામે દેશની પાયમાલી થશે. [illegible] આપણે જોયું તેમ લાલ પોતાના સન્મિત્ર કુંજબાળાના [illegible]થી અંતે પોતાનો સંસાર સુખરૂપ કર્યો [illegible] વાંચકો મિત્ર માટે આપણે અંતે સ્વ: કવિ ડાહ્યાભાઈ ધોળશાજી કહે છે તેમ નીચેનું ગાયન ગાઈ આપણો આ વાર્તારૂપ થએલો મેળાપ હવે પૂર્ણ કરીશું. મિત્ર પ્રીતિ માટે સરદારબા નાટકમાં સ્વ. કવિ ડાહ્યાભાઈ શું કહે

પ્રીતિના પંથનો મંથ ગુંથેલો
કોણ ભેદ ભણનાર ?
જ્યાં જ્યાં જોઈએ ત્યાં
આજ સમામાં સ્વાર્થની મારામાર. પ્રીતિ૦
ગુલાબ ગોટો ચુંટવા ચાહ્યો
આવી કોક ગમાર,
કાંટાનો ગાંસડો બાંધીને લાવ્યો
બુદ્ધિએ તે બેશુમાર. પ્રીતિ૦
પ્રીતિના પુષ્પની રીતિ મઝા જુવે,
એમ ઘણાક ગમાર
એક વખત બની વિશ્વાસઘાતી
પોતે બને હુશિયાર. પ્રીતિ૦

સાખી.

ખાય ખવાડે હેતથી, દે તન મન ને પ્રાણ;
સાચો મિત્રજ આ સાર, જાણે એક સુજાણ.
સંસાર વગડે સન્મિત્ર ભોમિયો,
સોંપજે શ્રી કીરતાર.

જાહેર ખબર.

ગાંડમગજની મોહીની	૦—૮—૦	લાલા વાઘેલો	૦—૪-
રંગબુતારા	૦—૮—૦	બીબીઓનાં ચરીત્રો	૦—૬-
આંખ સારમીચાણી	૦—૬—૦	હરીબલ મચ્છી	૦—૮-
દેવપુત્ર બાલાબંજી પરમાર		કથાકલ્પવૃક્ષ	૦—૫-
ભાગ ૧ લો	૦—૧૨—૦	ખંભાતનો ખુની	૦—૮-
,, ભાગ ૨ જો	૦—૧૨—૦	બાદશાહ અને બીરબલ	
પૃથુસીંહ પરમાર		ભાગ બાર	૦—૮-
ભાગ ૧ લો	૦—૧૨—૦	મીઠી મધુરી વાતો	૦—૮—૦
,, ભાગ ૨ જો	૦—૧૨—૦	સ્વર્ગની સુંદરી	૦—૮—૦
લક્કડીરના તમાસા	૦—૪—૦	દેવતાઈ જાદુગર	૦—૮—૦
સુગુણ સવીતા	૦—૬—૦	ગમ્મત ધંદ	૦—૪—૦

રોગ નીવારણ.

આ પુસ્તકમાં નાડી જોવાની રીત, બાળકને શરૂ થાની આબજનો દરેક રોગ શાથી ઉત્પન્ન થાય છે. શું દવા કરવાથી મટે છે તેની દેશી દવાઓ બજારમાં ગાંધીને ત્યાંથી મળે તેની દવાના ઉપયોગી વિવેચનથી આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

આ સીવાય ફેન્સી પીક્ચરસ, પોસ્ટ કાર્ડ, જેવાં કે હીંદુસ્તાનના રાજાઓના, દેશી બીબીઓના, જંગલોના હીંદુસ્તાન તેમજ યુરોપના જાહેર મકાનોના, રશીવરમાના દરેક દેવોના બારે હલક જેવા જોઈએ તેવા પોસ્ટકાર્ડો અમારે ત્યાં મોટા જથામાં આવે છે. જરીના કપડાં પેહેરાવેલા ટૂસીમકાર્ડ ભેટ મોકલવા જેવાં કાર્ડો મોટા ખર્ચે તૈયાર કરાવેલ છે, દીલી દરબારને લગતા કાર્ડોનો મોટો જથો રાખવામાં આવ્યો છે.

વળી બીજું શું વેચે છે.

દીવાળીને લગતા પ્રસંગની પજુસણની જોઈએ તેવી તેમજ લગ્ન પ્રસંગની કંકોત્રીઓ, મુબારક નોટપેપર તેમજ કાર્ડપર છાપેલી તેમજ સ્ટેશનરી કવર, કાર્ડ, નોટપેપર તમામ જાતની ઈંગ્રેજી ગુજરાતી નાની મોટી છબીઓ કીફાયત ભાવથી વેચે છે.

વેચનાર જેશીંગભાઈ મોતીલાલ દ.

ઠે. રીચીરોડ—અમદાવાદ.